TEXTE COMENTATE

Lyceum

Tabel cronologic,
prefață
și note
de
AL. SĂNDULESCU

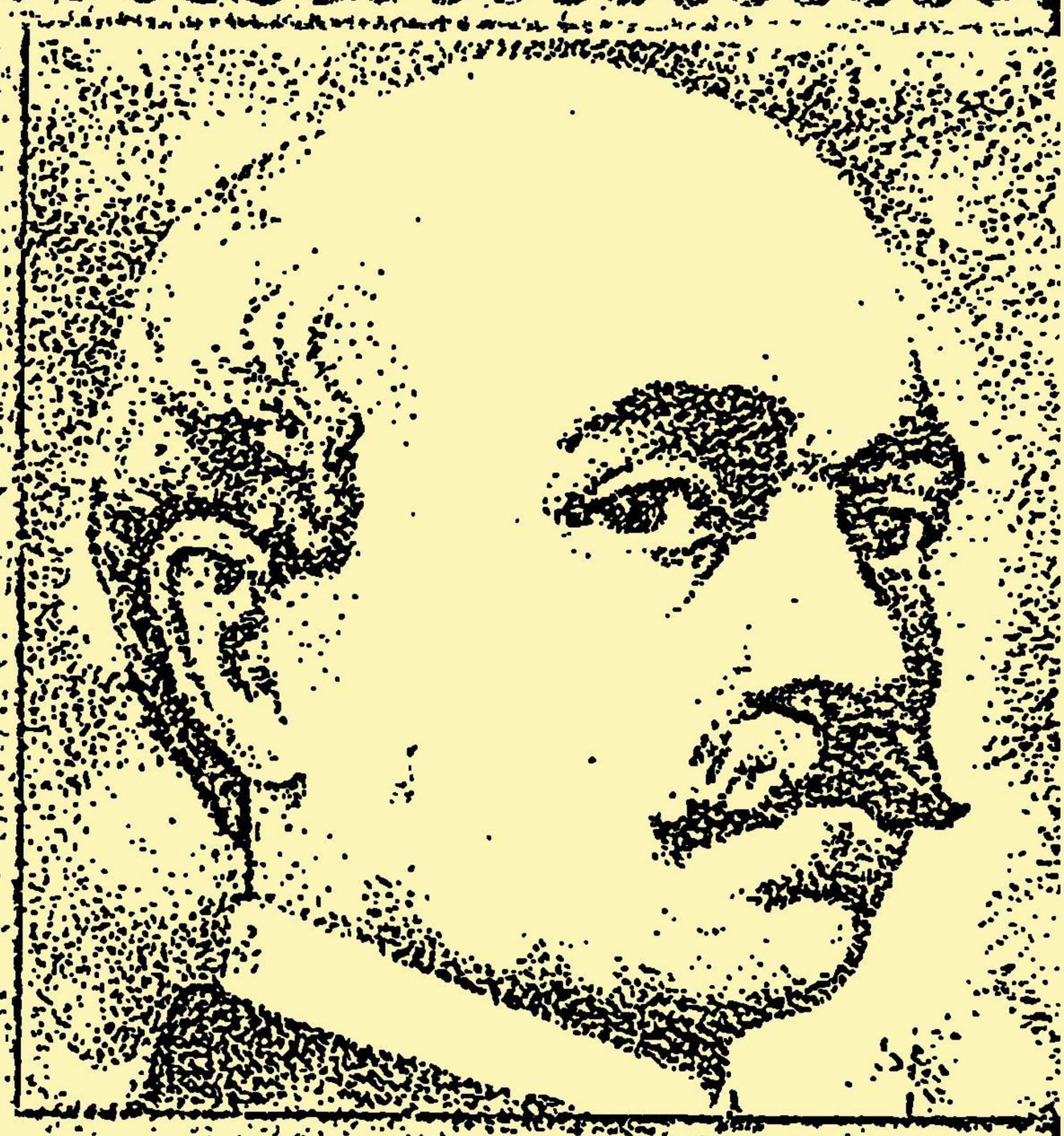

VASILE ALECSANDRI

Despot Vodă

EDITURA ALBATROS

Scanned with OKEN Scanner

TEXTE COMENTATE

Lyceum

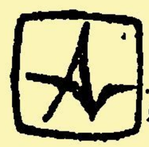

1981
EDITURA ALBATROS
BUCUREŞTI

VASILE ALECSANDRI

Despot Vodă

Tabel cronologic,
prefaţă
şi note
de
AL. SĂNDULESCU

Scanned with OKEN Scanner

Textul e reprodus după vol. V. ALECSANDRI — *Fîntîna Blanduziei. Teatru* ** *(Drame)*, Ediţie critică de G. Pienescu, „Biblioteca pentru toţi", Editura Minerva, Bucureşti, 1973.

TABEL CRONOLOGIC *

1821, iulie	Se naşte Vasile Alecsandri.
1827—1828	Viitorul poet ia lecţii în casa părintească, împreună cu Mihail Kogălniceanu, de la dascălul maramureşean Gherman Vida.
1828	Intră în pensionul lui Victor Cuénim din Iaşi.
1834	Pleacă la Paris pentru studii. Aici va face cunoştinţă şi se va împrieteni cu Ion Ghica.
1835	Trece examenul de bacalaureat.
1836	Încearcă studii de chimie, de medicină şi drept la care renunţă foarte curînd.
1839	Părăseşte Parisul. În drum spre ţară vizitează Italia.
	Este numit funcţionar (şef de masă la serviciul scutelnicilor şi al pensiilor) în Ministerul de Finanţe.

* După G.C. Nicolescu şi Marta Anineanu.

Scanned with OKEN Scanner

1840 Scrie nuvela *Buchetiera din Florența.* Colaborează la revista „Dacia literară", condusă de Mihail Kogălniceanu. Este numit, împreună cu M. Kogălniceanu și C. Negruzzi, director al teatrului românesc din Iași.
Se joacă prima piesă a lui V. Alecsandri: *Farmazonul din Hîrlău.*
O cunoaște pe Elena Negri.

1841 Se reprezintă piesa *Cinovnicul și modista.*
Colaborează cu poezii în limba franceză la revista „Le glaneur moldo-valaque" („Spicuitorul moldo-român").

1842—1843 Călătorește în Munții Moldovei. Începe să culeagă poezii populare, sub influența cărora scrie primele sale versuri.

1844 Apare revista „Propășirea", la redactarea căreia poetul participă împreună cu M. Kogălniceanu, Ion Ghica, P. Balș. Publică aici numeroase din poeziile grupate apoi în ciclul *Doine,* precum și bucățile în proză: *O primblare la munți* și *Istoria unui galbăn.*
Se reprezintă pe scena Teatrului Național din Iași piesa *Iorgu de la Sadagura,* care se va juca în 1845 la București, iar în 1847 în Transilvania, la Orăștie.

1845 Face cunoștință cu N. Bălcescu la Mînjina, moșia prietenului lor comun, C. Negri. Începutul idilei cu Elena Negri.
Se reprezintă la Iași piesa *Iașii în Carnaval.*

1846 Demisionează din slujba de „șef la masa pensiilor".

Scanned with OKEN Scanner

Porneşte în călătorie spre Italia unde se va întîlni cu prietena sa Elena Negri.

1847 Scrie comedia *Piatra din casă.*
Moare Elena Negri.
Scrie însemnarea de călătorie *Balta Albă.*

1848 Se reprezintă piesa *Nuntă țărănească,* în care joacă şi autorul. Scrie *Deşteptarea României.* V. Alecsandri se află în centrul mişcării revoluționare din Iaşi. Face parte din comisia de redactare a unei petiții de revendicări ce avea să fie înaintată domnitorului. (Se pare că poetul însuşi ar fi redactat acest document.)
În urma înăbuşirii revoluției din 1848, V. Alecsandri se refugiază în munți, iar de acolo, la Braşov, unde scrie memoriul politic: *Protestație în numele Moldovei, a Omenirii şi a lui Dumnezeu.* Pleacă în Bucovina, unde se formează un comitet al revoluționarilor moldoveni, al cărui secretar este ales V. Alecsandri. Se pun bazele revistei „Bucovina". Ajunge la Paris. Aici desfăşoară o vie campanie de propagandă în sprijinul cauzei revoluției din Principatele române.

1849 Colaborează la revista lui Al. Hurmuzachi, „Bucovina", în care publică studiul *Românii şi poezia lor,* însoțit de numeroase poezii populare culese de dînsul.
La sfîrşitul anului, se întoarce în țară.

1850 Este numit în postul de arhivist al statului.
Colaborează la gazeta „Zimbrul".

Scanned with OKEN Scanner

Se reprezintă piesele: *Scara mîţei, Coana Chiriţa la Iaşi, Şoldan Viteazul* şi *Mama Angheluşa.*

1852 Pregăteşte apariţia revistei „România literară", care, însă, după tipărirea primului număr, este interzisă.
Publică *Teatrul românesc: Repertoriu dramatic*, în două volume şi prima broşură din culegerea de poezii populare: *Poezii populare. Balade.* Partea I, Iaşi.

1853 Apare la Paris primul volum de versuri al lui Vasile Alecsandri: *Doine şi Lăcrimioare*, Apare partea a II-a a *Baladelor*. Apare traducerea lui I. Voinescu: *Les Doinas, poésies moldaves* de V. Alecsandri.

1854 Apare la Iaşi volumul *Potpuri literar* de V. Alecsandri şi Matei Millo.

1855 Apare revista „România literară", unde publică cei mai de seamă scriitori ai vremii. E însoţită de un supliment, conţinînd 48 de pagini de „Cîntece populare a Românilor din Moldova, din Transilvania, din Banat şi din Valahia".
Publică la Paris în limba franceză culegerea de poezii populare pe care a tradus-o singur, cu o prefaţă de I. A. Ubicini.

1856 Semnează, alături de alţii, petiţia către Domnitorul Ghica, prin care se cerea unirea Moldovei cu Muntenia. Intră în comitetul Unirii. Publică în „Steaua Dunării" poezia *Hora Unirii.*

Scanned with OKEN Scanner

1857 Se reprezintă *Cincl-Cinel*, piesă cu tendință unionistă, și drama istorică *Cetatea Neamțului*.

Apar la Iași volumele : *Vioară teatrului românesc* și *Salba literară*.

1858 E numit secretar de stat provizoriu la Postelnicie (ministru de externe). Este desemnat printre cei 38 de candidați la domnia Moldovei.

1859 Este numit ministru titular în Departamentul Afacerilor străine al Moldovei în noul guvern format de Al. I. Cuza. Călătorie diplomatică în Franța, Anglia, Italia, unde pledează cauza Unirii.

Este numit în postul de ministru de externe al Munteniei.

1860 Demisionează din postul de ministru și se retrage la Mircești, unde va rămîne, cu intermitențe, pînă la sfîrșitul vieții.

Scrie piesele și scenetele : *Zgîrcitul risipitor, Satul lui Cremine (Rusaliile), Retrogradul (Sandu Napoilă), Demagogul (Clevetici).*

1862 Scrie *Istoria misiilor mele diplomatice* și *Grammaire de la langue roumaine.*

1863 Apare la Iași ediția a doua din *Doine și Lăcrimioare,* la care se adaugă ciclul *Mărgăritărele.*

1865 Colaborează la „Foaia societății... din Bucovina", cu poezii, cu piesele *Concina, Florin*

Scanned with OKEN Scanner

și *Florica*, *Millo director*, cînticelele *Barbu Lăutaru*, *Surugiul*, cu poezii populare și o parte din *Călătorie în Africa*.

1866 Este numit membru al Societății Academice Române (viitoarea Academie Română).

1867 Începe să colaboreze la „Convorbiri literare", unde apar cele mai multe dintre *Pasteluri*.

1869 Publică comedia *Arvinte și Pepelea*.

1870 Publică piesa *Ginerele lui Hagi-Petcu*.

1871 Scrie *Imn lui Ștefan cel Mare*, la cererea comitetului pentru organizarea serbării de la Putna, comitet din care făceau parte M. Eminescu și I. Slavici.

1872 Scrie poemul *Dumbrava Roșie*.

1873 Colaborează la „Columna lui Traian" și la „Revista Contimporană", unde publică nuvela *Dridri*.

1874 Publică piesa *Boieri și ciocoi*, care se joacă în același an.
Scrie legenda istorică *Dan, căpitan de plai*.

1875 Apare opera dramatică a lui V. Alecsandri în patru volume din seria *Opere complete*, Ed. Socec, București. Tot acum apar primele trei volume de poezii, din aceeași serie.

1876 În seria de *Opere complete* apare volumul *Proză*.

Scanned with OKEN Scanner

1877 Ține o serie de conferințe pentru a strînge fonduri necesare îngrijirii răniților din războiul pentru independență.

1878 Apare volumul *Ostașii noștri*, inspirat de faptele de vitejie ale armatei române în războiul de independență. Participă la concursul de la Montpellier cu poezia *Cîntecul gintei latine*, pentru care va fi premiat.

1879 Se reprezintă drama istorică *Despot Vodă*.

1880 Apare ultimul volum din *Opere complete*, cuprinzînd *Legende nouă* și *Ostașii noștri*. Începe în „Convorbiri literare" schimbul de scrisori cu Ion Ghica.

1880—1881 Scrie piesele de teatru *Sînziana și Pepelea*, *Sfredelul dracului*.

1882 Este sărbătorit în Provența de către poeții „felibri", care-l încununaseră în 1878 cu marele premiu pentru poezia *Cîntecul gintei latine*.

1883 Scrie piesa *Fîntîna Blanduziei*, a cărei premieră are loc pe scena Teatrului Național din București, în 1884. Ține la Ateneu conferința în folosul lui Eminescu.

1884 Are loc premiera piesei *Ovidiu* la Teatrul Național din București.

1885 Este numit ministru al României la Paris.

1890 Moare Vasile Alecsandri. Este înmormîntat în parcul casei de la Mircești. *22—23 august*.

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚA

CÎTEVA CUVINTE DESPRE DRAMA ROMANTICĂ

Marea bătălie a romantismului contra severelor norme clasice s-a purtat în primul rînd pe scenă, alcătuind ea însăși un spectacol dintre cele mai vii ale istoriei literare. Faimoasa „bataille d'Hernani" din 1830, cînd tinerii romantici conduși de Théophile Gautier au luat apărarea lui V. Hugo împotriva publicului burghez, încă fidel vechilor forme, reprezintă victoria în epocă a dramei romantice. Specia nu era o descoperire a secolului al XIX-lea, ea cunoștea o lungă tradiție din Antichitate, tradiție căreia veacurile următoare îi aduseseră importante modificări. Mai cu seamă sub influența lui Shakespeare, a dramei germane (Lessing, Goethe, Schiller) și a teoriilor dramatice ale italianului Alessandro Manzoni, se naște drama romantică, așa cum o concepea V. Hugo în prefața la *Cromwell* (1827), devenită manifestul răsunător al noii școli literare : „Caracterul dramei este realul ; realul se constituie din combinarea firească a două tipuri, a sublimului cu grotescul, care se în-

Scanned with OKEN Scanner

tretaie în dramă, așa cum ele se întretaie în viață și creație." Atît în piesele lui V. Hugo (*Hernani*, 1830 ; *Marion Delorme*, 1831 ; *Regele petrece*, 1832 ; *Lucreția Borgia*, 1833 ; *Ruy Blas*, 1838), cît și în cele aparținînd lui Al. Dumas tatăl (*Henric al III-lea și curtea lui*), Alfred de Vigny (*Chatterton*), Alfred de Musset (*Lorenzaccio*), drama romantică se definește ca o categorie de teatru mai mult liric decît psihologic, preferînd subiectele moderne celor antice, îndrăgostit de istorie și de „culoarea locală", amestecînd genurile și respingînd regulile clasice, printre care mai cu seamă aceea a celor trei unități. Piesa e constituită, de obicei, pe baza unei antiteze (de ex. : curajul și nobleța unor ființe blestemate de soartă ca Ruy Blas, cărora li se opun figuri cinice ca nobilul Don Saluste), pe fatalitatea pasiunii impetuoase (de ex. Doña Sol se îndrăgostește de proscrisul Hernani), aducînd în scenă eroi misterioși, cu origine obscură sau aventurieri, nu o dată personaje istorice autentice (de ex. Richelieu în *Marion Delorme*, Lucreția Borgia în drama cu același nume), cultivînd elementul exotic (subiectele spaniole ale lui V. Hugo), folosind travestiurile și *qui pro quo*-urile, loviturile de teatru prin otrăviri sau descoperiri senzaționale. În ciuda gesturilor eroice, psihologiile sînt sumare, simplificate, neunitare, intriga neverosimilă, efectele adesea facile. Ceea ce impresionează în drama romantică este forța poetică, magia verbului ce riscă — e adevărat — să devină

Scanned with OKEN Scanner

uneori verbozitate, dar care conferă piesei strălucirea și farmecul caracteristice poeziei romantice în genere. Un element nou îl reprezintă și personajul de origine umilă (de ex. măscăriciul Triboulet din *Regele petrece* sau vâletul Ruy Blas), ființe cu suflet pur, capabile de mari sentimente și pasiuni. Lor li se datorează scenele cele mai emoționante (Triboulet își ucide fiica din eroare) și mai spectaculoase, precum și tiradele lirice, care pot fi detașate din context, ca poezii de sine stătătoare.

DRAMA ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Sceneria aceasta, bizuită pe contraste, culoare locală, schematism psihologic, gesticulație lirică, nu o dată hiperbolică, se regăsește și în drama romantică românească, numită în genere și istorică. Ea a fost abordată de o seamă de scriitori, începînd cu G. Asachi, cei mai importanți dintre ei în secolul al XIX-lea fiind B. P. Hasdeu și V. Alecsandri. Dintre toate dramele de pînă la 1867, cea mai substanțială și cu o problematică mai profundă se detașează *Răzvan și Vidra* de B. P. Hasdeu. Un fel de Ruy Blas e și Răzvan, personaj excepțional, care, din rob țigan ajunge treptat căpitan de haiduci, ofițer în armata polonă și apoi domn al Moldovei. Caracterul său „înfocat, generos și eroic", dragostea de țară și aspirația spre dreptate se află în opoziție totală cu

Scanned with OKEN Scanner

avariția și lașitatea lui Sbierea, cu josnicia lui Bașotă. Eroul dramei lui Hasdeu, de origine umilă, se conturează psihologic, parcurgînd efectiv o dramă interioară — și aici autorul depășește superficialitatea curentă a dramei romantice. De o mare integritate morală, spirit al dreptății și al lealității, șovăielnic în luptă, neputînd să scape de complexul originii sale blamate aproape unanim, Răzvan dă expresie antitezei fundamentale a piesei, împreună cu Vidra, ambițioasă lucidă, neabătută în atingerea scopului, insinuantă și vicleană, ea, cea dintîi conștientă de prăpastia despărțitoare :

„Fugi ! Mi-e milă și mi-e jale ! Mic, tot mic
și iarăși mic,
În deșert din înjosire eu mă-ncerc să te ridic!
Du-te dar și te-nvîrtește în îngusta-ți
vizuină :
Cearcă-ți mintea-n întuneric, scaldă-ți
sufletul în tină !“

Operă de o profunzime ce o apropie de teatrul realist, *Răzvan și Vidra* e totuși o dramă romantică prin modalitate, prin alegerea unui erou excepțional, prin ascensiunea lui rapidă, prin alternanțele de mărire și josnicie, generozitate și ambiție, de puritate gravă și grotesc, amintind însăși poezia de sarcasme și asprimi a multilateralului autor.

Inspirîndu-se din evocarea istorică a lui C. Negruzzi *Sobieții și românii*, V. Alecsandri încerca în 1856 o primă *dramă istorică*, singura subintitulată astfel, cu *Cetatea Neam-*

Scanned with OKEN Scanner

ţului sau Sobieski şi plăieşii români. Piesa, scrisă în proză, e alcătuită din scene patetice, în care, alături de personaje ca Tudora, întruchipînd vitejia şi spiritul de sacrificiu, apar hatmanul armatei polone Iablonovschi, om de omenie, înzestrat cu o cinste cavalerească şi orgoliosul rege Sobieski, uluit de eroismul celor 18 plăieşi, apărători ai cetăţii. Drama „istorică", mai mult prin cadru, se încheie cu un *happy-end*, prin căsătoria Tudorei cu Farcaş, sub privirea ocrotitoare a regelui polon. Se pare că V. Alecsandri uitase de această încercare din tinereţe, în 1879, cînd scrie drama *Despot Vodă*, de care ne vom ocupa pe larg mai departe. Urmează încă două piese, *Fîntîna Blanduziei* (1884) şi *Ovidiu* (1885/1887), de astă dată avînd ca izvor istoria literaturii latine şi indirect istoria noastră veche.

Eroul dramei *Fîntîna Blanduziei* este poetul Horaţiu, care la o vîrstă înaintată, aflat în culmea gloriei, se îndrăgosteşte de o tînără sclavă, Getta, fiică de *dac*, nu fără a se gîndi la poziţia lui socială şi nu fără a trăi drama vîrstei :

„Amară cugetare ! fior de-al iernii vînt !
Voi puneţi amorţire pe-al mimei avînt
Şi umbra îndoielii pe orice nălucire
Căci soarele cu-amurgul nu pot avea-
ntîlnire !
Ce-ar zice Roma-ntreagă cînd s-ar vesti
prin ea
Că o copilă, sclavă, ocupă mintea mea ?"

Scanned with OKEN Scanner

Getta este în admirația poetului, care, firește, se simte flatat :

„Dar cine te cunoaște cu-a ta mărinimie
Se pleacă în uimire și se robește ție.
Horațiu, sînt o sclavă, nu am nimic al meu,
Primește-astă cunună, o-nchin numelui tău."

Însă fata, ai cărei părinți pieriseră la Istru în luptă cu romanii, după care ea fusese vîndută ca sclavă, e îndrăgostită de un tînăr, sclav și el, Gallus. Tema erotică (de Horațiu mai e îndrăgostită și cîntăreața Neera) se întrepătrunde cu cea literară (strict legată de viața și scrisul poetului). Horațiu (personaj ce a fost adesea identificat cu însuși V. Alecsandri) trăiește retras la Tibur, precum poetul român la Mircești, făcînd elogiul naturii, care e asemănător cu cel din *Pasteluri* :

„Culcat pe iarba verde, aproape de-un izvor,
Ce-mi fură ochii, gîndul, în cursul său ușor.
Atuncea, la răcoare, gustînd o pace dulce,
Chem muza-mi drăgălașă pe brațe-mi să se culce."

Horațiu este invidiat de Zoil, devenit simbolul criticului veninos, în care unii l-au văzut personificat pe Al. Macedonski. Cîntînd un fel de arie a calomniei, Zoil îl acuză pe Horațiu de incapacitate și de furt, pretinzînd că versurile lui ar fi scrise în realitate de un sclav.

Robit de dragostea pentru Getta, dar trăind cu luciditate drama vîrstei, Horațiu înțelege

Scanned with OKEN Scanner

să-şi sublimeze sentimentul în artă. Tema există tot la un poet latin, Terenţiu, care spusese : „Homo sum : humani nihil a me alienum puto“ (Sînt om şi nimic din ceea ce este omenesc nu-mi e străin). De aici nostalgia omului, dar şi mîngîierea poetului, care înfrînge timpul prin operă :

„Poet sînt şi poetul nu e scutit de chin
De tot ce-i omenesc nimic nu-i e străin.
Mai gingaş în durere, mai viu în fericire,
Din patima ce moare el face-o nemurire.“

O dramă se petrece şi în sufletul Gettei, care nu înţelege să se despartă de iubitul ei, Gallus, ce va rămîne sclav mai departe. Lupta dintre iubire şi libertate se încheie cu victoria copleşitoare a celei dintîi, care împletteşte pasiunea cu sacrificiul :

„Nu vreu
Să fiu din lanţ afară, şi-n lanţ iubitul meu.
Ce-mi face libertatea cînd inima-i robită ?
Mai fi-va cu putinţă să fiu eu fericită ?
Zadarnic printre oameni m-aş arăta zîmbind,
Ca soarele de toamnă prin neguri strălucind ;
Zîmbirea de pe buze-mi ar fi în veci legată
Cu-amărăciunea vie în suflet încuibată —
Cum mă iubeşti tu, Gallus, aşa eu te iubesc.
Uitîndu-mă la mine, la tine mă gîndesc.
Renunţ pe astă lume de-a fi ce-am fost odată.
Sînt sclavă, rămîn sclavă, dar sclavă adorată !“

Scanned with OKEN Scanner

Generos, Horațiu îi eliberează pe cei doi tineri sclavi după formula consacrată : „Fiți liberi după uzul poporului roman".

Există în *Fîntîna Blanduziei* contraste, ca, de exemplu, între frumoasa și nevinovata Getta și stăpînul ei Scaur, „urît, viclean și lacom", o preocupare de „culoare locală", în descrierea bogatei și elegantei vestimentații patriciene, există un conflict între măreția și seninătatea lui Horațiu și josnicia lui Zoil, dar autorul renunță la exagerările dramei romantice, psihologiile sînt mai bine motivate, personajele avînd unitate caracterologică, ceea ce apropie piesa mai degrabă de o dramă psihologică, în care autorul pare să-și fi proiectat propria personalitate. *Fîntîna Blanduziei*, cea mai izbutită dintre dramele lui V. Alecsandri, ne sugerează clasicismul poetului, în care se face simțit echilibrul elementelor, fie ele și romantice. Am putea spune că numai decorul, recuzita sînt istorice, conflictele sufletești exprimînd un admirabil etern omenesc.

Mai puțin realizată este *Ovidiu*, în care drama poetului exilat la Tomis, unde-i cunoaște pe geți, ajungînd să le învețe, pare-se, limba, nu are adîncimea și rezonanța elegiilor scrise de acesta la Pontul Euxin. Piesa, conținînd unele scene reușite, nu se încheagă, nu e pusă în mișcare de un conflict puternic.

Scanned with OKEN Scanner

Singura piesă a lui V. Alecsandri care se încadrează genului devenit celebru în secolul al XIX-lea prin Victor Hugo este dramă *Despot Vodă* (1879). Autorul, fiind unul din fruntaşii revoluţiei de la 1848 şi ai mişcării unioniste, unul din principalii promotori ai curentului „Daciei literare", iniţiat de M. Kogălniceanu prin revista cu acelaşi nume (1840), era în culmea gloriei lui literare cînd se hotărăşte să scrie nu numai piesa de care vorbim, ci o trilogie istorică (rămasă în proiect), ce urma să aibă ca eroi pe domnii Moldovei din secolul al XVI-lea, Jolde, Lăpuşneanu şi Despot. Unanim recunoscut ca poet naţional, V. Alecsandri dăduse pînă la acea dată cea mai importantă parte a operei lui : poeziile, comediile, scrierile în proză, culegerea de răsunet european *Poezii populare ale Românilor*, scrisese *Deşteptarea României* şi *Hora Unirii*, *Legendele* şi *Pastelurile*, ciclul *Ostaşii noştri*, închinat eroismului dorobanţilor români în Războiul pentru Independenţă, dragostea de patrie fiind o constantă fundamentală a întregii lui opere. Romantic în orientarea lui literară, orientare pe care o teoretiza şi M. Kogălniceanu în programul „Daciei literare", V. Alecsandri manifestă un interes permanent pentru folclor, pentru istoria şi natura patriei, teme mari care se regăsesc oricînd şi

Scanned with OKEN Scanner

oriunde în scrisul său ce acoperă o jumătate de secol.

Pentru *Despot Vodă*, care ar fi luat naştere din îndemnul unui prieten, A. Cantacuzin, V. Alecsandri era pregătit prin întreaga lui activitate, încă din tinereţe. Ideea i-a putut veni din programul amintit al „Daciei literare", din *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia Mihăileană* (1843) al lui M. Kogălniceanu, ca şi din întreaga atmosferă paşoptistă şi unionistă. Nu fără însemnătate se dovediseră şi lecturile tînărului care făcuse un destul de lung stagiu parizian, şi în primul rînd lectura operei lui V. Hugo, ce lasă urme adînci în conştiinţa literară a poetului.

Informaţia istorică o culege din letopiseţele cronicarilor, şi cele publicate în epocă de acelaşi neostenit M. Kogălniceanu. Lui Grigore Ureche, Simeon Dascălu, Nicolae Costin, li se alătură Gh. Şincai şi umanistul german, aflat pentru scurtă vreme în Moldova, Iohann Sommer, ca rector al Academiei de la Cotnari, întemeiată de Despot. Sigur, datele nu sînt respectate în totul, dar autorul nu-şi propusese o biografie şi nici o „viaţă romanţată", ci o operă literară, în centrul căreia să figureze un tip caracteristic, „tipul acelor vîntură-lume din secolul al XVI-lea — cum singur îi numeşte — jumătate eroi, jumătate spadasini", un mare ambiţios cu porniri tiranice din categoria acelora pentru care „îndeplinirea poftelor era tot şi

Scanned with OKEN Scanner

toate mijloacele erau bune, iar legile, armate de vîrful spadei lor, cîntăreau cu atît mai puţin, cu cît braţul era mai puternic".

Faptul istoric era filtrat prin ideologia unui mare paşoptist, ale cărui idei democratice şi patriotice se fac simţite nu o dată în atitudinea şi în replicile unor personaje, şi în ţesătura poetică a întregii piese.

ACŢIUNEA. CONFLICTUL SAU MAI BINE ZIS CONFLICTELE

Fără să mai semnalăm destul de frecventele anacronisme, comentate de noi în notele de subsol, acţiunea piesei se desfăşoară în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în timpul uneia dintre cele două domnii ale lui Alexandru Lăpuşneanu. Cruzimile acestuia creaseră mari nemulţumiri, cu deosebire în rîndurile boierimii, în fruntea căreia se afla vornicul Moţoc. Mizînd pe o astfel de situaţie critică, Despot, supranumit Eraclidul, tip inteligent, cultivat, însă mai ales aventurier, vine în Moldova, dîndu-se drept rudă a Doamnei Ruxandra, soţia lui Lăpuşneanu, cu gîndul ascuns de a ocupa tronul. În întreprinderea lui, se sprijină pe oastea de mercenari a palatinului polon Laski şi pe ajutorul lui Moţoc şi al boierilor ce urmau să i se alăture. Lăpuşneanu îi ghiceşte repede planurile şi pune la cale uciderea lui Despot, fapt care însă nu-i reuşeşte. Acesta e un prim conflict: dintre domn şi uzurpatorul său. Eraclidul ajunge în închisoare, de unde,

Scanned with OKEN Scanner

apelînd la o stratagemă tipic romantică (schimbarea hainelor cu un alt pretendent la domnie, nebunul Ciubăr), evadează și fuge peste hotare, cerînd adăpost prietenului său Laski. Lăpușneanu își trimite oamenii, cerîndu-i palatinului extrădarea lui Despot, dar un nou truc romantic, înscenarea morții celui căutat (scena capelei și a catafalcului), îl salvează. Folosindu-se de Carmina, tînăra și frumoasa soție a lui Laski, căreia îi promite căsătoria cînd va dobîndi tronul Moldovei. Despot primește ajutorul militar al mercenarilor, pe care-i va plăti bine și curînd își vede visul împlinit. Dintre boieri, unul singur nu-l agreează pe domnul-vîntură-lume, din capul locului, și are curajul să-i denunțe impostura : este Ștefan Tomșa. El va fi, de aici încolo, cel mai statornic adversar al lui Despot, dînd naștere celui de-al doilea conflict al piesei. În spatele lui Tomșa se vor rîndui și unii boieri, o vreme șovăielnici, ca Spancioc, și mai ales poporul, reprezentat pe scenă de către cei doi plăieși : Jumătate și Limbă-Dulce. Susținător înfocat (și interesat) al lui Despot, vornicul Moțoc, a cărui fiică, Ana, primise, de asemeni, promisiunea de a fi luată în căsătorie de proaspătul domn, intră și el în conflict, în cele din urmă, cu marele seducător, cînd află că refuză să-și respecte cuvîntul.

Deși intenționa să unească cele trei țări române și înființează la Cotnari o Academie, al cărei rector este umanistul german Iohann Sommer, ca să-și păstreze tronul, Despot

Scanned with OKEN Scanner

mărește haraciul către sultan, pune biruri grele, despoaie bisericile de odoare, prefăcînd totul în bani. Înșelînd-o pe Ana și pe Carmina, respectiv pe aliații și pe sprijinitorii lui, Moțoc și Laski, jefuind și adoptînd o atitudine tiranică, Despot sfîrșește prin a fi învins de Tomșa, personajul care întruchipează virtuțile domnului cu dragoste de țară și de popor, amintindu-le pe acelea, de odinioară, ale lui Ștefan cel Mare.

EROII

Despot e, cum spuneam, tipul aventurierului însetat de putere, inteligent și viclean, lingușitor, ipocrit și mitoman. Recurgînd la șiretlicuri și la falsuri (își declină imaginare titluri de noblețe), el este omul care știe a zice „vreau", adică să-și atingă, prin orice mijloace, nemăsurata ambiție de a stăpîni și a avea :

„Ah ! tronul ! tronul ! tronul !... la el de-a drept m-oi duce
Chiar de-ar fi pîn' la dînsul să calc pe sfînta cruce !"

Despot este un spirit cultivat — nu e o întîmplare că se înconjoară de cîțiva savanți umaniști — un om de lume și un oștean dibaci în ale artei militare (face o nemaipomenită demonstrație de călărie, spre stupefacția lui Lăpușneanu care credea că va scăpa de el dîndu-i un cal nărăvaș), știe să-și speculeze triumful și să fie galant, curtenitor

față de Ana, fiica lui Moțoc, evocîndu-i în cuvinte alese poezia mirifică a castelelor Spaniei și făcîndu-i jurăminte de dragoste, ce vor fi curînd încălcate. Ele nu sînt însă gratuite, ci urmăresc o țintă precisă : „E scara de-nălțare un socru ca Moțoc". La rîndul lui, vornicul rîde în barbă la gîndul de a avea ginere pe virtualul domn al țării. În fața boierilor, Despot e mieros, încearcă s-o facă pe devotatul pînă la sacrificiul de sine, în fapt, spre a lovi în Lăpușneanu. Demagog, el invocă amintirea lui Ștefan cel Mare și declară că vrea neatîrnarea Moldovei și să participe la o cruciadă antiotomană, care să refacă imperiul roman de răsărit. În spatele meșteșugitelor întorsături de frază se ascunde însă *uzurpatorul* :

„Tron sau moarte !..., iată deviza ce-am
înscris
În falnicul meu suflet, în peptul meu decis,
Venit-am în Moldova cu gîndul și cu planul,
Din scaunul domniei s-alung pe
Lăpușneanul,
Și de pe ai săi umeri hlamida să smuncesc."

Aruncat în închisoare, va reflecta la schimbările capricioase ale soartei, nu fără un substrat ironic, va recurge la tertipul schimbării hainelor și va scăpa din capcană. Carminei îi face aceleași jurăminte de amor mincinoase, ca și Anei, spre a-i înlesni tîrgul cu soțul ei Laski, căruia îi promite, drept răsplată, Hotinul. Cavalerul, care face atîta

caz de nobleţe şi de educaţie înaltă, e lipsit de orice demnitate, acceptînd să fie vasal, numai să poată ocupa tronul. Încercarea nu i se pare lipsită de riscuri, temîndu-se de vestita vitejie românească :

„Ştii însuţi : moldovanul e iute la război,
Tot omul e în stare a se lupta cu doi.
Ne trebuie-o putere, pot zice-mpărătească,
Nu se învinge lesne o ţară românească."

Ajuns domn, pe lîngă ticăloşiile de care vorbeam, se instaurează ca monarh absolut :

„Ce lege ? Vrerea mea !
Ce sfetnic ? Astă spadă, simbol al demnităţei,
Unealtă-a vitejiei şi cumpăna dreptăţei !
Eu port toată puterea, pe cap, pe braţ, pe pept,
Puterea covîrşeşte universalul drept !"

Detronînd un tiran, un altul i-a luat locul. Lăpuşneanu n-ar fi vorbit altfel :

„V-oi scoate eu din gură toţi dinţii cei de lup ;
V-oi vinde şi cenuşa, şi pelea de pe trup."

Ameninţat de întoarcerea lui Tomşa, părăsit pe rînd de boieri, Despot reflectează la deşertăciunea lucrurilor, în versuri ce merită atenţie, vrea să coboare de pe scenă cu demnitate :

„Despot am fost în culme !... Căzut, tot Despot sînt !
Viteazul nu s-ascunde de moarte în mormînt !"

Scanned with OKEN Scanner

Dar el nu are consecvență, trufia mascîndu-i frica și lașitatea. La apariția Anei (între timp retrasă la mănăstire), încearcă s-o convingă de „sentimentele" sale, cu scopul, firește, de a redobîndi ajutorul înșelatului Moțoc. Momentul final se apropie, Despot urmînd să se predea lui Tomșa. Tirada și gestul cu care își scoate coroana și își leapădă sabia nu au acoperire psihologică, sînt pur teatrale.

„Eu, Despot, Domn Moldovei prin însăși voia țării
Ș-ajuns prin mine însumi la culmile puterii,
Azi sînt căzut din tronul lui Ștefan celui Sfînt
Și vin și-n fața lumei declar că sînt
De-a mea fatalitate învins contra dreptății...
Deci spada mea ciuntită o-nchin fatalității."

. . . . . .

„Mi-arunc din cap coroana ! Din mînă sceptru-mi scot...
Nu mai sînt domn... acuma ucideți pe Despot !"

Lipsa de unitate caracterologică nu ne împiedică să vedem totuși în Despot tipul romantic al aventurierului îndrăzneț și al uzurpatorului viclean, al seducătorului cinic, reprezentînd una dintre cele mai reușite figuri ale lui Don Juan din literatura română.

Viclean, disimulat și demagog este și *Moțoc*, „neadormitul conspirator", cum îl

Scanned with OKEN Scanner

caracterizează V. Alecsandri. El rostește vorbe cu efect scenic împotriva tiraniei lui Lăpușneanu (și el disimulat în raporturile cu Despot) :

„Nu-i umbră-acel ce mușcă din sînul bietei
țări,
Nu chinurile țării nu-s umbre de dureri,
Nu-i umbră tirania călare pe robie !
Da-i umbră, tristă umbră, a noastră bărbăție,
Căci de-am avea voință și inimi de oțel,
Tiranul... vai ! nici umbră n-ar rămînea
din el."

Căzut în dizgrație, vornicul vrea un domn *al său*, și acesta i se pare a fi Despot :

„Așa Domn ne convine, așa ginere vreu
Domnind, el va fi brațul, iar capul voi fi eu."

Interesantă ni se pare scena în care se tatonează unul pe altul, Moțoc, dacă Despot a priceput aluziile, aventurierul, dacă intrigantul vornic e sincer. Și acesta într-adevăr este, dar nu lipsit și de îndoieli, cu un anume aer filosofic, ce se vor dovedi în viitor prea întemeiate :

„Moțoace, vîlva lumei e rîu cu nalte maluri...
Faci bine, nu faci bine să te azvîrli în
valuri ?
Și oare căzînd tronul pe mîna lui Despot,
Nu ar cădea și țara cu-ai ei boieri cu tot ?"

Trădător, Moțoc va fi trădat la rîndul lui de către Despot, care nu vrea s-o mai ia pe

Scanned with OKEN Scanner

Ana de soție. De aici, o ură neagră contra celui ce urma să-i fie ginere :

„Nimic ai fost... și iarăși prin mine-i fi nimic !“

O ură fără speranță, căci noul domn *Tomșa* îl condamnă ca pe un vînzător de țară ce este, după ce-l denunțase ca pe un dibaci maestru al intrigilor de curte. Expresie a patriotismului și, nu o dată, purtător de cuvînt al autorului, Tomșa deplînge starea de decădere a țării, prin care se vînturau fel de fel de venetici, rîvnitori de domnie :

„Un bizantin ! Un grec !... Ce ? Oare-n țară nu crește decît spin ?

Ce ? tot pămîntul nostru e în așa stîrpire,
Și neamul nostru ager e în așa-njosire,
Cît pe moșia noastră să nu găsim un pom,
Și pentru tronul țării să nu găsim un om ? !
Unde-am ajuns, o ! Doamne ! Ce ți-am greșit noi ție,
Ca un boier de-al țării, un moldovean, să vie
C-un zvînturat de mînă, să ni-l arunce aici
Ca Domn, cum se aruncă pomana la calici ?“

Tomșa e perspicace, dejucînd planurile de uzurpator ale lui Despot, are o superbă mîndrie și demnitate românească :

„Românul viețuiește și moare, cînd se jură,
Cu arma albă-n mînă, nu cu trădarea-n gură,

Scanned with OKEN Scanner

Învață de la dînșii a fi român, de poți.
Boieri, gîndiți la muma ce v-a născut pe toți !"

În momentul final, în sufletul lui se dă o aprigă luptă între iubirea de țară și iubirea de părinte (copilul, Ilias, îi fusese luat ostatec de către Despot), luptă care putea să constituie obiectul unui conflict psihologic adînc, de a cărui absență se resimte drama istorică a lui V. Alecsandri.

Dacă *Laski* este tipul bărbatului credul, încornorat, al aristocratului dornic de trai bun și de plăceri, tînăra lui soție, *Carmina*, este și ea o credulă iubindu-l sincer și pasionat pe Despot și mărturisind întreagă trista ei poveste de dragoste—soțului înșelat, care o înjunghie.

Un personaj, distingîndu-se prin ironie, prin amestecul de așa-zisă nebunie și înțelepciune, este *Ciubăr*. El suferă de mania domniei („încă unul cu gărgăuni domnești"), e un închipuit, imaginîndu-și jalea poporului la moartea lui. Dar în închisoare, unde se întîlnește cu Despot, căruia îi face jocul cu schimbarea hainelor, vorbește în doi peri :

„Frumos palat !... Privește : ce stofe pe pereți !
Pe jos ce de covoare țesute cu... bureți !"

În timp ce veneticul Despot urcă pe tron, Ciubăr se însănătoșește, aruncînd asupra noului tiran, care disprețuia tradițiile țării,

Scanned with OKEN Scanner

un greu blestem, venit parcă din partea țării întregi :

„Păgîne, rîzi de lege c-un rîs neomenos ?
Prefacă-ți-se rîsul în bocet dureros.
Și toată veselia din sînul tău să piară !
Străin s-ajungi de lege, străin s-ajungi de țară,
Să fugă toți de tine, toți, chiar și-ai tăi copii,
Și alungat pe lume de spectrul tău să fii !"

Avînd rolul de „cor", ca în tragediile antice, cum observa G. Călinescu, cei doi plăieși, Jumătate și Limbă-Dulce, exprimă punctul de vedere și bunul simț popular. Ei sînt scoși parcă din poveștile cu Făt-Frumos și cu zmeul, pentru că nu concep decît lupta dreaptă. Hîtri buni de glume, privesc lucrurile cu umor :

„Jumătate
Pe astă culme goală, încredințată nouă,
Mîncăm răbdări prăjite și bem numai cînd plouă ;"

„Limbă-Dulce
Nu se temea de broască, era voinic Moș Tincă,
Dar tare-i era groază de apă... și-n opincă."

Ei vorbesc în pilde („Trădarea cică-i feară cu zece limbi de foc") și-n proverbe („Nicicînd îi vedea plopii dînd flori de trandafiri"), fiind conștienți de necesitatea unirii între frați și avînd o demnitate patriotică asemănătoare cu a lui Tomșa și cu a bătrînului Dan din legenda *Dan, căpitan de plai* :

Scanned with OKEN Scanner

„Ca să-ţi culeagă darul ş-a ta pomană seacă,
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă!
Opinca îţi azvîrle pomana înapoi.
Nici noi sîntem de tine, nici tu nu eşti de noi."

DESPOT VODĂ, DRAMĂ ROMANTICĂ.
POEZIA

Ca în dramele lui V. Hugo, în *Despot Vodă* e din plin prezentă istoria şi personajele istorice autentice; măreţia (cel puţin afişată), eroismul lui Despot se întretaie cu grotescul lui Ciubăr, un fel de nebun al regelui; antiteza nu e o simplă figură de stil, ci constituie o viziune asupra psihologiilor şi situaţiilor. Aventurierul Despot se află în opoziţie cu patriotul Tomşa, cinismul seducătorului formează un contrast cu naivitatea Carminei, cu puritatea şi devotamentul Anei. Lipsa de unitate caracterologică, de care aminteam, decurge din aceeaşi concepţie, Despot atingînd momente de reală măreţie (ca gîndire) ce par să contrazică setea lui de putere şi lipsa lui de scrupule. El trece rapid de la o stare psihică la alta opusă, demnitatea fiind repede înlocuită cu josnicia şi laşitatea. Deznodămîntul aduce pe scenă simultan pe principalii protagonişti, lovitura de teatru fiind aceea care rezolvă lucrurile. Despot îşi leapădă coroana rostind o tiradă retorică, iar pe Carmina, ucisă de soţul ei, o aşază — tardiv şi simbolic — pe tronul pe care i-l promisese, cînd se va căsători cu ea.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi, otrăvirea (și antidotul ei), travestiul, înscenarea (a morții lui Despot) și a catafalcului, fac parte, cum am avut ocazia să mai amintim, din același arsenal. Conflictele sînt exterioare, autorul nu întreprinde sondaje mai adînci, Despot, Lăpușneanu, Moțoc, Tomșa fiind forțe care se ciocnesc și mai puțin psihologii care se frămîntă. În afară de tipul uzurpatorului și al intrigantului, celelalte personaje ne apar abia schițate, fapt care se resimte mai ales în privința lui Tomșa, erou principal și principala forță care se opune lui Despot.

În linia dramei romantice hugoliene, V. Alecsandri își presară textul cu antiteze, hiperbole, comparații, repetiții, enumerații, mînuind o retorică exemplară pentru genul în cauză, de mari efecte teatrale. În loc de psihologie, autorul ne dă, uneori, fragmente de foarte bună poezie, ce pot fi luate ca de sine stătătoare. Întîlnirea lui Despot cu Moldova mult visată proiectează asupra ei o viziune alegorică reprezentînd o somptuoasă nuntă împărătească, de domeniul fabulosului și al feericului :

„Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mîndră-mpărătească,
Îmbracă-a tale haine țesute-n mii de flori,
Încinge curcubeul alungător de nori

Şi-ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare
Hlamida ta, ce poartă-o lună, o stea şi-un soare..."

Cînd se confruntă cu momente grave, ameninţătoare, dacă nu tragice, Despot devine reflexiv, scăzîndu-i subit elanul de aventurier. Există în el şi un „filosof" :

„O, soartă schimbătoare, ce rîzi de omenire!
Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire !
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiş,
Prăpastia-l aşteaptă cu-adîncu-i prăvăliş !"

Meditaţia pe tema tradiţională a deşertăciunii lucrurilor, invocînd umbra şi ţărîna, ce trimit la Eclesiastul din Biblie, ne dă o nouă dimensiune a personajului şi chiar a poetului, încordînd un vers mai puţin obişnuit :

„Şi nu-i nimic al nostru decît mormîntul rece,
Şi el ca noi devine un putregai ce trece !
Ce-am fost cînd, dintre oameni, ieşind, am rupt eu rîndul ?
Culegător de umbră cu mîna şi cu gîndul !
Ce sînt ?... o părăsire, un veac făr' de răsad !
Ce-oi fi ?... un pumn de ţărnă pe-o scîndură de brad !"

Tot aici descoperim o poezie a părăsirii, a singurătăţii şi pustietăţii sufleteşti, amintitoare a pastelurilor autumnale ale lui V. Alecsandri :

Scanned with OKEN Scanner

„Sînt trist ca clătinarea de arbori desfrunziți
Cînd suflă vîntul iernii pe codrii înnegriți
Și-mi par că-s o ruină pe care buhna țipă,
Și timpul odihnește bătrîna lui aripă..."

Jalea Carminei, care-l iubise cu pasiune pe Despot, se detașează de erotica în bună măsură convențională a poetului, comunicîndu-se în versuri ce nu și-au pierdut fiorul liric și nici pe cel dramatic :

„Ai pătimit tu, Despot, știu, multe-ai pătimit,
Dar eu, eu făr' de tine, aici cum am trăit ?
În lacrimi, în durere, în grijă, în mustrare,
Lipsită de-orice sprijin, străină de sperare.
Închisă-n aste plaiuri sălbatice, pustii,
Cătînd ziua și noaptea, pe drumuri, dacă vii."

Hiperbola, excesiv cultivată de romantici, în frunte cu V. Hugo, se convertește uneori într-o admirabilă poezie cosmică, firește, nici ea mai puțin romantică. „Nebunul" Ciubăr se substituie, cel puțin în două versuri, unui mare visător :

„Și mă loveam cu capul de nouri și de stele
Și măsurăm pămîntul cu pasurile mele."

Prin scăderile, mai ales în planul conflictelor psihologice, ca și prin calitățile ei, deloc neglijabile, fără să fie cea mai izbutită piesă a lui V. Alecsandri, *Despot vodă* rămîne cea mai reprezentativă dramă romantică din literatura română. Atît B. P. Hasdeu și mai tîrziu Al. Davila și Barbu Delavrancea, cît

Scanned with OKEN Scanner

și autorul nostru însuși în *Fîntîna Blanduziei* depășesc tiparul tradițional, apropiindu-se de drama modernă. *Despot vodă* aparține epocii inaugurate de „Dacia literară", transmițîndu-ne, dincolo de artificiile și naivitățile ei, un patetic mesaj patriotic, a cărui forță continuă să ne pătrundă și să ne înfioare.

AL. SĂNDULESCU

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT VODĂ

1879

Scanned with OKEN Scanner

PERSONAJI :

ALEXANDRU LĂPUŞNEANU, Domn Moldovii	50 ani
RUXANDRA DOAMNA, soţia lui Lăpuşneanu	25 ani
DESPOT ERACLID, compeţitor tronului Moldovii	30 ani
MOŢOC VORNICUL, boier conspirator	55 ani
ANA, fiica lui	20 ani
MAICA FEVRONIA, sora lui Moţoc	50 ani
TOMŞA, boier neaoş	40 ani
ILIAŞ, copilu lui Tomşa	14 ani
SPANCIOC } boieri	35 ani
HARNOV } boieri	45 ani
STROICI } boieri	25 ani
TOROIPAN } boieri	25 ani
CIUBĂR VODĂ	45 ani
ALBERT LĂSKI, palatinul Siradiii	55 ani
CARMINA, soţia lui Laski	30 ani
ROZEL, aventurier francez	25 ani
SOMMER, poet german	25 ani
ANTON SECUIUL, şeful secuimei din Ardeal	30 ani
PISOZKI, comandant castelului de la Zips	30 ani
TOMA CALABAICANUL, om de încredere al lui Lăpuşneanu	40 ani
AHMED BAIRACTARUL, trimis al lui Soliman sultanul	40 ani
LIMBĂ-DULCE, plăieş	30 ani

Scanned with OKEN Scanner

PERSONAJI :

ALEXANDRU LĂPUŞNEANU, Domn Moldovii	50 ani
RUXANDRA DOAMNA, soţia lui Lăpuşneanu	25 ani
DESPOT ERACLID, competitor tronului Moldovii	30 ani
MOŢOC VORNICUL, boier conspirator	55 ani
ANA, fiica lui	20 ani
MAICA FEVRONIA, sora lui Moţoc	50 ani
TOMŞA, boier neaoş	40 ani
ILIAŞ, copilul lui Tomşa	14 ani
SPANCIOC, boieri	35 ani
HARNOV, boieri	45 ani
STROICI, boieri	25 ani
TOROIPAN, boieri	25 ani
CIUBĂR VODĂ	45 ani
ALBERT LĂSKI, palatinul Siradiii	55 ani
CARMINA, soţia lui Laski	30 ani
ROZEL, aventurier francez	25 ani
SOMMER, poet german	25 ani
ANTON SECUIUL, şeful secuimei din Ardeal	30 ani
PISOZKI, comandant castelului de la Zips	30 ani
TOMA CALABAICANUL, om de încredere al lui Lăpuşneanu	40 ani
AHMED BAIRACTARUL, trimis al lui Soliman sultanul	40 ani
LIMBĂ-DULCE, plăieş	30 ani

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE, idem 30 ani
UN ŢĂRAN
O ŢĂRANCĂ
ŢĂRANI — TÎRGOVEŢI — BOIERI — OSTAŞI ROMÂNI — MERCENARI UNGURI, FRANCEZI, LEŞI, NEMŢI etc. — CĂLUGĂRI.
(Drama se petrece la anii 1558—1561) [1]

Notă. Versurile precedate de semnul * pot să nu fie declamate în cursul reprezentaţiilor (n. V. A.).

[1] Inadvertenţă istorică. De fapt, Despot-Vodă a domnit între 1561—1563.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT VODĂ [1]

Legendă istorică în versuri
5 acturi şi 2 tablouri
1558—1561

ACTUL I

TABLOUL I

Culmea Carpaţilor ce desparte Bucovina de Transilvania. — Un brad în dreapta. — Panoramă de munţi în fund.

SCENA I

Jumătate, Limbă-Dulce

JUMĂTATE

(rezemat de brad, cîntă)

Frunză verde de stejar,
Sus pe munte, la hotar,
Zi şi noapte stau pîndar...

[1] Despre felul cum a scris V. Alecsandri piesa *Despot Vodă* aflăm din scrisoarea adresată prietenului său A. Cantacuzin, datată Mirceşti, 1 decembrie 1879, scrisoare concepută ca un fel de „argument", de „prefaţă" şi care însoţeşte aproape toate ediţiile amintitei drame istorice. Îndemnul venit din partea prietenului, el însuşi un distins intelectual, găsea un ecou adînc în sufletul poetului, care, ca toţi scriitorii gene-

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ-DULCE

(vine din stînga, obosit, aducînd un fedeleş pe umăr)*

Uf ! iată-mă pe culme cu fedeleşu-n spate !

JUMĂTATE

Venit-ai, Limbă-Dulce ?

---

raţiei sale, îşi făcuse din trecutul istoric una din temele sale preferate. E de ajuns să ne gîndim la întregul ciclu de poezii intitulat *Legende*, dintre care celebre pînă azi au rămas *Dumbrava Roşie* şi *Dan Căpitan de plai*. În cultivarea istoriei şi a poeziei populare, puncte principale din programul „Daciei literare", descoperim unul din filoanele de aur ale romantismului, cel mai bine reprezentat, în poezia noastră de pînă la M. Eminescu, de V. Alecsandri. Dar să ne aruncăm privirea pe scrisoarea adresată „amicului meu, prinţul A. Cantacuzin" : „De cîte ori ai venit la Mirceşti, pe timpul vînatului, ca să împuşti fără milă sitarii, prepeliţele, iepurii şi alte vietăţi menite de a umple torba ta, mi-ai adresat aste cuvinte : «Tu, care ai compus atîtea comedii, vodeviluri, canţonete etc. pentru teatrul român, de ce nu te gîndeşti în fine a intra pe calea mult mai largă şi mai atrăgătoare a dramei istorice ?» Apoi, cu o zîmbire amicală, ai adăogit într-un stil mai poetic : «E timp ca ciocîrlia, ce s-a alintat sub soare cîntînd plăcerile primăverii, să prindă la pene de vultur pentru ca să-şi urce zborul în sferele nalte ale idealului.»

Îmboldit de acest îndemn seducător m-am întrebat pe mine însumi dacă aripele vultureşti, răpindu-mă în spaţiu, nu m-ar lua şi m-ar rătăci prin nouri ?... şi, cu o sumeţie poate cam nesocotită, am dat drumul gîndirii mele în lumea

---

* Fedeleş — butoi.

LIMBĂ-DULCE

Venit, măi Jumătate.
Dar cad de oboseală... Știi tu că dintr-un zbor
Sînt zece mii de stînjeni de-aici pân' la izvor ?

---

trecutului, lume locuită de umbrele legendare atîtor mari eroi !"

„...tot ce pot spune este că m-am simțit atras de figura originală a acestui Domn, precum și de trecerea sa fulgeroasă prin istoria Moldovei. El mi-a reprezentat timpul acelor vînătură-lume din secolul al XVI-lea, jumătate eroi, jumătate spadasini, care trăiau într-o epocă de mari avînturi și de principii nepotrivite cu filosofia civilizației moderne. Pentru dînșii îndeplinirea poftelor era tot, și toate mijloacele erau bune; iar legile, atîrnate de vîrful spadei lor, cîntăreau cu atît mai puțin cu cît brațul era mai puternic.

Despot arătîndu-mi-se astfel înzestrat în însușirile unui personagiu afară din rînd, am deschis cronicile noastre de am cercetat fazele vieții sale țesută cu întîmplări extraordinare. Pe loc m-am și pus a scrie legenda lui Despot într-un șir de tablouri istorice, care să formeze împreună întregul unui poem dramatic sau al unei drame epice — ad libitum — cu tipurile, cu destinele, cu luptele, cu credințele și cu tendințele politice din secolul al XVI-lea..."

* De remarcat că, în afară de *Cetatea Neamțului sau Sobieski și plăieșii românî*, V. Alecsandri nu-și subintitulează nici o piesă „dramă istorică". *Despot Vodă* e numită „legendă istorică în versuri", *Fîntîna Blanduziei*, „piesă în trei acturi și în versuri"; iar *Ovidiu*, „dramă în cinci acturi și în versuri", singura încadrîndu-se regulilor speciei romantice, a dramei istorice, fiind *Despot Vodă*, printr-o serie de elemente caracteristice pe care le vom vedea mai departe.

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE

Or fi, dar apa-i bună... Ian s-o cercăm de-i rece.

LIMBĂ-DULCE

(dîndu-i fedeleşul)

Na !

JUMĂTATE

(bea)

Adă... A ! !

LIMBĂ-DULCE

Îţi place ?

JUMĂTATE

La inimă chiar trece...
Cuminte zicea tata : „Dă-mi, Doamne, orice-oi vrea,
Iar mai cu seamă apă uşoară-n cale grea".

LIMBĂ-DULCE

Nu se temea de broască, era voinic moş Tincă.
Dar tati-i era groază de apă... şi-n opincă.
Iar bei ?

JUMĂTATE

Încă o duşcă... Mă arde setea-n piept !

LIMBĂ-DULCE

Beţiv mai eşti !

JUMĂTATE

Gîndeşte... de ieri de cînd te-aştept !
Pe astă culme goală, încredinţată nouă,

Scanned with OKEN Scanner

Mîncăm răbdări prăjite și bem numai cînd plouă ;
Cît despre somn...

LIMBĂ-DULCE [2]

Nici vorbă... Pîndarului e scris
C-un ochi închis să doarmă, și celalalt deschis.

(Răsună codrul de un bucium, în stînga)

JUMĂTATE

Un bucium se aude în codri... Ce-o fi oare ?

LIMBĂ-DULCE

Boierii din Suceava fac astăzi vînătoare [3].
I-am întîlnit devale cu patru urși blăniți,
De somnul cel mai vecinic tuspatru adormiți.
Și mai era cu dînșii... mult am mai rîs văzîndu-l...
Un soi de hop-deoparte cu portul și cu gîndul,
Numit Ciubăr [4] și Vodă.

(Se îndreaptă spre fund).

---

[2] Jumătate și Limbă-Dulce reprezintă în drama lui V. Alecsandri bunul simț popular, tradiția și iubirea de pămîntul strămoșesc, avînd, după expresia lui G. Călinescu, „rolul corului din tragedia elină".

[3] Scena vînătorii boierești și domnești va fi reluată de Barbu Delavrancea în *Viforul*, dramă istorică ce face parte din trilogia Moldovei *(Apus de soare, Viforul, Luceafărul)*.

[4] V. Alecsandri susține că Ciubăr este un personaj imaginar. În realitate, cum aflăm din *Letopisețul Țării Moldovei* de Gr. Ureche, un anume Ciubăr a domnit în Moldova două luni în anii 1449—1450, deci cu mai bine de 100 de ani înainte de venirea lui Despot. Astfel de anacronisme sînt însă destul de frecvente în dramele istorice. Ca tip literar,

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE

Știu, un nebun de soi,
Cu visuri de domnie, cum sînt mulți pe la noi.[5]

LIMBĂ-DULCE

Dar ce văd colo,-n vale, în Țara Ungurească ?

JUMĂTATE

Ce vezi ?

LIMBĂ-DULCE

O ceată-ntreagă cu haină husărească.

JUMĂTATE

Mulți-s ?

LIMBĂ-DULCE

Mai mulți de zece, mai mulți, și vin merei[6]...
Dar ceata se oprește... Iaca ! doi dintre ei
Descalecă și-n grabă apucă pe cărare
La deal... Îi vezi ?

Ciubăr se aseamănă cu bufonii din tragediile lui Shakespeare și cu „nebunii" de la curtea regilor din dramele lui Victor Hugo, cum ar fi Triboulet din *Le Roi s'amuse (Regele se distrează).*

[5] Aluzie la numeroșii pretendenți la tronul Moldovei, după epoca de glorie a lui Ștefan cel Mare, care, ca să obțină domnia, plăteau grele tributuri Porții otomane, și aluzie, nu mai puțin, la boierii conservatori din perioada Unirii, care urmăreau același lucru.

[6] Merei — mereu.

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE

Văd... Iată-i ajunşi sub dîmbul mare...
Ţiu sfat şi iarăşi pleacă... Or fi niscai fugari,
Ce vreau să treacă-n ţară.

LIMBĂ-DULCE

Ce-or fi, maghiari, tătari,

Să-i prindem !

JUMĂTATE

Dar' să-i prindem, căci noi sîntem de pază
Aici, la pragul ţării... Feri, măi, să nu te vază !

LIMBĂ-DULCE

Ştii ce ? Hai de pe culme pe ei să ne-aruncăm.

JUMĂTATE

Ba nu ; la pîndă-aice mai bine s-aşteptăm.
Vin' còle, după stîncă.

LIMBĂ-DULCE

Ce pîndă ? Lupta-i dreaptă !
Ei doi, noi doi !... nu-ncape nici pîndă, nici...

JUMĂTATE
(oprindu-l)

Aşteaptă!
Nu fi nătîng, ascultă...

LIMBĂ-DULCE

Române, doi şi doi...

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE

Ascultă-ţi zic !

LIMBĂ-DULCE

Ce ?

JUMĂTATE

Care-i mai mare dintre noi ?

LIMBĂ-DULCE

Tu... fie pe-a ta voie... aşaşi[7], n-ar fi dreptate
Cu doi voinici să lupte un om şi... Jumătate.[8]

(Ies amîndoi prin dreapta)

SCENA 2

Despot[9], *Laski*[10]

LASKI

(după culme, în fund)

Despot, ajuns-ai ?

DESPOT

(sărind pe culme)

Iată !

---

[7] Aşaşi — chiar, tocmai.

[8] Jumătate şi Limbă-Dulce, exponenţi ai spiritului popular, folosesc nu o dată glluma, în cazul de faţă, exprimată prin jocul de cuvinte.

[9] Despre istoria vieţii şi domniei lui Despot, V. Alecsandri s-a informat în primul rînd din cronicile româneşti din seco-

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

(ivindu-se)

Ha ! iată-mă şi eu.
Grcu e suişul, frate !... Dă-mi mîna.

DESPOT

Ţine.

---

lele al XVII-lea şi al XVIII-lea, aparţinînd lui Grigore Ureche, Simion Dascălu, Nicolae Costin, Gh. Şincai. Mai ales din ultimii doi, a culeş poetul datele pe baza cărora schiţează o biografie a eroului său în scrisoarea către A. Cantacuzino (v. nota 1). Astfel, Despot se numea Ioan, dar era poreclit Basilic sau Vaşilisk. Se născuse în insula Creta într-o familie de pescari. Fiind sărac, el îşi părăseşte părinţii şi intră în serviciul lui Iacob Eraclidul, despot al insulelor Paros şi Samos, retras la Chios după pierderea domeniilor sale cotropite de turci. Vasilisk ar fi început să studieze sub îndrumarea învăţatului Zigomala, l-a urmat pe stăpînul său la Roma, unde ar fi intrat în colegiul iezuiţilor (e părerea lui Alecsandri), perfecţionîndu-se în limbile latină, italiană şi spaniolă. Gr. Ureche spune că ştia „frînceşte, lăţineşte, greceşte şi nemţeşte". După moartea lui Iacob Eraclidul, a cărui dragoste şi-o cîştigase, Vasilisk moşteneşte documentele de nobleţe ale familiei Despoţilor. Pleacă în Spania, unde intră în armata lui Carol Quintul, care-i recunoaşte titlul princiar de Despot şi pe acela de marchiz, avînd dreptul de a face doctori şi a încorona poeţi. Participă la o serie de bătălii (Valencienne, Renty), apoi pleacă în Germania, unde leagă relaţii strînse cu învăţatul Melanhton, cu marele reformator Luther şi episcopul Gaspar Peucer. Trece în Polonia, unde îşi ia numele de Iacob Heraclid (Gh. Şincai) ; pretinzînd că e rudă cu prinţii moldoveni, a căror frumoasă ţară îi atrage

LASKI

(sărind pe scenă)

Greu!

Uf... Caldu-i!... de m-ai stoarce, ai face, zău, o baltă.

(Se pune jos, la rădăcina bradului)

A fost un timp, odată, cînd stînca cea mai naltă
Mi ți-o urcam eu, Laski, ca cerbul cel ușor.
Acum simt ca o cange înfiptă în picior,
Și pare că mă trage...

---

atenția. „...șarpele ambiției, spune V. Alecsandri, îl mușcă de inimă și pe loc el pleacă, împins de pofta măririi ca să uzurpeze tronul Moldovei". Pătrunde în țară ca anonim, se împrietenește cu boierii și în primul rînd cu „Moțoc, neadormitul conspirator" (V. Alecsandri), și ajunge la curtea lui Al. Lăpușneanu. Acesta bănuindu-i intențiile îi pune otravă în pahar, pe ascuns, dar Despot scapă purtînd cu sine un antidot miraculos. Fuge la prietenul său, palatinul Laski, care răspîndește vestea că Despot a murit, înmormîntînd chiar un sicriu gol (Simion Dascălu). Ajutat de Laski, de Anton Secuiul și de alții, Despot intră a doua oară în Moldova cu o armată de mercenari („au intrat în țară cu nemții, cu șvezii și cu spaniolii, și cu leșii și cu cazacii", zice Gr. Ureche), și în bătălia de la Verbie (1561) îl învinge pe Al. Lăpușneanu. Mărește haraciul către turci, îi eliberează pe prizonieri, ca să atragă poporul de partea lui, și plătește bine pe Anton Secuiul și Albrecht Laski (acestuia îi dăruiește cetatea Hotinului), dar pune biruri grele, jefuiește bisericile și topește odoarele de aur bătînd monede cu chipul său și falsele lui titluri nobiliare. Ajungînd pe tron, spune Nicolae Costin, Despot s-a schimbat: „din blînd cumplit, din milostiv apucătoriu și lacom, puind pe țară mari nevoi". A construit biserica și școala de la Cotnari, de unde

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT
La deal ?

LASKI
Ba nu, la vale.

DESPOT
Oricum, eşti verde încă şi ai oţel în şale.

LASKI
Aşa-i !... Mă simt, zău, încă puternic cît un tun.
Mi-e dragă lumea, frate, şi-mi place traiul bun...
Eu nu sînt ca evreii, ce zic că viaţa-i lungă
Sau scurtă, măsurînd-o cu banii lor din pungă [11].
Eu zic : Hei ! deie Domnul mulţi ani ca să trăim,
Şi planurile noastre curînd să le-mplinim.
(Se scoală şi se primblă pe scenă)
Iată-ne ajunşi cu bine pe naltele hotare
Ce zac între Moldova şi Ţările Maghiare ;

încerca să răspîndească luteranismul. Nutrea gîndul de a uni cele trei ţări române : Moldova, Muntenia şi Ardealul. A fost răsturnat din domnie de Ştefan Tomşa, care-l ucide cu buzduganul.

[10] Albrecht Laski, palatin al Poloniei, care-şi avea domeniul la Şepuz (Zsépes, în maghiară, Zips, în germană), la hotarul dintre Polonia şi Ungaria. Devenit bogat prin căsătorie, îl adăposteşte şi-l ajută pe Despot să se urce pe tronul Moldovei. Drept mulţumire, va primi de la acesta cetatea Hotinului. Mai tîrziu, relaţiile lor de prietenie se rup.

[11] Aluzie la cămătarii evrei, pe care V. Alecsandri îi va satiriza nu o dată în comediile sale. Uneori, el va generaliza atacurile considerîndu-i pe evrei ca singura cauză a destrămării relaţiilor feudal-patriarhale şi a apariţiei capitalismului la începutul secolului al XIX-lea.

Scanned with OKEN Scanner

Loc trist, de lupte crunte, cu sînge plămădit.
Căci fearele-s cumplite, dar omu-i mai cumplit !...
Privește colo,-n față, în zarea luminată :
Ca mantie regală, frumoasă și bogată,
Apare-n ochii noștri Moldova, dulce rai,
Comoară nesecată de bun și dulce trai.
Ea are grîu, și miere, și vinuri, ah ! ce vinuri !
Toiag de bătrînețe, viu bàlsam pentru chinuri ;
Și are mii de nade a scumpelor plăceri.
Copile,-ah ! ce copile !... muieri, ah ! ce muieri !
Îți fură ochii, mintea, și inima ți-o fură [12]
Cu-o rază de sub geană, c-un zîmbet de pe gură,
Și însă moldovenii, orbi, crunți, nepăsători,
Stropesc ades cu sînge grădina lor de flori.

DESPOT

Cum e stăpînul casii, așa-i și grădinarul ?

LASKI

Așa, căci Lăpușneanul [13]... el mînă astăzi carul.

---

[12] În versurile : *„Copile,* — ah ! ce *copile !... muieri,* ah ! ce *muieri ! Îți fură* ochii, mintea, și inima *ți-o fură"*, se remarcă repetiția (reduplicația), figură de stil ce constă în utilizarea aceluiași grup de sunete, a aceluiași cuvînt, sau a aceleiași sintagme, de două sau de mai multe ori, cu scopul de a accentua o idee, în cazul nostru a aceleia de frumusețe feminină.

[13] Alexandru Lăpușneanul, domn al Moldovei (1552—1561 ; 1564—1568), vestit prin cruzimea lui. Cunoscut ca figură literară, mai ales prin nuvela lui C. Negruzzi, cu același titlu (1840), capodoperă a scriitorului și a prozei românești. Ea îl înfățișează pe Lăpușneanu în a doua domnie, deci din punct de vedere cronologic, după domnia lui Despot-Vodă. Intor-

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

El bate-n boi.

LASKI

O, Despot, pe-acest mănos pămînt,
Domnea odinioară un Domn viteaz și sfînt.
Un Ștefan ! leu năprasnic, a cărui largă gheară
Rupea cumplit dușmanii și-n țară, și-n afară.
Pe vremea lui, boierii ostași erau, ostași
Cum n-au mai fost !... Acuma, nepoții lor, trufași.
Mici rîvnitori de tronuri [14], seci, răi, ieșiți din minte,
Păgîni prin a lor fapte, s-ating de cele sfinte,

---

cîndu-se în Moldova, Lăpușneanu este întîmpinat de o solie în frunte cu vornicul Moțoc, solie care-i comunică voința norodului (de fapt, a boierilor) că nu-l vor domn. Lăpușneanu răspunde cu vorbele rămase celebre : „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau" și revenit la domnie le va da o sîngeroasă lecție boierilor. Îi va chema la un ospăț și va pune slugile să-i măcelărească și apoi să le taie capetele. Vornicul Moțoc, cel care trădase și pe Tomșa și pe Despot și nu-l voise pe Lăpușneanu, va fi dat și el pe mîna norodului care-l ucide. Peste patru ani, tiranul domn cade bolnav de lingoare și în timp ce era zguduit de friguri e otrăvit de către boierii Stroici și Spancioc prin mîna Doamnei Ruxanda. La fel se va întîmpla în *Viforul* de Delavrancea, unde Ștefăniță, tiran și crud ca și Lăpușneanu, e otrăvit de Doamna Tana. Alexandru Lăpușneanu apare ca erou literar și în opera altor scriitori, precum D. Bolintineanu, Samson Bodnărescu, G.M. Zamfirescu, autori ai unor drame istorice. M. Eminescu în ciclul consacrat Mușatinilor intenționa să facă din Lăpușneanu „un Makbeth românesc".

[14] Aluzie la acordarea arbitrară a rangurilor de boierie după epoca lui Ștefan cel Mare (1457—1504) și probabil și la pre-

Scanned with OKEN Scanner

De sceptru, de moşie, de neam şi de popor.
Iar ţara, muma, pere, gemînd sub talpa lor.

DESPOT

Cu Vodă Lăpuşneanul ei astăzi nu se-mpacă ?

LASKI

Nu ! N-ar putea nici dracul pe tron ca să le placă.

DESPOT

Le trebuie, se vede, un Domn căzut din cer ?

LASKI

Ba mai degrabă-un... „despot", cu braţul lung, de fer,
Să bată, să apese pe dîrza lor cerbice.
Şi-n capul lor sămînţa de vrajbă să o strice...
Şi iată de ce, frate, primit-am bucuros
Ca să ajut avîntu-ţi de dor ambiţios.
Sînt leah ; cu moldovenii în veci n-am împăcare,
Tu cauţi un tron, Despot ?... Eu caut răzbunare ! [15]
(Dîndu-i mîna)
Fii Domn !

DESPOT

Prea bine, însă nu crezi mai nemerit
Ca ferul deocamdată să fie... poleit,

---

tenţiile unora dintre contemporanii lui V. Alecsandri din partida conservatoare de a ocupa tronul principatelor în perioada luptelor pentru Unire.

[15] Cuvintele răzbunătoare ale lui Laski nu corespund unei realităţi istorice, în acea epocă, relaţiile dintre Moldova şi Polonia fiind bune. Atitudinea lui Laski reprezintă firește un artificiu literar pentru închegarea conflictului dramatic.

Scanned with OKEN Scanner

Şi mîna zdrobitoare să fie deocamdată
Ascunsă-ntr-o mănuşă ? [16]

LASKI

Ca laba cea şireată
Ce unghia-şi ascunde ?

DESPOT

Întocmai.

LASKI

Minunat !
Bravo !... Mănuşa... laba... pricep, eşti diplomat.
În arta de capcane eşti meşter cu ispită...

DESPOT

(zîmbind)
Am fost crescut la Roma, în şcoala jezuită. [17]

LASKI

Eşti om cu două daruri : sub haina de oştean
Porţi inimă vitează şi cugetul... viclean !
Aşa spunea Carmina cînd ea glumea cu tine.

DESPOT

Ah ! cît a fost de bună soţia ta cu mine !
Eu, un pribeag din lume, un zvînturat străin,

---

[16] Despot se arată viclean, construindu-şi cu abilitate planurile lui ambiţioase de a ajunge pe tronul Moldovei şi, cum vom vedea mai departe, chiar pe... al Bizanţului.

[17] Aventurierul Despot îşi crease o falsă aureolă. Se pare că el nu studiase în colegiul iezuiţilor, institut de învăţămînt catolic de la Roma, din acel timp (sec. al XVI-lea).

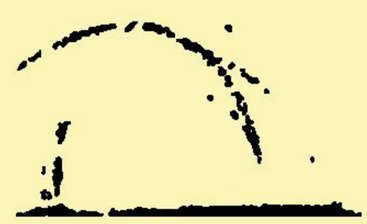

Scanned with OKEN Scanner

În casa ta mănoasă căzut chiar din senin ;
Eu, peatră nestimată din splendidă cunună,
În pulbere zvîrlită acum de-o rea furtună !...
Ah ! Laski, multă lume călcat-am pribegind.
Luceferi mulţi în cale-mi văzut-am strălucind.
Dar suflet bun şi nobil ca scumpa ta soţie
Eu n-am văzut, mă crede, la nici o-mpărăţie !

LASKI

Aşa-i c-am avut parte în lume de noroc ?
Carmina-i jună, însă de juni ea-şi bate joc,
Şi numai pentru mine suspină ea.

DESPOT

(în parte, zîmbind)

Sărmanul !

LASKI

Ş-apoi încă-o virtute : urăşte pe sultanul !

DESPOT

În toate-i dar perfectă ?

LASKI

(cu mîndrie)

În toate !

DESPOT

Om fericit !
Nimica nu-ţi lipseşte din cîte ai dorit.
Mărirea ?... te alintă ca pe-un copil în faşe ;
Tu stăpîneşti în pace mulţime de oraşe,
Eşti cap, eşti om de cîrmă, neştiutor de frîu.
Averea ?... la picioare-ţi lin curge, ca un rîu.

Scanned with OKEN Scanner

Norocul ?... o soție frumoasă, iubitoare,
La Zips [18], castelul falnic, îți luce ca un soare;
Pe inima-i spanioală * lipindu-te iubit...
Om fericit ești, Laski, de trei ori fericit !
Iar eu, o biată frunză pe vînt în veci purtată,
Putea-voi rădăcină să prind în loc vreodată ?
Mă cheamă viitorul la el...

LASKI

Aleargă dar
La glasul lui, și fie-ți mersul nu în zadar !
Colò, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea [19]
Clocind și pregătindu-și mărirea sau pieirea.
Fii om, mergi !

DESPOT

Dar' ! voi merge... Născut pe-al mărei mal,
Deprins sînt din pruncie să lupt cu-al mărei val ;
Voi ști să-nfrunt eu soarta !

---

* Citește în trei silabe : spa-nioa-lă (n.a.).

[18] Zips (Zsépes), reședința lui Laski, aflată la hotarul dintre Polonia și Ungaria.

[19] Aici, V. Alecsandri se găsește în cadrul adevărului istoric, pe care-l denaturează în chip inexplicabil în indicarea de regie inițială : „Drama se petrece în anii 1558—1561", cînd în fapt ea a avut loc trei ani mai tîrziu, desfășurîndu-se între 1561—1563. „Răzvrătirea" de care vorbește Laski este mai cu seamă a boierilor, pe care Alexandru Lăpușneanu îi pusese la respect în chip sîngeros, așa cum o spune cronica, și cum o înfățișează cu o extraordinară forță plastică și C. Negruzzi în cunoscuta lui nuvelă.

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

Înfrunt-o bărbătește !

Iar dacă ea de tine ar rîde muierește,
Găsind că nu ești vrednic de-a fi ce zici c-ai fost,
Atunci din nou la mine să cauți adăpost.
Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada,
Acum îți zic : La luptă, izbîndă, iată prada !
Moldova-i o comoară !... ferice-ar fi de ea
Să cadă cu-a ei scule [20] pe mîna ta... ș-a mea.
Pas ! Eu te las, adio, și s-auzim de bine !

(Se îndreaptă spre fund)

Cînd îi fi mare, Despot, să te gîndești la mine.

DESPOT

Adio, Laski !... [21] Viața e plină de furtuni.
Tu cu a ta soție să faceți rugăciuni
Pentru Despot.

LASKI

(coborînd culmea)

Adio !

(Dispare)

DESPOT

Ba nu... la revedere !

---

[20] Scule, odoare scumpe, comori.

[21] Mînat și el de ambiția de a se înavuți (va primi ținutul Hotinului drept mulțumire de la Despot), Laski este primul susținător al aventurierului. Acest rol, avînd în subtext aceleași interese economice și pe deasupra politice, îl va juca, în Moldova, Moțoc.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 3

Despot *(se primblă pe scenă și privește cu mulțămire împrejurul lui)*

A !... iată-mă-n Moldova !... Măriri, averi, putere
Aici sînt partea celui ce știe-a zice : „Vreu !"
Eu vreu !... De-acum ajute-mi în plin norocul meu.
Eu, slugă-odinioară lui Iacob Eraclidul, [22]
Dar nobil prin avîntul suflètului ca Cidul ; [23]
Eu, bulgăr de aramă, schimbat în aur ; eu,
Fiu de pescar din Creta, purtat în zborul meu
Prin Spania, Lehia, Germania și Franța,
Cu-a mea soție, spada, cu sora mea, speranța,
Azi vin și pun piciorul pe-acest pămînt român
Și zic : Moldovo,-n mine cunoaște-al tău stăpîn !
Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mîndră-mpărătească,
Îmbracă-a tale haine țesute-n mii de flori,
Încinge curcubeul alungător de nori
Și-ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare,
Hlamida ta, ce poartă-o lună, -o stea ș-un soare... [24]
Acum a sosit timpul, de fericire plin,
Ca să-ți alegi un mire viteaz, măreț, străin,

---

[22] Iacob Eraclidul, despot al insulelor Paros și Samos, în slujba căruia intrase în tinerețe Despot, pe atunci cu numele Ioan, poreclit Basilic sau Vasilisk.

[23] Erou al unor celebre poeme populare spaniole (ex. *Cîntec despre Cidul meu*), reprezentînd un cavaler feudal spaniol, care s-a distins prin faptele lui de vitejie în lupta contra arabilor invadatori. El apare ca erou și în alte opere, cum ar fi vestitele *romanceros*.

[24] Elemente heraldice situate în jurul capului de bour, care reprezenta stema Moldovei.

Scanned with OKEN Scanner

Un mire din Bizanța, [25] cum se cuvine ție,
Ca să fondăm aice greceasca dinastie.
E timpul, o ! Moldovo, uniți noi amîndoi,
Să facem visuri, planuri și fapte de eroi.
Să ștergem umilința din fruntea creștinească,
Să liberăm Bizanța și patria grecească ! [26]
Întreaga lume-așteaptă să vadă-n Răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit,
Să ardă semiluna cît nu e lună plină,
Și planta cea păgînă s-o sace [27]-n rădăcină.
Eu fi-voi acel soare aprins de Dumnezeu,
Și tu, Moldovo scumpă, tu fi-vei cerul meu !
A ! tremure osmanul sub paloșul dreptății,
La răcnetul lui Despot și al creștinătății.
Căci azi începe ziua creștinei renvieri,
Căci jur a fi-eu, Despot, stăpîn acestei țări...

(Pleacă și iese în dreapta. — Bucium și glasuri depărtate în stînga).

---

[25] Bizanț, vechi oraș grecesc, construit în secolul al VII-lea î.e.n. în golful Bosfor și care se va mai numi și Constantinopol. A căzut sub turci în 1453, primind numele de Istanbul.

[26] Despot visa la o reînviere a imperiului roman de răsărit sub sceptrul său, simbol al creștinătății, care i-ar fi alungat pe turci dincolo de Bosfor.

[27] V. Alecsandri utilizează în mod curent formele moldovenești ale unor cuvinte, ca de exemplu : sace, pănă, slutiți, călăul, partaș, fărmecat, înduioșit, ravaș, jupănese, nalțat, naray, vreu, macar, camara, ieu, smuncesc, fațarnic, spăriet, pintre, cătră, vestejiți, secriu, fereastă, stacoșie, moșunoi, pacat, dămol, mulțămire, bataia, rasad, condemnată, țărna, vadane etc.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 4

Moţoc, Tomşa, Spancioc, Stroici, Harnov, Toroipan, vînători (aducînd cerbi şi urşi ucişi)

STROICI

(intră din stînga, examinînd pe jos urme de feare)

Pe-aici a trecut cerbul.

(Intră Toroipan)

Vezi urma, Toroipane ?

TOROIPAN

Văd, iaca !... Tomşa, Hàrnov, Moţoc, Spancioc,
Şoimane, Veniţi !

(Boierii intră, în costume de vînători)

Stroici, copilandrul, abia scos din pelinci,
A dat de urme...

TOŢI

Urme de cerb ?

TOROIPAN

(rîzînd)

Ba, de opinci,
Era-nălţat cerbul.

(Toţi rîd, înaintînd pe scenă. Vînătorii ce aduc vînatul se opresc în fund)

MOŢOC

Stroici este copil încă ;
El, cîte pasări vede...

TOROIPAN

Le prinde şi mănîncă.

Scanned with OKEN Scanner

STROICI

M-am înșelat întocmai ca vărul meu Spancioc,
Cînd te-a luat pe tine de urs ; ca moș Moțoc,
Cînd te-a luat de bivol ; și chiar, zău, ca și tine
Cînd te crezi om.

TOROIPAN

Ia seama cu cine grăiești...

STROICI

Cine ?
Măi, pane Toroipane, goronu-i nalt și gros,
Securea-i mică, însă goronul cade jos.

TOROIPAN

Ia seama-ți zic !
(Stroici și Toroipan scot paloșii. — Harnov îi despart)

MOȚOC

(intervenind)
Ajungă atîte vorbe goale !

SPANCIOC

Hei ! de și-ar sparge capul, ce de mai hîrbi de oale
Ar zbura-n vînt !

MOȚOC

Așa e, Spancioc, dar, fătul meu,
Stricatul este lesne, și dresul este greu.
Noi am plecat de-acasă voioși la vînătoare
Prin munți, la cerbi, la iepuri, la urși, la căprioare.
Din jalnica Suceavă cu toții am ieșit
Să răsuflăm un aer mai viu, mai răcorit,

Scanned with OKEN Scanner

Să azvîrlim în vînturi gîlceava și aleanul,
Să mai uităm în pace de Vodă Lăpușneanul.
Iar nu să facem certe.

SPANCIOC

Moțoace, în zadar
Cutreierat-am munții chiar până la hotar,
Sărind din stîncă-n stîncă, prin dealuri și văicele,
Și nopțile pe iarbă dormind sub brazi, la stele.
Eu, unul, pretutindeni zăresc trecînd, zburînd
O umbră urîcioasă, muncită de-un rău gînd,
Ce tainic printre arbori se furișă-n tăcere
Și cu doi ochi de ură ne fulgeră.

MOȚOC

Părere,
Spancioc !... Tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi,
De iele, de vîntoase, de stafii, de moroi,
Și ai ajuns acuma, în mintea-ți visătoare,
Să faci din Lăpușneanul o umbră pînditoare...
Nu-i umbră-acel ce mușcă din sînul betii țări,
Nu, chinurile țării nu-s umbre de dureri,
Nu-i umbră tirania călare pe robie !
Da-i umbră, tristă umbră, a noastră bărbăție,
Căci de-am avea voință și inimi de oțel,
Tiranul... vai ! nici umbră n-ar rămînea din el ! [28]

[28] V. Alecsandri îl numește pe Moțoc „neadormitul conspirator". El a devenit un cunoscut personaj literar atît prin drama istorică *Despot Vodă* cît și prin nuvela *Alexandru Lăpușneanu* de C. Negruzzi, unde eroul principal îl caracterizează astfel : „Dar tu, Moțoace ? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pre Despot, m-ai vîndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa..." Lingușitor, in-

Scanned with OKEN Scanner

TOMȘA [29]

Moțoace, ești prea aspru, și asprele-ți cuvinte
Îmi par nepotrivite cu vîrsta ș-a ta minte.
Privește împrejuru-ți cu ochi mai bărbătești
Și spune nouă-n față, de cine te-ndoiești ?
De mine ?

MOȚOC

Ba nu, Tomșa.

---

trigant și viclean, el se alătură Lăpușneanului, care însă va profita de antipatia populară ce și-o atrăsese Moțoc, dîndu-l mulțimii înfuriate să-l sfîșie. (A se vedea capitolul „Capul lui Moțoc vrem".) Mergînd cu trădarea pînă la cinism, înrăitul boier va fi stigmatizat, deopotrivă cu Despot, de către B.P. Hasdeu în poezia *Vornicul Iancu Moțoc :*

„Dînsul alungase pe trei domni din țară
Dînd apoi cununa unui venetic,
Care-n holda noastră, neîmblînzita fiară,
Neîmblînzita fiară, nu cruța nimic."

În drama istorică *Răzvan și Vidra* reîntîlnim numele lui Moțoc, devenit un simbol al setei nepotolite de putere. Vidra este nepoata lui Moțoc, al cărui neam, cum singură mărturisește „nu poate să aibă altă cugetare // Decît numai-numai-numai văpaia s-ajungă mare !" Despre caracterul tiranic al vornicului cunoscut cu înfricoșare în toată Moldova ne vorbește Răzvan :

„Știut ! După cei din osul acelui vornic Moțoc,
De care Moldova-ntreagă mi se temea ca de foc !"

[29] Ștefan Tomșa, Domn al Moldovei (1563—1564), urmîndu-i lui Despot-Vodă.

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

De mine ?

MOŢOC

Niciodată.

STROICI

De mine ?

MOŢOC

Nu, copile : ai inimă curată.

HARNOV

De mine, dar' ?

MOŢOC

Nu, Hàrnov.

TOROIPAN

De mine ?

MOŢOC

Nicidecum.

Nu mă-ndoiesc de nime, boieri, dar...

TOMŞA

Spune-acum,
Pe-a cărui frunte astăzi vezi scrisă mişelia
Cînd este-anevoinţă de-a-şi apăra moşia ?
O, vornice Moţoace, năprasnic luptător,
De Domni ce nu-ţi plac ţie dibaci răsturnător,
Care-ai văzut atîtea ş-atîtea zile rele,
Răspunde verde-n ochi-mi : în cumpănele grele

Scanned with OKEN Scanner

Găsit-ai vreodată român nepăsător
Cînd draga lui moșie îi cere ajutor ? [30]
Nu, nu ! În lumea largă și care ne-nconjoară
Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară,
Un grec fără trufie, [31] un deal fără suiș,
Copaci fără de vîrfuri, văi făr' de coborîș
Decît atunci cînd țara e la neîndemînă
O lipsă de-ndrăzneală în inima română.

TOȚI

Așa e, Tomșa !

MOȚOC

Tomșa, îmi place să te-ascult
Cînd ne grăiești tu astfel... și voi, îmi place mult
Să văd a voastre fețe-aprinse de-acea pară
Ce falnic izbucnește din dragostea de țară.
A ! simt o nouă viață întrată-n al meu sîn.
Căci întrevăd sfîrșitul tiranului hain... [32]

---

[30] Tomșa dă una dintre cele mai pregnante portretizări morale ale lui Moțoc : „De Domni ce nú-ți plac ție dibaci răsturnător", și, în opoziție, una din cele mai vii, mai înflăcărate expresii ale patriotismului românesc. El este eroul dramei cel mai simpatizat de V. Alecsandri, fiind, aici, ca și în alte locuri, purtătorul de cuvînt al autorului.

[31] Anacronism pentru secolul al XVI-lea, fanarioții greci din cartierul Fanar al Constantinopolului venind ca domni în țările române abia în secolul al XVIII-lea.

[32] În schimb, Moțoc, sub vorbele frumoase de dragoste de țară, nu-și ascunde altceva decît individualismul și fățărnicia. Față în față cu Tomșa, el este un erou antipatic (și nu numai autorului), situîndu-se la polul opus, ceea ce face ca, priviți

Scanned with OKEN Scanner

Acest stolnicul Petre,[33] un om de rînd, un stolnic,
Ce pînă la domnie s-a prefăcut nevolnic,
Pohoi făr-obîrşie, uitat-a cine-a fost...
Să te ferească cerul de mintea celui prost!
El calcă deopotrivă cu-o oarbă nepăsare
Pe capul celui smèrin,[34] pe fruntea celui mare,
Şi taie, schinjuieşte şi trece prin popor
Ca viforul de gheaţă ce cade pe-un ogor.
Priviţi: e ţara plină de tristele-i victime,
Ologi, ciuntiţi, orbi, mizeri, slutiţi de-a lui cruzime,
Încît de-a sta calăul mult timp domnind aici,
A să prefacă neamul în turmă de calici!

HARNOV
(în parte, arătînd pe Moţoc)

Amară-i este limba de cînd nu-i la putere;
Aşa turbează viespea cînd nu mai are miere.

MOŢOC

Ce mormăieşti din buze, tu, Hàrnov, într-ascuns?
Îţi place Lăpuşneanul? cu el nu ţi-e de-ajuns?

împreună, cei doi să se afle în *contrast*, procedeu literar frecvent la scriitorii romantici, şi la Alecsandri în drama *Despot-Vodă*.

[33] Petre Stolnicul, numele lui Alexandru Lăpuşneanul înainte de a urca pe tronul Moldovei.

[34] Smèrin, — smerit, plecat, supus. Formă arhaică şi dialectală. V. Alecsandri foloseşte destule neologisme, dar şi destule arhaisme şi cuvinte sau locuţiuni populare, tocmai spre a realiza „culoarea locală", procedeu romantic avînd în vedere sublinierea autenticităţii atmosferei, a veridicităţii unei epoci istorice.

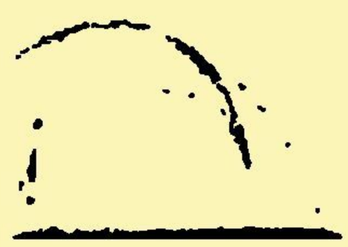

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV

Ba... Însă-aș zice-o vorbă...

TOMȘA

Eu nu știu ce ai zice,
Dar zic eu, Ștefan Tomșa, cu cerul față-aice :
Că mie nu-mi prieește și țării nu-i doresc
Un Domn supusă slugă a Craiului leșesc,
Un om a cărui frunte, cînd mîndră, cînd pălită,
Stă dîrză-n sînul țării ș-afară umilită.
Această țară-a noastră nu știe-a slugări ;
Ea lasă altor neamuri pe brînci a se tîrî.
De însuși Ștefan Vodă Moldova e deprinsă
Să ție mai sus capul cu cît e mai învinsă.
Deci peară orice proclet,[35] țăran, vecin, stăpîn,
Pe tron, sub tron, oricine nu știe-a fi român ![36]

---

[35] Proclet, blestemat, ticălos, cumplit.

[36] Tomșa rostește admirabile cuvinte despre ideea de independență națională, el afirmîndu-se ca un vrednic urmaș al lui Ștefan cel Mare. Atitudinea aparține lui V. Alecsandri însuși, al cărui patriotism căpătase accente vibrante asemănătoare și în alte opere, ca în legendele *Dumbrava Roșie* sau *Dan, căpitan de plai*. Tomșa vorbește aproape în aceiași termeni ai demnității românești ca și bătrînul Dan, care nu acceptă nici supunerea, nici trădarea :

„Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi !
Eu, Dan, sub vîntul soartei să cad păgîn, nu voi.
Deci nu-mi convine viața mișelnic cîștigată,
Nici pata făr'de-legei în fruntea mea săpată.
Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz,
Un vierme ce mănîncă albeața din obraz.

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Deci pează Lăpușneanul cu-ntreaga-i seminție !

SPANCIOC

Prea bine, dar pe cine să-l punem la domnie ?
E lesne-a schimba Domnii, bătrînii însă spun :
„Schimbare de domnie, fălire de nebun".

MOȚOC

Cum ? tu, Spancioc, om tînăr, cu mintea luminată
Te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată ?

SPANCIOC

Mă-nchin și cred, Moțoace, în datini strămoșești
Ca-n dogmele preasfinte a legei creștinești ;
Cred că treptat se perde a neamului ființă
Cînd el se depărtează de-a bunilor credință.
Da ! cred că astă țară, lipsită de noroc,
Sătulă-i de-a fi astfel tot scoasă-n iarmaroc,
De-a trece ca o vită din mînă-n altă mînă,
Și zimbrul să ajungă un bou ce toți îl mînă. [37]

Cui place să roșească, roșească... eu nu vreu
Nici pată p-a mea armă, nici pe obrazul meu.
Alb am trăit un secul pe plaiul strămoșesc
Și vreu cu fața albă senin să mă sfîrșesc,
Ca dup-o viață lungă, ferită de rușine,
Mormîntul meu să fie curat și alb ca mine !
Așa m-a deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie !
La trai fără mustrare și fără prihănie."

[37] Alt personaj în contrast cu Moțoc este Spancioc „om tînăr cu mintea luminată", de care prefăcutul vornic se miră că se închină „la vorbe proaste din timpi de altădată". Ca și

Scanned with OKEN Scanner

E rău cu rău, se zice, dar mai rău făr' de rău !
Şi cînd privesc în juru-mi, Moţoace, nu văd, zău,
Menit pentru domnie din noi toţi nici pe unul.
Doar numai Ciubăr Vodă, Ciubăr Vodă nebunul ;
Şi de vă place vouă, nu mie,-ntr-adevăr,
Nu-mi place să văd tronul-ascuns sub un ciubăr.

MOŢOC

Spancioc, eşti bun de glumă, dar gluma-ţi cîteodată...

SPANCIOC

Rosteşte adevărul !

MOŢOC

Ba-i groasă şi prea lată.

Tomşa, Spancioc dă glas în aceste versuri dragostei autorului pentru trecutul istoric, pentru obiceiurile şi datinele strămoşeşti, şi, în acelaşi timp, jalei în care ajunsese ţara scoasă de boieri la mezat. Spancioc şi Stroici mai apar ca eroi literari şi în nuvela *Alexandru Lăpuşneanul* de C. Negruzzi. Acolo, ei sînt singurii care izbutesc să se salveze, trecînd hotarul, de cruzimea tiranului domn. Cînd acesta va cădea bolnav, Spancioc şi Stroici vor veni la căpătîiul lui, dîndu-i ultima picătură de otravă :

„Iată, zise Spancioc, luînd paharul de argint de pe masă ; au rămas drojdiile otrăvii (pe care i-o dăduse mai înainte Doamna Ruxanda, n.n.). Bea şi te răcoreşte !

— Ba ; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strîngînd dinţii.

Atunci Stroici îl apucă şi-l ţine neclintit ; iar Spancioc, scoţînd cuţitul din teacă, îi descleştă cu vîrful lui dinţii şi îi turnă pe gît otrava ce mai era pe fundul paharului."

Scanned with OKEN Scanner

STROICI

Dar unde-i Ciubăr Vodă ? Noi l-am uitat de tot.

TOROIPAN

Lăsatu-l-am în codru, călare pe un ciot,
Crezînd că se găsește pe Ducipal [38] călare
Și intră în Suceava ca Domn cu îngîmfare.

SPANCIOC

Sărmanul ! Încă unul cu gărgăuni domnești.
Aceasta-i trista boală a minței românești ! [39]
(Ciubăr strigă, spăriet, în stînga)

CIUBĂR

Săriți ! ajutor !

TOȚI

Ce e ?

MOȚOC

Ciubăr strigă-n pădure.
Aleargă, Stroici !

SPANCIOC

Cu urșii s-a fi-ntîlnit la mure.

---

[38] Ducipal, numele popular al calului Bucefal pe care ar fi încălecat Alexandru cel Mare (356—323 î.e.n.).

[39] Aici, ca și în alte locuri din piesă, aluzie la poftele de domnie ale boierilor din secolul al XVI-lea cînd se petrece acțiunea dramei, ca și de la mijlocul secolului al XIX-lea, în epoca lui V. Alecsandri.

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Săriţi ! mă mîncă ursul !

SPANCIOC

O, trist al lumei curs !
Cătăm un Domn, şi Domnul e-n laba unui urs ! [40]
(Toroipan, Stroici şi alţi vînători ies repede în stînga)

MOŢOC

(în parte)

În contra tiraniei lui Lăpuşneanul ura
Creşte, şi la toţi împle şi inima şi gura.
Răzvrăţul e în aer ca fulgerul în nori.
Răbdare...

SPANCIOC

(privind în stînga)

Ciubăr vine adus de vînători.

SCENA 5

Cei dinainte; Ciubăr Vodă (purtînd hlamidă petecită şi stemă de hîrtie poleită, intră, susţinut de Stroici şi de Toroipan)

TOROIPAN

N-ai grijă.

---

[40] Spancioc este unul dintre puţinele personaje aparţinînd boierimii care se remarcă prin umor, printr-un spirit hîtru care-l înrudeşte cu cei doi plăieşi, Limbă-Dulce şi Jumătate.

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR
(slăb)

Ah !

MOȚOC

Ce este ?

STROICI

Nimic... I-am găsit față
C-un urs, ucis de Tomșa, pe care-l credea-n viață.
(Toți rîd)

CIUBĂR
(se pune pe o rădăcină)

Ah ! apă, apă...

SPANCIOC

Dați-i mai bine-ún pic de vin ;
E leac de spaimă.

STROICI
(dînd un teas [41] lui Ciubăr)

Ține.

CIUBĂR
(bînd)

A !... dar nu-i teasul plin.
Mai adă ! *(bea)*. De pe ochi-mi o ceață se ridică,
Ah ! sfinte Agaftocle, cum n-am murit de frică !

---

[41] Teas, ceașcă, vas de lut, cupă.

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

Ce ? frică ?... Ciubăr Vodă, lui Papură [42] nepot,
Fricos ?... Eu n-o pot crede !

CIUBĂR

Nici eu, Spancioc, nu pot
Dar cînd am zărit ursul, deodată-am simţit, frate,
(Oţărîndu-se)
Brrr ! un puhoi de sloiuri curgîndu-mi ici, în spate.
Era o matahală cît muntele Ceahlău,
Ce sta, sugîndu-şi laba, înfipt în drumul meu.
Îi strig în gura mare să deie într-o parte,
El, nu !... Atunci, în grabă, eu dau să fug departe,
Dar feara mă cloceşte cu ochii roşi, de foc,
Şi eu, cu dînsul faţă, rămîn înfipt pe loc.
Vroiam să-i spun că-s Vodă, Ciubăr Vodă, dar glasul
Mi se tăiase,-o ! Doamne, simţeam că-mi sună ceasul.
Era să mor !... o credeţi, boieri ?... era să mor !
Ce jale, ce durere pe voi şi pe popor !
Îmi pare că văzduhul de clopote răsună,
Prin sate, prin oraşe, toţi oamenii s-adună
Şi zic cu-nduioşare : „Ah ! lumea-i pe sfîrşit !
Ciubăr, adevăratul Domn, iată c-au murit !"

SPANCIOC

Şi Dumnezeu să-l ierte !... s-a dus în iad zăloagă... [43]
Păcat numai de dînsul că îi lipsea o doagă.

---

[42] Papură, personaj imaginar, ca şi Ciubăr (în concepţia lui V. Alecsandri). Un Papură-Vodă va apărea mai tîrziu la G. Topîrceanu în fragmentul dramatic în versuri *Papură-Vodă.*

[43] Zăloagă, aici cu sensul de zălog, garanţie, chezăşie.

Scanned with OKEN Scanner

STROICI

Ş-o sîmbătă.

TOROIPAN

Ş-o joie.

CIUBĂR

Voi rîdeţi ?

SPANCIOC

Ba, jelim,
Şi ca pe-un mort în viaţă voioşi te prohodim.

SCENA 6

(Cei dinainte; Despot, Limbă-Dulce, Jumătate)

LIMBĂ-DULCE

(în culisele din dreapta)

Hai, nu întinde vorba, hai !

DESPOT

Dar ce vrei, creştine ?
De ce mă-ntorci din cale ?

LIMBĂ-DULCE

Mergi, zic, cît e cu bine,
Că jur pe sfînta cruce...

DESPOT

Măi, ştii tu cine sînt ?

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ-DULCE

De-i face-un pas, cu ghioaga te culc mort la pămînt.
(Despot, Limbă-Dulce și Jumătate intră pe scenă)

DESPOT

Pe mine ?

LIMBĂ-DULCE
(împingînd pe Despot)

Mergi !

MOȚOC

Ce este, române ?

LIMBĂ-DULCE

Ce să fie ?
Am prins colèa sub stîncă un ungur cu trufie,
Care-a trecut hotarul, ca vulpea, pe furiș,
Dar i-am scurtat eu calea pe dîmb, în stejăriș.

MOȚOC
(lui Despot)

Străine, spune nouă, ce ești și cum te cheamă ?

DESPOT

Dar voi, care vi-i dreptul de-a-mi cere mie seamă ?

TOMȘA

Al nostru drept înscris e pe țară-n lung și-n lat.
Boieri sîntèm de-ai țării în care ai intrat.
Moțoc cînd te întreabă, răspunde cu-nchinare !

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Şi-n faţa mea te pleacă !

DESPOT

(închinîndu-se lui Moţoc)

Moţoc : vornicul mare !

LIMBĂ-DULCE

(lui Moţoc)

Stăpîne, să las robul ?

MOŢOC

Să-l laşi.

LIMBĂ-DULCE

Da-i prea limbut,
Şi limba-i sfredel dulce [44], de Diavolul făcut.

SPANCIOC

De-aceea Limbă-Dulce te-au poreclit pe tine ?

LIMBĂ-DULCE

(rîzînd)

Se poate... *(lui Jumătate)* : Hmm ! boierul m-a păcălit.

MOŢOC

(lui Despot)

Străine,
Urmează-ţi drumu-n pace ; eşti liber.

---

[44] Remarcăm aici figura de stil numită *parigmenon*, formă a repetiţiei, care constă în reluarea aceleiaşi părţi de vorbire cu aceeaşi rădăcină : „Da-i prea *limbut* / Şi *limba-i* sfredel dulce..."

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Nicidecum,
Recunoștința vie mai sclav mă face-acum ;
Dar cine poartă-n sînu-i curată conștiință
Voios primește lanțul numit recunoștință.
Oricum mi-a fi norocul în lume schimbător,
Îmi voi aduce-aminte de-al meu liberator,
Moțoc.

CIUBĂR

Ei ! Și de mine, nu ?

MOȚOC

Vorbele-ți sînt bune,
Și chipul de om neaoș, dar cine ești, ne spune !

DESPOT

Eu sînt în voia soartei un vecinic călător
Atras în calea-mi lungă de-un tainic viitor,
Purtat printre popoare din țărmuri depărtate,
Trecut cu spada-n mînă prin lupte încruntate,
Din frageda-mi pruncie eu sînt...

TOMȘA
(către Spancioc)

Un venetic...

DESPOT
(auzindu-l)

Acel ce-a zis cuvîntul de venetic îi zic
Că a mințit și-s gata de-a-nfige cu-a mea pală
Cuvîntul său în peptu-i... Să iasă la iveală !

Scanned with OKEN Scanner

TOMȘA

Eu sînt ! eu, Ștefan Tomșa !... Văzut-am pe la noi
Mulți pribegiți fățarnici, vermi palizi de gunoi,
Ce vin și-n sînul nostru fac cuiburi veninate. [45]
Cine ești tu ? Răspunde !... La vorbe îngîmfate,
La provocări sumețe de-un soi de zvînturat
Arunc disprețul !

DESPOT

Cine-s ?... Ascultă înclinat :
Sînt Despot Eraclidul din Paros ![46]... Al meu tată
A fost fruntaș de oameni în Grecia bogată,
Prinț falnic ! de pe tronu-i căzut și răsturnat
Sub apriga urgie a turcului turbat.

CIUBĂR

Ești prinț ?... deci văr cu mine ?

TOMȘA

Ești bun de limbuție,
Dar unde ți-e dovada de naltă obîrșie ?

(Despot arată un pergament)

---

[45] Încă o aluzie la pretendenții la tron, adesea de origine străină, ce au bîntuit în țările române, mai ales în epoca fanariotă.

[46] Paros, insulă în Marea Egee, cucerită de turci în secolul al XVI-lea.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Priviţi ! Iată diplòma lui însuşi Carol Quint [47]
Şi gloriosu-i nume în litere de-argint.
(Moţoc şi cu boierii, afară de Tomşa, examinează diploma)

MOŢOC

Aşa-i !... Fii, Eraclide, partaş de-al nostru soare.
Eşti oaspele Moldovii de bunuri dătătoare,
Căci astă ţară vecinic primeşte-n sînul ei
Cu drag pe bunii oaspeţi, cu milă pe cei răi.
(Către vînători)
Aduceţi teasuri [48] pline de vin pentru cinstire !

TOMŞA

(în parte, ieşind prin dreapta)
Ades în cupa plină se-ascunde o căire. [49]
(Boierii ieu teasuri şi închină)

MOŢOC
(lui Despot)
Noroc şi voie bună !

CIUBĂR
(asemenea)
Supus să-mi fii deplin !

---

[47] Carol Quintul (1500-1558), rege al Spaniei (1516—1556) şi împărat al Germaniei (1519—1556).
[48] Teas, teasuri — pahare, cupe.
[49] Tomşa este primul dintre boieri care-şi dă seama de ambiţia şi planurile de aventurier ale lui Despot, cărora li se va opune cu îndîrjire. Exprimarea lui, sub forma adagiului filosofic, ascunde un aspru avertisment.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Boieri, pentru Moldova paharul meu închin !
Să-i deie creatorul în veci zile senine
Ş-un Domn cu omenie, iubit de toţi !

CIUBĂR

(înaintînd)

Ca mine !

Ca mine !... Domn ca mine se poate-a fi mai bun ?
Hai, dar, boieri, la Curte !

DESPOT

(lui Moţoc)

Ce zice ?

MOŢOC

(lui Despot)

Un nebun !

SPANCIOC

Boieri !... a sa-nălţime Ciubăr ne porunceşte.
La Curte dar', căci tronul de dorul lui tînjeşte.

MOŢOC

Şi dumneata, pribege, purtat din loc în loc
E timp să guşti odihna în casa lui Moţoc.
Hai !

(Boierii pleacă şi ies prin dreapta. Limbă-Dulce şi Jumătate rămîn singuri)

LIMBĂ-DULCE

Ce zici, Jumătate ?

JUMĂTATE

Îmi ţiuie auzul.

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ-DULCE

Boierilor de astăzi nebunu-i călăuzul.
Din toţi care-i mai tuieş ? [50]

JUMĂTATE

Nu ştiu.

LIMBĂ-DULCE

(arătînd în culise)

Nu ştiu nici eu,
Dar cel mai cu drăcie, vezi tu ?... e robul meu.

(Cortina cade)

TABLOUL II

Un salon în palatul de la Suceava. — Portrete de Domni pe păreţi. — Uşi mari în fund. — Alte două uşi în dreapta şi în stînga. — O masă de stejar pe planul I, în dreapta.

Jilţuri.

SCENA 1

Alexandru Lăpuşneanu, Doamna Ruxandra [51]. *(Amîndoi stau pe jilţuri, lîngă masă. Doamna lucrează la un aer).*

LĂPUŞNEANU

În vremea-ndelungată cît singur, cu smerire,
Am fost spre închinare la sfînta monastire

[50] Tuieş, smintit, nebun.

[51] Doamna Ruxandra, soţia lui Alexandru Lăpuşneanul, era fiica lui Petru Rareş. Ea apare ca personaj literar şi în nu-

Scanned with OKEN Scanner

A Slatinei [52] aice cum ai mai petrecut,
Iubita mea Ruxandră ?

DOAMNA

În aur am cusut
Doi îngeri lîngă Sfînta-Maria Născătoare,
Pe aèr [53].

LĂPUŞNEANU

Este gata?

DOAMNA

Mai am încă o floare
De crin deschis a coasă în alb mărgăritar,
Şi aèrul l-om pune pe-al Slatinei altar.

LĂPUŞNEANU

Îmi place, scumpă Doamnă, frumoasă şi cu minte,
Să văd măiastra-ţi mînă lucrînd odoare sfinte,

---

vela lui C. Negruzzi, sub numele de doamna Ruxanda, fiind îngrozită de crimele soţului ei. O jupînească, rămasă văduvă cu cinci copii, îi strigase plîngînd : „Ai să dai samă, doamnă !... că, laşi pre bărbatul tău să ne taie părinţii, bărbaţii şi fraţii...“ Primele cuvinte ale frazei au devenit motto-ul capitolului II al nuvelei. Pusă la cale de boierii Stroici şi Spancioc, Doamna Ruxanda îl otrăveşte pe Lăpuşneanu, cînd acesta cade bolnav de lingoare.

[52] Mănăstirea Slatina a fost construită de Alexandru Lăpuşneanu, care a domnit în Moldova de două ori şi care este înmormîntat acolo. În momentul de care vorbeşte V. Alecsandri, mănăstirea era pe punctul de a fi terminată.

[53] Aèr, pînză sau stofă brodată în fir de aur sau de argint cu care se acoperă vasele folosite la oficierea liturghiei.

Scanned with OKEN Scanner

Gîndirea ce se-naiță la cer, la Dumnezeu,
Din cuget și din casă alungă duhul rău...
Dar spune-mi : auzit-ai de un pribeag din lume,
Un... Despot... mi se pare c-acesta-i al său nume...
Aice, la Suceava, în lipsa mea sosit ?
Se zice că-i odraslă de neam preastrălucit,
Că-i Domn de Samos, Paros [54] și că-i în legătură
Cu împărați... că are întinsă-nvățătură
Și limbă mlădioasă, o limbă ce-n curînd
Pe toți boierii tineri i-a fărmecat pe rînd.
Ce ai aflat de dînsul ?

DOAMNA
(cu sfială)
Am auzit mult bine.
Și... chiar a cerut voie la Doamna să se-nchine.

LĂPUȘNEANU
Și... l-ai primit în Curte ?

DOAMNA
Primit.

LĂPUȘNEANU
(posomorîndu-se)
Într-adevăr ?

---

[54] „Domn de Samos și Paros" sînt titlurile de noblețe pe care în fapt le uzurpase Despot de la binefăcătorul lui, Iacob Eraclidul. Samos, insulă în Marea Egee, aproape de Asia Mică ; a fost leagănul culturii ionice, fiind cucerită de turci în 1550. După 1850, bei (guvernator) al insulei Samos a fost scriitorul și omul politic român Ion Ghica (1816—1897). Paros e o insulă din aceeași regiune, celebră prin marmora albă, strălucitoare, cunoscută încă din antichitate.

Scanned with OKEN Scanner

DOAMNA

Era o datorie... Despot îmi este văr.

LĂPUȘNEANU

Cum ? Văr măriei-tale ?... De unde pînă unde ?

DOAMNA

(zîmbind)

Mărgăritaru-n scoică de mare se ascunde.
Despot, pe malul mărei născut, e fiu curat
Lui Iacob Eraclidul, din Paros alungat,
Ce se rudea de-aproape cu maica-mi răposată.

LĂPUȘNEANU

Crezi ?

DOAMNA

I-am văzut chiar spița pe pergament lucrată.

LĂPUȘNEANU

(sculîndu-se, în parte)

O spiță-nchipuită de dînsul, pre cît știu,
Ce-l face rudă bună cu Hèrcul Olimpiu. [55]
Hmm !... plastograful ![56] îi zboară sus gîndul... *(Tare :)*
Și ce cată
Aici, la noi ?

---

[55] Hercul Olimpiul, Heracle sau Heracles Olimpianul, fiu legendar al lui Zeus și al Alcmenei. În mitologia romană e cunoscut sub numele de Hercules, simbolizînd forța fizică.

[56] Plastograf, cel care falsifică un document sau o semnătură. Aici, evident și strident anacronism lingvistic, așa cum vor fi și altele în text (ex. mizerie, aclama, concerta, ecrin etc.).

Scanned with OKEN Scanner

DOAMNA

Sărmanul !... cu inima-nfocată
El vrea la pragul ușii măriei-tale-a sta
Și viața-i s-o jertfească pentru măria-ta,
Că-i om de sînge nobil, ce-n apă nu se schimbă.
Viteaz ! ce are-n suflet, el are și pe limbă.

LĂPUȘNEANU

Prea bine... Văd că Despot e meșter vrăjitor.
La toți deopotrivă el v-a vrăjit pe dor.
Am grabă de-a-l cunoaște.

DOAMNA

(se scoală veselă)

Te-nduri să-i faci primire ?

LĂPUȘNEANU

Cum nu ?... Doresc chiar astăzi să cerc a lui vrăjire
El are ca să vie cu vornicul Moțoc.

DOAMNA

O, de-ar cădea pe dînsul o rază de noroc,
Ca el să fie-un oaspe plăcut măriei-tale !...
Moțoc și eu în taină am pus de gînd și-n cale
Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim
Și de coroana țării credința-i s-o lipim.

LĂPUȘNEANU

(luînd-o de mînă)

Să-ți fie viața dulce, ca chipul și ca glasul.
Tu, care cu iubire mă-ntîmpini la tot pasul,
Privind în Domnul țării pe scumpul tău bărbat,
Și-n soțul vieții tale, pe Domnu-ncoronat !

Scanned with OKEN Scanner

(Se îndreaptă cu Doamna spre ușa din stînga).

Acum te du să cauți de pruncușori, de casă,
Și, ca o gospodină, gătește mare masă,
Ca să cinstim cu prînzul pe Despot... vărul tău.

DOAMNA

Ah !... Doamne !... (Vrea să-i sărute mîna).

LĂPUȘNEANU

(strîngînd-o la sîn).

Nu, iubito... aici, pe sînul meu..

(Sărută pe Doamna, care iese în stînga).

SCENA 2

Lăpușneanul (privind lung după Ruxandra)

Muierea tot muiere !... o biată ciocîrlie,
Spre tot ce strălucește zburînd cu veselie...
O inimă comoară, ș-un cap frumos... dar sec !...
A-nduioșit-o Despot cu glasul lui de grec, [57]
Și toți boierii dușmani oblăduirei mele
Sînt prinși de-acest paingăn în desele-i rețele.

(Se plimbă tulburat.)

A, scorpie grecească !... eu planul ți-am pătruns,
Tu vrei să-mpungi în mine cu ghimpele-ți ascuns,
Tu vrei, ființă-oloagă, născută-n putrezime,
S-ajungi prin tîrîire l-a tronului nălțime ?

---

[57] Cu sensul de glas încîntător, înșelător, care poate capta bunăvoința și induce în eroare. În versurile următoare expresia „scorpie grecească" indică nu atît o atitudine xenofobă, cît pe inamicul personal al lui Lăpușneanu și chiar al Moldovei.

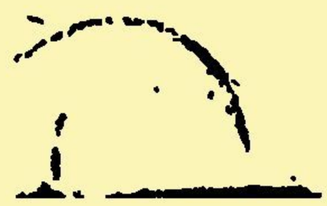

Scanned with OKEN Scanner

Dar Vodă Lăpuşneanul va şti, prevăzător,
Pe-o scorpie ca tine s-o farme sub picior,
Şi nu-a lăsa în viaţa-i pe tronul ţării sale
Să fluture nici umbra deşertăciunei tale !

(Scoate un navaş şi-l citeşte.)

Ioan Sigmund polonul [58], prin mine întronat
În Ţara Ardeleană, de ştire azi mi-a dat
Şi-n ţară şi-n afară să fiu cu priveghere,
Căci Despot zvînturatul rîvneşte-a mea putere.
Te-oi urmări, vrăjmaşe, cu aprigul meu veghi,
Păn'ce din priveghere ţi-oi face un priveghi
Ş-alături cu tine vei întîlni mormîntul
Cînd tu din întuneric îi vrea să-ţi iei avîntul.

(Pe gînduri)

Cum să-i deschid capcană ?... Ce cursă să întind,
Pe el cu-ai lui tovarăşi în laţu-mi să-i cuprind ?...
A... ce să pierd eu timpul cu intrigi mici de Curte ? !
Domnia tare cere braţ lung şi vorbe scurte.
Cînd duşmanul în taină s-apropie de cort,
Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau eşti mort ![59],

(Merge la uşa din dreapta, o deschide şi cheamă :)
Toma !

---

[58] Ioan Sigmund, polonul, Ioan Sigismund de Szapolyay, nepot al regelui Poloniei Ioan Sigismund August (1540—1572). A fost principe al Transilvaniei (1556—1571).

[59] Pus în gardă asupra intenţiilor lui Despot, Lăpuşneanu se pregăteşte să-l suprime pe adversar. În acest scop, el va acţiona cu abilitate, adoptînd atitudinea cea mai binevoitoare, adică împrumutînd masca ipocrită a lui Despot şi a lui Moţoc, şi îl va invita pe îndrăzneţul aventurier, ce se declara ur-

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 3

Lăpuşneanul, Toma Calabaicanul [60]

LĂPUŞNEANU

Tu eşti bulgarul Toma Calabaicanul.

TOMA

Sînt Toma, credinciosul rob al lui Lăpuşneanul.

LĂPUŞNEANU

Cînd am cuprins Ardealul, ce erai tu ?

TOMA

Nimic.

LĂPUŞNEANU

Te-am miluit cu viaţa în lupta de la Cic [61].

(Toma sărută poala lui Lăpuşneanul)

---

maş al unei familii strălucite, la un ospăţ, cu gîndul ascuns, pe care-l vom afla imediat mai departe, de a-l otrăvi. Tema ospăţului fusese tratată pe larg şi în nuvela lui C. Negruzzi, unde Lăpuşneanu ucide 47 de boieri, şi fusese reluată de Al. Odobescu în nuvela *Mihnea Vodă cel Rău.*

[60] Toma Calabaicanul, personaj real, care purta numele Thoma Călăbănian şi era comandantul unui corp de oaste ungurească, aflat la dispoziţia lui Despot. Thoma Călăbănian este menţionat în *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601* de Nicolae Costin, una din principalele surse de inspiraţie ale lui V. Alecsandri.

[61] Cic (Csik), Ciuc, în Transilvania, unde a avut loc o bătălie a lui Alexandru Lăpuşneanu în 1553, cum ne informează Gh. Şincai în *Chronica* sa.

Scanned with OKEN Scanner

Eşti om tu de credinţă ?
(Toma îngenunchează)
Vroiesc să fac cercare
De-ai meritat şi meriţi a noastră îndurare... [62]
(În taină)
Cunoşti pe Despot grecul ?... pe-acel străin trufaş
Ce zvîrle bani cu pumnul prostimei din oraş ?
El vrea să mă ucidă...
(Toma se scoală punînd mîna pe hamger.)

TOMA

El trebuie să moară !

LĂPUŞNEANU

Bine, voinice Toma !... Văd, gîndul tău se-nsoară
Cu-a mea dorinţă... Bine !... tu vei ieşi bogat
Din astă însoţire... (Tainic :) Azi este la palat
Prînz mare... Vin boierii cu Domnul să cinstească,
Tu să-l slujeşti pe Despot la masa cea domnească,
Tu singur să ai grijă de-a-i fi paharul plin...
(Dîndu-i un şipuşor)
Şi... tainic şipul [63] ista să-l verşi în al său vin.
Ai înţeles ?

---

[62] „Vroiesc să fac cercare / De-ai meritat şi meriţi..." exemplu de *enjambement*, procedeu de versificaţie constînd în continuarea ideii poetului în versul următor, fără ca aceasta să fie marcată prin vreo pauză. Un alt exemplu, mai departe, în Scena 5, o înlănţuire de enjambement : „Văd, gîndul tău se-nsoară / Cu-a mea dorinţă... Bine !... tu vei ieşi bogat / Din astă însoţire..." Sau în Act. III, Scena II : „Ştiu, iapa de la Tunis, pe care nici o umbră / A-ncăleca nu poate !".
[63] Şip, sticluţă, flacon.

Scanned with OKEN Scanner

(Toma ia şipul şi se închină în tăcere)
Fii vrednic şi mut pînă la groapă...
(Toma sărută mîna lui Lăpuşneanu şi iese)

LĂPUŞNEANU
(singur)
În groapă cade-acela ce altui groapa sapă.[64]

SCENA 4

Lăpuşneanul; un căpitan de seimeni[65]

CĂPITANUL
(la uşa din fund)
Măria-ta! boierii, la Curte adunaţi...

LĂPUŞNEANU
Să intre... Căpitane, pe lingă-acei chemaţi
Mai este cine-n sală ?

CĂPITANUL
Străinul Despot este.

LĂPUŞNEANU
Prea bine ; mergi la Doamna să-i duci această veste.
(Căpitanul iese)

---

[64] De observat utilizarea destul de frecventă a zicătorilor şi proverbelor de către eroii dramei lui V. Alecsandri, pe de o parte, ca mijloc de caracterizare morală, pe de alta, ca expresie a marii preţuiri pentru folclor din partea autorului.
[65] Seimen, seimeni, soldat din corpul de ostaşi mercenari pedeştri din ţările române, a căror atribuţie era paza curţii domneşti.

Scanned with OKEN Scanner

LĂPUŞNEANU
(singur)

O ! sarcină amară de tron ameninţat !
Anevoinţă crudă de-a fi neîmpăcat !...
M-obligă boierimea, în veci ambiţioasă,
În gheară să-mi schimb mîna, şi sceptrul meu în coasă...
O ! lege-a ospeţiei, te calc, dar ce să fac ?
Prin moartea unui duşman eu ţara mi-o împac ! [66]

SCENA 5

Lăpuşneanul; Doamna Ruxandra, Ana, dame ale Curţei
(intră prin stînga)

DOAMNA

Măria-ta, dă-mi voie cu-a mele jupănese
Urare să-ţi aducem.

LĂPUŞNEANU
(înaintînd spre dame)

Flori mîndre şi alese
Din stratul boierimei, cu drag vă mulţămesc.
Aşa cunună-o prinde pe Doamna ce iubesc.

---

[66] Lăpuşneanu de fapt joacă „sinceritatea", fiind nesincer. La un personaj de factura lui morală nu ne puteam aştepta la vreo cît de vagă mustrare de conştiinţă pentru că, hotărînd să-l ucidă pe Despot... „călca legea ospeţiei". Gestul e mai degrabă teatral, cum se întîmplă adesea în dramele istorice în general, şi în ale lui V. Alecsandri în special. De aici, lipsa de unitate caracterologică a eroilor de care s-a vorbit pe bună dreptate.

Scanned with OKEN Scanner

(Doamna, urmată de jupănese, se îndreaptă spre masă)

DOAMNA
(încet Anei)

Măria-sa e vesel !...

ANA

Dar'.

DOAMNA

Cu-atîta mai bine
Pentru Despot.
(Se pune pe jilț).

ANA
(încet Doamnei)

La Curte el vine astăzi ?

DOAMNA

Vine.

(Doamnele formează grup împrejurul Doamnei).

SCENA 6

Cei dinainte; Moțoc, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan, boieri (intră prin fund).

LĂPUȘNEANU
(pe jilț)

Bine-ați sosit la Curte, boieri preacredincioși !

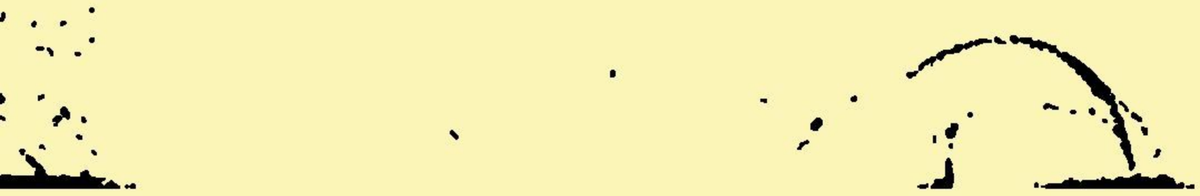

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Mulți ani măriei-tale ! Boierii azi, voioși,
Lăsînd de ei departe și vrajba, și gîlceava,
Se-nchină toți lui Vodă, întors acù-n Suceava. [67]

HARNOV

Plecați ei se închină în fața celui uns,
Pe care sfînta cruce cu raze l-a pătruns,
De-a potolit în țară pornirile pizmașe;
Dînd scule și icoane la sfintele locașe.

LĂPUȘNEANU

Mă bucur că gîlceava din țară a perit,
Boieri, căci e o boală ce-aduce rău sfîrșit...
Dar nu zăresc pe Tomșa.

HARNOV

El n-a venit.

LĂPUȘNEANU

Cum ? oare
Să n-aibă mulțămire de-a noastră sărbătoare ?
E Sfîntul Alexandru astăzi, e ziua mea.

---

[67] Atît Lăpușneanu, cît și Moțoc sînt prefăcuți, evident, nesinceri. Și ei și Despot mînuiesc dibaci arta disimulării. Acesta din urmă va excela, știind să rostească rafinate vorbe curtenitoare, ce ajung să le convingă mai ales pe femei și să-și dea un aer de mare noblețe, capabil să flateze și chiar să-i impresioneze pe cei din jur, așa cum se întîmplă imediat mai departe în scena 7.

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV

La veselia noastră părtaş a fi nu vrea,
Se vede.

Fie !... însă nu-i nici Ciubăr nebunul ?

HARNOV

(rîzînd)

Păreche minunată, fiind ei tot ca unul,
Se cred deopotrivă meniţi, între fruntaşi,
Să meargă înainte de gloate cu trei paşi.

LĂPUŞNEANU

În lipsa lor să facem, boieri, azi, împreună,
Ospăţ de sărbătoare, frăţesc, cu voie bună.

BOIERII

Trăiască-a ta mărire !

HARNOV

(linguşitor)

În veci slăvit să fii !

MOŢOC

Dâr soarele luceşte pe munţi şi pe cîmpii,
E drept ca ziua'ceasta şi la străini să fie,
Precum la toţi românii, izvor de bucurie.

LĂPUŞNEANU

E drept.

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV

La veselia noastră părtaş a fi nu vrea,
Se vede.

Fie !... însă nu-i nici Ciubăr nebunul ?

HARNOV

(rîzînd)

Păreche minunată, fiind ei tot ca unul,
Se cred deopotrivă meniţi, între fruntaşi,
Să meargă înainte de gloate cu trei paşi.

LĂPUŞNEANU

În lipsa lor să facem, boieri, azi, împreună;
Ospăţ de sărbătoare, frăţesc, cu voie bună.

BOIERII

Trăiască-a ta mărire !

HARNOV

(linguşitor)

În veci slăvit să fii !

MOŢOC

Dar soarele luceşte pe munţi şi pe cîmpii,
E-drept ca ziua'ceasta şi la străini să fie,
Precum la toţi românii, izvor de bucurie.

LĂPUŞNEANU

E drept.

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Deci, învoiască acum măria-ta
Lui Despot, al meu oaspe, să vie-a-l saluta.

LĂPUȘNEANU

Să vie !

(Moțoc iese prin fund)

DOAMNA

(Anei)

Bun e Vodă !

ANA

Dar' ! *(În parte, zîmbind :)* Ca nealtădată.

LĂPUȘNEANU

(în parte)

S-apròpie de mine năpîrca-nveninată.

SCENA 7.

Cei dinainte ; Despot, Moțoc

MOȚOC

(pe prag)

Măria-ta slăvită... Despot !

(îl prezentă)

LĂPUȘNEANU

Fii bun sosit
La Curte, Despot !

(Despot înaintează în mijlocul salonului)

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Sire !... cu sufletul uimit
Şi tremurînd m-apropii de sacra-ţi maiestate,
Ca să-i aduc la rîndu-mi urările-mi plecate,
Să vă-mpletească cerul a gloriei cununi
Şi-n veci să le ferească de grelele furtuni !...
Eu, Despot Eraclidul, condus de-o blîndă stea,
Răpit de al meu suflet curat ca spada mea,
Depun în ziua mare, ca lumea să le vadă,
Depun azi, la picioare-ţi, braţ, inimă şi spadă...
Părintele meu Iacob, odinioară Domn,
Păn-a nu-nchide ochii atinşi de-al morţei somn,
Mi-a zis : „Te du cu bine la cale depărtată
Şi mergi drept la Moldova în mari viteji bogată ;
Acolo tu găsi-vei un Domn măreţ, viteaz,
La pragul ţării sale veghind cu ochiul treaz,
Ş-un înger de virtute, frumoasa lui soţie,
Ce mie mi-e nepoată şi vară bună ţie.
Mergi drept la el, tu, Despot, ca să le duci prinos -
Lui Vodă a ta spadă şi braţu-ţi credincios,
Iar Doamnei aste scule, şiraguri şi paftale,
Purtate de-a sa maică în ziua nunţii sale."

(Ie un ecrin[68] din mîinile unui pagi rămas la uşa din fund şi vine de-l prezentă Doamnei, îngenunchind dinaintea ei)

DOAMNA

Ah, preţioase scule !

---

[68] Ecrin, casetă de bijuterii şi pietre preţioase.

ANA

Ce dar strălucitor !

LĂPUȘNEANU

(în parte)

O ! greci, vicleni în vorbe și-n darurile lor ![69]

DOAMNA

(lui Despot)

Prin aste suvenire mă-ndatorești mult, vere,
Admir cu-nduioșire aceste juvaere.
Dar pot să pun pe mine comoara ce-ai adus ?

DESPOT

Lumina de sus cade și iar se-ntoarce sus.

LĂPUȘNEANU

Domniță, aste scule străbune le primește
Și-n semn de mulțămire cu ele te gătește,
Ca să serbăm norocul ce azi ne-a dăruit
Un văr măriei-tale, și mie-un... neam iubit.

---

[69] V. Alecsandri adaptează, traducîndu-l aproape, dictonul latin „Timeo Danaos et dona ferentes" (Mă tem de danai chiar și cînd aduc daruri), vers celebru din *Eneida* de Vergiliu (II, 49). Acestea sînt cuvintele prin care marele preot troian, Laocoon, a încercat să-i convingă pe concetățenii săi să nu introducă în cetate calul de lemn lăsat de ahei pe țărm, în care se aflau Odiseu și tovarășii lui de arme.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 8

Ceidinainte; Toma Calabaicanul

TOMA

(în fund, pe prag)

Merindele-s pe masă. Noroc și poftă bună !

LĂPUȘNEANU

Boieri, prietinia la sînu-i ne adună.
Hai să ciocnim la masă pahare de Cotnar.
Să bei frățește, Despot... (în parte) paharul cel amar !

(Lăpușneanul dă mîna Doamnei. — Despot, Anii. — Boierii, damelor, și se îndreaptă spre fund)

SCENA 9

Cei dinainte; Ciubăr Vodă (se arată în fund)

CIUBĂR

Stați !... Încotro vă duceți, boieri, fără-a mea știre ?
Ce-i astă-adunătură ? Ce-i astă pregătire
De prînz și de beție aici, în casa mea ?

LĂPUȘNEANU

(rîzînd)

Ha, ha ! Iaca nebunul Ciubăr !

HARNOV

Popa-belea !

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Dar'... eu sînt !... Ciubăr Vodă, născut din fiu în tată
Cu tron pe cap, cu stemă sub mine așezată !
Eu, care-n strună dreaptă prin Ștefan mă pogor
Din Caesar, [70] știți, al lumei stăpîn, învingător.
Cum dar, stolnice Petre, cum dar, tu Lăpușnene,
Te rățoiești la soare fudul cu-a mele pene ?
Mult ai să stai tu încă pe tronu-mi strămoșesc ?
Destul acum, ajungă-ți, că, zău, te-afurisesc !
Ieși din palat !... Aice eu singur, eu am dreptul
Să stau dîrzoi cu capul, să stau umflat cu peptul,
Și ca o moaște sfîntă să fiu de toți slăvit.
Dă-mi tronul, că mă mînii...

HARNOV

(rîzînd)

Nebunu-i mucalit.

LĂPUȘNEANU

Ba, decît să te mînii, măria-ta Ciubere,
Mai bine mergi în sală, ca să te pui pe bere,
Să te măsori cu... Despot.

CIUBĂR

(înveselit)

Sub masă-l voi lăsa !

(Se întoarce spre fund și pleacă strigînd :)

Loc... loc !... feriți, că trece Ciubăr și urma sa [71]
(Cortina cade, în vreme ce toți se îndreaptă spre fund).

---

[70] Caesar (Caius Iulius), celebru om politic și împărat roman (101—44 î.e.n.).

[71] Urmă, aici cu sensul de suită, alai, escortă.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL II

TABLOUL I

Salon în casa lui Moţoc. — Uşă în fund, uşă în stînga, uşă în dreapta. — Fereastă în dreapta. — O masă lungă în stînga, planul I, cu jilţuri împrejur. — O icoană la păretele din fund, cu lampa aprinsă.

SCENA 1

DESPOT

Călăul, Lăpuşneanul, la masa lui domnească,
Grăindu-mi cu blîndeţe, a vrut să m-otrăvească.
Dar' !... am simţit amarul ucigător în teas...
Vrăjmaşa lui cercare zadarnică-a rămas.
Căci port eu totdeauna un bălsam din Morava
Ce nimiceşte moartea dezotrăvind otrava. [1]

---

[1] Otrăvirea şi combaterea ei cu un antidot miraculos e un procedeu tipic romantic ce se întîlneşte şi în dramele lui Victor Hugo, ca, de exemplu, în *Lucreţia Borgia*, unde don Alphonso, ducele Ferrarei, pune să se verse otravă în cupa lui Gennaro, bănuindu-l că e amantul soţiei sale. Dar acesta, ca şi Despot, poartă asupra lui o contraotravă salvatoare.

*Iată-l ! *(Arată un şip.)* O rouă scumpă din plaiuri ingereşti
*Esenţă-apărătoare a vieţii omeneşti !
*Dator îţi sînt cu viaţa, dar mult mai mult datoare
*Ţi-a fi a mea gîndire în zi răzbunătoare !

(Stă puţin pe gînduri)

Calăul, prepuelnic[2], hrăneşte-un cuget rău,
Şi el a să mă piardă de nu l-oi perde eu.
Răbdare !... toţi boierii de răzvrătire-s gata.
Moţoc, precît îmi pare, vrea să-şi mărite fata
Cu mine, ca prin mine, de el pe tron urcat,
S-ajungă socru-mare de ginere-ntronat.[3]
*O, de-ar vroi norocul curînd să-şi schimbe pasul !
*Cînd el vroieşte, anii nu-aduc ce-aduce ceasul.
*Aş fi pe tron, eu, Despot, nalţat şi fericit,
*Aş fi... o, vis feeric ! cu Ana însoţit,
*Cu Ana, dulce floare căzut-aici din stele
*Să fie floarea vieţii şi a coroanei mele !...
Dar ce-a zice Carmina, de care sînt iubit ?...
A... ea-i frumoasă, jună, şi Laski-mbătrînit,
Curînd s-a stinge focul şi apriga-i durere,
Găsind într-un alt Despot o nouă mîngîiere.

(Se primblă agitat)

Amorul pentru Ana şi glorie m-aprind...
A căreia dulci mreje mai tare mă cuprind ?...

---

[2] Prepuielnic, bănuitor, suspicios, neîncrezător.

[3] Despot speculează intenţia lui Moţoc de a-i da de soţie pe fiica sa Ana, ca astfel să-şi consolideze puterea politică. La rîndul său, Moţoc vrea să se folosească de ambiţia lui Despot, spre a scăpa de Lăpuşneanu care nu-l vedea cu ochi buni. Drama lui V. Alecsandri dezvăluie de ambele părţi un cinic joc al intereselor.

Scanned with OKEN Scanner

Ah, tronul, tronul, tronul !... la el de-a drept m-oi duce,
Chiar de-a fi păn' la dinsul să calc pe sfînta cruce !

(Se stînge candela icoanii.)

Ce ! candela icoanii s-a stins în untdelemn ? !...
De-aş fi din astă ţară, aş crede că-i rău semn.
Dar omul de-o natură înaltă şi vitează
Iubit de ceruri este, şi cerul îl păstrează.

SCENA 2

Despot, Moţoc

MOŢOC

(venind din stînga)

Ce faci, iubite oaspe, şi cum te mai găseşti
Sub sarcina de daruri a dragostei domneşti ?
De cînd ai fost la Curte poftit la ospătare
L-ai fărmecat pe Vodă.

DESPOT

O crezi ?

MOŢOC

Aşa se pare.
Căci nu e zi lăsată de bunul Dumnezeu
În care să nu-ţi deie dovezi de placul său.
Alaltăieri primit-ai o sabie turcească,
Ieri, un caftan, şi astăzi o iapă arăpească.

DESPOT

Ştiu, iapa de la Tùnis, pe care nici un brav
A-ncăleca nu poate !

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Haramu [4]-i cu narav,
Pe toți mereu trînteşte şi, fără de sfială,
I-a tras lui însuşi Vodă o sfîntă de trînteală.

(La fereastră)

Ian cată prin ogradă cum se frămîntă-n loc!
Să juri c-a fost hrănită de zmei numai cu foc.

DESPOT

Mă duc s-o-ncerc.

MOȚOC

Mai bine o lasă, că-i nătîngă,
De nu ti-ar frînge capul...

DESPOT

N-am teamă să mi-l frîngă.
Deprinsu-m-am cu caii spanioli şi arăpeşti,
Ce sub a lor copite au aripi vultureşti.
Ş-apoi... ceva îmi spune cu-o tainică şoptire
Că moartea respectează pe omul cu menire.

MOȚOC

Dar dacă tu n-ai teamă, eu am, căci mă-ngrijesc
De mîna lăpuşneană cu dar... prietinesc. [5]
Cunoscător de oameni sînt eu la bătrîneţe;
Tu ai, iubite oaspe, apucături măreţe,
Boierii te admiră; poporu-,adimenit,
Deasupra lui te vede ca pe un Domn iubit.

---

[4] Haram, cal slăbănog, mîrțoagă.

[5] Întrucît planul otrăvirii eşuase, Lăpuşneanu se gîndise la un alt mijloc de a-l ucide pe Despot, şi anume, invitîndu-l să încalece un cal nărăvaş, care trîntindu-l, să-i frîngă gîtul.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Domn !...

MOȚOC

Și de ce nu, Despot !... Un om de naltă fire,
Unit cu mine, poate s-atingă-orice mărire.

DESPOT

Dar Lăpușneanul ?...

MOȚOC

Steaua-i în cer s-a stins de mult.

DESPOT
(în parte)

Mă cearcă...

MOȚOC
(observîndu-l, în parte)

Priceput-au ?

DESPOT
(asemine)

Să-l cred ?

MOȚOC
(asemine)

Dar !...

DESPOT
(asemine)

Să-l ascult ? [6]

---

[6] Intrigantul Moțoc, „neadormitul conspirator" cum îl numește V. Alecsandri, își dă planurile pe față. E un moment în care cei doi ambițioși se tatonează, neavînd încă deplină

Scanned with OKEN Scanner

(Se apropie de Moţoc cu o sfială simulată)
Aş vrea... şi n-am curagiul de-a te-nţelege bine.

MOŢOC

În mine ai credinţă ?...

DESPOT

(cu supunere)

Fă ce-i vroi cu mine...

(Aruncă ochii pe fereastră)

Dar uliţa şi curtea sînt pline de norod...
Să vază de-s mai tare decît un Voievod.
Mă duc... Vii jos în curte ?

(Iese prin fund)

MOŢOC

Vin, dar' ; fă înainte...
Struneşte bine gura iepei şi fii cu minte.

(Singur)

Despot e la părere zburdalnic şi uşor,
Dar are minte coaptă, şi ochi pătrunzător,
Şi inimă-ndrăzneaţă, şi-nvăţătură multă.
Pe mine mă respectă, de mine el ascultă...

încredere unul în celălalt. De aici încolo, vor încerca să se domine reciproc, Moţoc deşi „îmbătrînit în rele", versat şi viclean, fiind, cum se va vedea, cel înşelat. El crede — cel puţin deocamdată — în mereu disimulatul Despot din care ar vrea să facă o unealtă a propriei puteri şi voinţe :

„Pe mine mă respectă, de mine el ascultă...
Aşa Domn ne convine, aşa ginere vreu.
Domnind, el va fi braţul, iar capul voi fi eu."

Scanned with OKEN Scanner

Așa Domn ne convine, așa ginere vreu.
Domnind, el va fi brațul, iar capul voi fi eu !
(Iese prin fund)

SCENA 3

Ana, Maica Fevronia (intră prin stînga)

MAICA

Și Vodă a fost vesel, zici tu, ca niciodată ?

ANA

Dar' !... cît a ținut masa, cu fruntea-nseninată
Măria-sa pe Despot zîmbind l-a ascultat...
Era cu Vodă-n față la masă așezat.
Plăcut, isteț la vorbă, purtînd mărirea-n sine,
Sub haina spaniolească * ce-l prinde-atît de bine !
Încît, zău, de m-ai crede, măicuță, între noi,
Adevăratul Vodă părea dintre-amîndoi
El, Despot !... Lîngă dînsul, la spate, în picioare,
Sta Toma, vel-paharnic, ținînd două ulcioare,
Din care-i dregea singur vin dulce în pahar,
Făcînd turcești talîmuri, [7] cît poate un bulgar.

MAICA

Dar spune-mi, Doamna, Doamna era și ea voioasă ?

ANA

Voioasă, fericită, la față luminoasă,
Căci ea vedea pe Vodă prin Despot fărmecat,
Și pe-al ei văr, pe Despot, de lume admirat.

---

* Citește în patru silabe : spa-nio-lea-scă.
[7] Talîm, plecăciune, închinăciune.

Scanned with OKEN Scanner

MAICA

(zîmbind)

De lume și... de tine ?

ANA

(exaltîndu-se)

Și cum să nu-l admire ?
El ne-a făcut de viața-i o lungă povestire.
O halimà [8] întreagă și plină de minuni,
Ca cele de pe timpul viteților străbuni.
Ne-a spus a sale lupte și trecerile sale
Prin cîmpuri sîngeroase, prin Curți imperiale,
Cînd simplu om de oaste, cînd prinț adevărat,
Recunoscut de Carol, augustul împărat.
*Ne-a spus cum el, viteazul, a răsipit îndată,
*Cu cavalerii Negri [9], a frîncilor armată.
*La Renti, Valenciena, Hezdin și Teruan, [10]
*Sub contele de Schwarzburg [11], vestitul căpitan ;
*Și ce-a vorbit cu-a lumei puternică treime,

---

[8] Halima, poveste, basm, întîmplare complicată, cu multe peripeții.

[9] Cavalerii Negri, corp de cavalerie grea din armata lui Carol Quintul.

[10] Renti (Renty), Valenciena (Valenciennes), Hezdin (Hesdin), Teruan (Thérouanne), localități din nordul Franței, unde în secolul al XVI-lea au avut loc bătălii între oștile lui Carol Quintul și ale regilor Franței.

[11] Schwarzburg, conte, unul dintre cei mai vestiți căpitani din armata lui Carol Quintul și protector al lui Despot.

Scanned with OKEN Scanner

*Regi, filozofi și papă... și altele-o mulțime.
Apoi ne-a spus de țărmuri scăldate-n aer cald,
Ce sînt cu drag încinse de-o mare de smarald
Și au fructe de aur, și zile-n veci frumoase,
Și nopți de încîntare ca ziua luminoase.
Ah ! Ce să-ți zic, măicuță ?... Mesenii, încîntați,
Rămas-au ascultîndu-l, flămînzi și însetați,
Atît era de vie și de atrăgătoare
Vorbirea lui !

MAICA

Nepoată, aș pune o prinsoare
Că, dintre toți mesenii, cel mai cu drag răpit
Ai fost tu, Anicuța...

ANA

(uimită)

Eu ? !

MAICA

Tu... Vezi ? Te-ai roșit...
Ascultă-mă, copilă : Tu ești o dulce floare,
Ce n-a văzut sub ceruri decît zile cu soare
Și nici macar visează de zilele cu nori,
Amare, furtunoase, cumplite pentru flori.
Alină, înfrînează a ta închipuire,
Ce-ades ne rătăcește a inimei pornire.
Și cînd din fărmecare cercăm să revenim,
În brațele durerei cuprinse ne găsim.
Nu zic că Despot este om rău... Doamne ferește !
El e creștin, se-nchină, pe Dumnezeu slăvește,
Și mie totdeauna mîna-mi sărută, dar,
Ca să nu-ți fie lipsă dumnezeiescul har,
Gîndește, copiliță cu blîndă inimioară,

Scanned with OKEN Scanner

Că pasărea ce cîntă e pasăre ce zboară. [12]
Străin e Despot...

ANA
(răpide)

Despot ? ! Ah, maică, nu-i străin,
E văr cu Doamna noastră, e conte palatin,
E cavaler de aur, [13] e prinț de la Elada,
Distins de papa-n Roma, de Carol, în Grenada,
Și de al meu părinte, iubit... într-un cuvînt,
El e oaspele nostru, ș-un oaspe... știi că-i sfînt.

MAICA

Sfînt, sfînt, nu totdeauna. *(În parte :)* Curată nebunie,
Cu fată mare-n casă asemine-ospeție.
(Tare)
Ah ! Scumpă nepoțică, tu faci un vis frumos,
Dar visul !...
(Zgomot de glasuri în curte)

ANA
(alergînd la fereastră)

Ce s-aude ? ce zgomot ?

MAICA

Unde ?

---

[12] Maica își dă seama de intențiile necurate ale lui Despot și încearcă să domolească sentimentul prea credulei copile, apelînd și ea la un proverb, spre a se face mai bine înțeleasă.

[13] Cavaler distins cu o înaltă decorație.

Scanned with OKEN Scanner

ANA

Jos!

Privește ici în curte !

MAICA
(apropiindu-se de Ana)

Ce ?

ANA

O mulțime mare
Se uită-n fund, spre poartă, cu spaimă și mirare.

MAICA

Ce-i oare ?... Vai de mine !... a fi iar vre un bunt ?[14]

ANA

Ba nu ; în depărtare nu vezi lucind un punt ?
El vine și tot crește... dar e un om călare...
Ce văd ?... e însuși Despot !... Ah ! Doamne, sare, sare
Chiar peste zidul curței !

MAICA
(speriată)

Sărmanul !... s-a zdrobit ?

ANA
(veselă)

Ba nicidecum.

---

[14] Bunt, răscoală, răzmeriță.

Scanned with OKEN Scanner

MAICA

Nu ?

ANA

Iată-l... în loc el au oprit
Fugarul alb de spume și, vesel, cu mîndrie,
Se-nchină-n dreapta,-n stînga, la toți zîmbind și... mie!
Ah ! pare că-i un rege !

MAICA

Fugi, dragă, din ferești !
Nu stă o fată mare în ochii bărbătești.

(Glasuri zgomotoase afară.)

GLASURI

Ura ! — Trăiască Despot ! — Frumos viteaz el este !
Să juri că-i sfîntul Gheorghi ! — Chiar zmeul din poveste ! —

DESPOT

(sub ferești, în curte)

Na, oameni buni ! Voi astăzi să beți în cinstea mea,
Și-n sănătatea Doamnei să beți !

GLASURI

Ura ! Vom bea, vom bea !

MAICA

Fugi din fereastră, fugi... Despot intră-n casă.
Hai în camara noastră,

ANA

Ba, vină lîngă masă.

(Merg de se pun pe jilțuri, lîngă mesuța din dreapta).

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 1

Ana, Maica Fevronia; Despot (intră prin fund)

DESPOT
(rîzînd)

Ce vesel a fi Vodă cînd teafăr m-a vedea !
A ! dona Ana ! [15] *(Se-nchină Anii).* Maică... *(Sărută mîna Fevroniei)*

ANA
(în parte)

Cum bate-inima mea !

MAICA

De ce-i atîta lume în curte adunată ?

DESPOT

Ca să mă vadă-n luptă cu-o fiară blăstemată,
O iapă tunisiană ce-n fugă pîn-acum
A dus pe ceea lume vro zece oameni.

ANA

Cum ?
Ş-ai îndrăznit ?...

DESPOT

Mai bine era s-arăt sfială
Decît să vadă lumea că-s om cu îndrăzneală ?
Ş-apoi... cum de n-ar trece prin foc chiar cei fricoşi
Cînd sînt cu-nduioşare priviţi de ochi frumoşi ?

---

[15] Făcînd caz de cultura sa, Despot foloseşte o formulă de adresare în limba spaniolă. De fapt, *doña.*

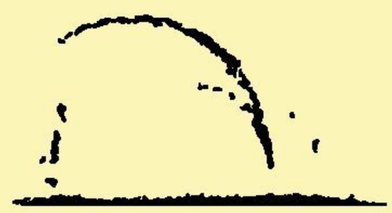

Scanned with OKEN Scanner

Şi cum, prin ce cuvinte aş spune a mea fală.
Văzîndu-te prezentă la lupta-mi triumfală.
Atunci cînd mii de oameni stăteau cu ochi deschis,
Să mă privească-n curte ucis de-un cal ?

ANA

(înfiorată)

Ucis ?!

MAICA

Fereşte, Doamne sfinte !

DESPOT

În Spania se spune
Că Linda Raia [16], fiica lui Boabdil, minune
Ascunsă în Alhambra, la lume s-arăta
O dată pe an numai, ş-atunci soarele sta
Pe cer ca s-o admire, uitînd de a lui cale,
Şi mii de flori frumoase ieşeau pe-a vegăi [17] vale,
Şi inimele-n sînuri ca ele înfloreau,

---

[16] Linda Raia, frumoasa fiică a lui Boabdil sau Abu-Abdalah (1481—1491), ultimul rege maur al emiratului Grenadei, care locuia în palatul Alhambra, celebru prin arhitectura şi grădinile în mijlocul cărora e situat. Atras şi el de exotismul oriental, V. Alecsandri scrisese în 1853 o poezie intitulată *O noapte la Alhambra* în care apare misterioasa şi tulburătoarea Linda Raia. Tot pe răpitoarea maură o invocă şi Despot Vodă într-o savantă dar nesinceră declaraţie de dragoste, ca s-o cucerească pe Ana, fiica lui Moţoc.

[17] Vega, nume ce se dă în regiunea de sud a Spaniei cîmpiilor străbătute de rîuri şi fluvii.

Scanned with OKEN Scanner

Şi maurii în lupte sub ochii săi mureau,
Crezînd că merg în raiul lui Mohamed, ferice...

(Apropiindu-se de Ana)

O altă Lindă Raie, de la fereşti, de-aice,
S-au arătat azi mie, ş-atunci cînd te-âm zărit,
Mă jur pe-astă icoană, chiar rege m-am simţit !

MAICA

(cu spaimă)

Dar candela e stinsă !... Vai ! candela e stinsă !
Semn rău !... nenorocire !... de groază sînt cuprinsă.

(Merge la icoană, ia candela şi iese în stînga).

SCENA 5

Ana, Despot

ANA

(îngrijată)

Semn rău ?

DESPOT

Ce-mi pasă mie !... O candelă s-a stins,
Dar alta, mai cerească, în mine s-au aprins,
Ce luminează tainic o gingaşă icoană.

ANA

(zîmbind)

Icoana unei sfinte ?

DESPOT

Dar'.

Scanned with OKEN Scanner

ANA

Care ?

DESPOT

Sfînta Ană.

ANA

Patroana mea slăvită ?

DESPOT

Şi zeitatea mea,
Ce mă conduce-n lume, precum îi conducea
Luceafărul pe magii din Răsărit, şi care,
Ca să ajung la dînsa, mă-ndeamnă a fi mare.

ANA

(voieşte a se retrage)

DESPOT

(oprind-o)

O, dona Ana, lasă pe-un biet nenorocit
S-apropie altarul de care-i despărţit
Şi, tremurînd, să-ţi zică : Angelică madonă,
Căci nu pot a depune pe frunte-ţi o coronă ?!

ANA

(rîzînd)

Cum ? o coronă, mie ?!

DESPOT

Dar', suflet îngeresc !
Eşti visul fericirei mele.

Scanned with OKEN Scanner

ANA

Eu ?

DESPOT

Te iubesc !

ANA

(veselă, în parte)

El ! Despot mă iubește !

DESPOT

Ieu martur providența,
Care-mi cunoaște gîndul și-mi vede conștiința,
Iubesc în tine cerul și naltul creator.
În tine iubesc lumea, prezent și viitor.
În tine am credință, în tine îmi pun traiul,
El făr' de tine-i iadul... Ah ! dar cu tine-i raiul !

(îngenunchează)

ANA

(în parte)

O ! Doamne, îmi perd mintea... Ce-aud ? Ce-am auzit ?

DESPOT

Ană,-un cuvînt...

ANA

Ah ! Despot, mi-e sufletul uimit.
Mi-e mintea tulburată... În casa părintească
N-a îndrăznit nici unul mie-astfel să-mi grăiască.
Cum ? Mă iubești pe mine ?

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Dar' !... te iubesc, perdut.
Mai mult și decît țara în care m-am născut,
Mai mult și decît tronul ! [18]

ANA

(cu glas solemn)

Despot, aste cuvinte
Le-aude cerul !...

DESPOT

(apucînd-o de mînă)

Ană, prin mii de jurăminte
Mă leg eu către tine...

(Moțoc apare în fund)

SCENA 6

Ana, Despot, Moțoc

MOȚOC

(simulînd indignarea)

De cînd pe-acest pămînt
Trădarea neagră calcă și spurcă pragul sfînt
Al ospeției ?

ANA

(spăriată, în parte)

Doamne !

---

[18] Exagerări hiperbolice de curtezan ce vor fi contrazise foarte curînd, într-o discuție decisivă cu Moțoc : „Tron sau moarte !... iată deviza ce-am înscris / În falnicul meu suflet...", formulă din care iubirea este cu totul exclusă.

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Ce ?... nici o respectare
Nu mai există-n lume ?... și oarba desfrînare
Răpește azi copiii sub ochii părintești ?

(Anii :)

Cum de-ai uitat, sărmană nebună, cine ești ?
Cum de-ai uitat de mama ce te-a născut, copilă
Lipsită de rușine ?...

ANA

Iertare !... Fie-ți milă !...

MOȚOC

Cum de-ai uitat de mine ?

ANA

(desperată, cade-n genunchi)

Ah ! tată, îl iubesc !

DESPOT

Nu ne-osîndi, Moțoace, cu glasu-ți părintesc.
Iubirea e un înger ce-n casă cînd pășește
Și pragul, și căminul cu pasul lui sfințește.
Iubesc pe a ta fiică și de soție-o vreu.
Primește-mă în brațe ca pe copilul tău.

MOȚOC

(vesel, în parte)

Al meu Despot !... Planu-mi ie zbor acum mai tare:

DESPOT

(rugător)

Moțoace...

Scanned with OKEN Scanner

ANA

Tată...

MOȚOC

(după o pauză)

Fie !... Și binecuvîntare,
Copiii mei !

ANA

(aruncîndu-se în brațele tatălui său)

Ah ! tată !

MOȚOC

(sărutînd-o)

Trai bun și cu noroc !

DESPOT

(în parte)

E scară de-nălțare un socru ca Moțoc. [19]

MOȚOC

(Anii)

Acum mergi de te roagă, copila mea. În pace,
La Cel-de-Sus, ce toate le face și desface.

(Ana pleacă în stînga. Despot o conduce pînă la ușă).

---

[19] Și Moțoc și Despot o transformă pe Ana într-o unealtă, într-un mijloc pentru realizarea scopurilor de parvenire sau de consolidare a puterii. Pentru îndrăznețul aventurier, căsătoria cu Ana „e scară de-nălțare", pentru intrigantul schimbător de domni, reprezintă forma cea mai comodă și sigură de a cîrmui.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Cînd te-i ruga, iubito, la sfîntul Dumnezeu...

ANA

(cu dragoste)

Gîndi-voi tot la tine.

MOȚOC

(în parte)

A ! Despot e al meu !

SCENA 7

Moțoc, Despot

MOȚOC

Acum sîntem noi singuri !.... Să ne privim în față,
Norocul, știi, atîrnă de la un fir de ață...
Slab omului nemernic, bun celui iscusit,
Și tare ca odgonul pentru cel hotărît.
Despot ! a sosit timpul ca să cercăm norocul
Noi doi !... cu sumeție în vînt s-aprindem focul.
Te uită drept în ochi-mi și-mi spune : ești bărbat ?
În stare să-nfrunți moartea cu gînd nestrămutat ?
Ești om în stare-a merge de-a drept către mărire,
Pe margini de prăpastii călcînd fără-oțărîre ?

DESPOT

Sînt !... Tron, sau moarte !... iată deviza ce-am înscris
În falnicul meu suflet, în peptul meu decis,

Scanned with OKEN Scanner

Venit-am în Moldova cu gîndul și cu planul,
Din scaunul domniei s-alung pe Lăpușneanul,
Și de pe ai săi umeri hlamida să smuncesc.
Sînt gata !

MOȚOC

Gata ?

DESPOT

Gata să mor sau să domnesc !

MOȚOC

Bine... Acuma, Despot, mă lasă... timpul trece.
De-a țării boierime, cei mai fruntași, vro zece,
Aici au să s-adune, spre a ne concerta.
(îl conduce pînă la ușa din dreapta și-i dă mîna)
Dea Domnul să-ți pot zice curînd : Măria-ta !

(Singur)

Moțoace, vîlva lumei e rîu cu nalte maluri...
Faci bine, nu faci bine să te azvîrli în valuri ?
Și oare căzînd tronul pe mîna lui Despot,
Nu ar cădea și țara cu-ai ei boieri, cu tot ?

(Stă pe gînduri)

Oricare înălțime sub cer se prăbușește,
Tot surpă și doboară ce-n cale-i întîlnește...
Gîndește-te, Moțoace... *(Hotărît :)* A ! fie cum o fi !
Nu are parte cine nu știe-a se jertfi.

(Ușile din fund se deschid)

Dar vin boierii... iată-i... La lucru-acum, Moțoace !

Scanned with OKEN Scanner

SCENA

Moţoc, Tomşa, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan şi alţi cinci boieri intră prin fund, dau mîna[20] *cu Moţoc şi merg de se aşază împrejurul mesei; Tomşa în capătul din stînga; Moţoc, în capătul din dreapta.*

MOŢOC

Poftim, boieri, prietini, poftim, veniţi încoace
Şi v-aşezaţi pe jilţuri ca sfetnici înţelepţi,
Precît viteji la lupte, pre-atît la cuget drepţi.
Poftim!

STROICI

Dar unde-i Despot? să-l lăudăm în faţă
De fapta lui de astăzi, frumoasă şi semeaţă.
Noi l-am văzut călare pe zmeul arăpesc,
Zburînd cum zboară văzul din ochiul omenesc,
Şi sub fereasta Doamnei, venită ca să-l vadă,
Silind să steie iapa şi pe genunchi să cadă,
Apoi sărind cu dînsa trei buţi de Odobeşti,
Sub ochii cei de pardoş[21], sub ochii lăpuşneşti.

SPANCIOC

Se zice că în vreme ce gloata striga ura,
De ciudă, Lăpuşneanul cumplit îşi muşca gura.

---

[20] Obicei anacronic pentru secolul al XVI-lea, cînd boierii cei mici făceau „închinăciuni" celor mari, iar cei egali în rang se îmbrăţişau.

[21] Pardoş, leopard, ochii lui Lăpuşneanu ar fi ca de leopard, adică de fiară.

Scanned with OKEN Scanner

El s-aştepta ca Despot, slăbind ca un mişel,
Cu iapa s-o păţească cum a păţit-o el.

STROICI

Doar un fecior ca dînsul de zmei grijă nu are.
Voinic e din picioare, voinic şi de călare.

TOROIPAN

Aşa-i, şi pre cît Despot pe cal e îndrăzneţ,
E şi armaş de frunte.

HARNOV

(cu entuziasm comic)

Sumeţ... măreţ... isteţ !

UN BOIER

Şi e mintos.

ALTUL

Şi darnic.

ALTUL

Şi de înaltă viţă.

ALTUL

Stejarul bun şi trainic dă trainică mlădiţă.

MOŢOC

Boieri, îmi pare bine că vă aud, pe rînd,
Pe Despot, al meu oaspe, cu toţii lăudînd.
Fiind de lumea-ntreagă iubit, apreţuit,
Căci am o bună veste cu voi de-mpărtăşit...
Cu fiica mea, cu Ana, vrea Despot să se-nsoare.

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV
(linguşind)
Păreche minunată !... Ea, lună ; şi el, soare !
Şi cînd e cununia ?

MOŢOC
Cînd ? Voi sînteţi chemaţi
A hotărî şi ziua, şi...

TOŢI
Noi ?

MOŢOC
Voi !... ascultaţi...
Ne-am plîns în multe rînduri de Vodă... măcelarul,
Şi-n orice întîlnire ne-am revărsat amarul
Prin vorbe şi blăstemuri, întocmai ca muieri.
Ba Lăpuşneanu-i aprig şi rău pentru boieri,
Ba Lăpuşneanu-i tiran, ba-i feară făr' de nume,
Ba-i hoţ, calău, urgelnic, ba-i ciumă pentru lume. [22]
Aşa-i ?

---

[22] Instigîndu-i pe boieri, Moţoc dă glas în primul rînd propriei sale dorinţe de a-l vedea domn în locul lui Lăpuşneanu pe ipoteticul ginere. Tirada pune în lumină o gradaţie ascendentă sau *climax*, figură de stil constînd în înlănţuirea mai multor cuvinte sau expresii, cu o valoare afectivă crescîndă pînă la un punct culminant. Aşa se urmează atributele ce-l caracterizează pe Lăpuşneanu în discursul lui Moţoc :

„Ba Lăpuşneanu-i aprig şi rău pentru boieri,
Ba Lăpuşneanu-i tiran, ba-i feară făr'de nume,
Ba-i hoţ, calău, urgelnic, ba-i ciumă pentru lume."

Scanned with OKEN Scanner

BOIERII

Aşa !

MOŢOC

Ei bine, ce sîntem noi aici ?
Stăpîni pe soarta noastră, sau robi plecaţi sub bici,
Ca, fără de păsare şi fără sînge-n vine,
Noi să răbdăm pe tronul acestei ţări... pe cine ?
Pe-un tiran, un făţarnic, o ciumă, un viclean,
Un duşman al Moldovii, un hoţ, un Lăpuşnean ?
Răspundeţi : Se cuvine ca noi să fim o turmă,
Şi el cu ghioaga-n mînă, de noi să rîdă-n urmă ?

BOIERII

Nu, nu !

MOŢOC

Ce dar să facem ?

STROICI

Din tron să-l răsturnăm !

MOŢOC

Juraţi pe cea icoană că vreţi ?...

BOIERII

(se scoală şi întind mînele spre icoană)

Jurăm ! jurăm !

MOŢOC

Juraţi, boieri, că-n ceasul cînd eu v-oi da de ştire,
Voi îţi sări la goană cu toţi într-o unire ?

Scanned with OKEN Scanner

BOIERII

Jurăm !

MOȚOC

(către cer)

Atotputernic ! Tu, Doamne, sfînt, sfînt, sfînt !
Primește la altaru-ți al nostru jurămînt,
Și pentru-al țării bine din cer ne luminează,
Și inimele noastre acum le-mbărbătează !

BOIERII

Amin !

(se pun iar pe jilțurile lor)

SPANCIOC

Amin ! Dar' !... însă, întreb iar pe Moțoc :
Dînd jos pe Lăpușneanul, urcăm pe cine-n loc ?

MOȚOC

Pe-un om viteaz și darnic, de viță strălucită,
Armaș, călăreț ager, cu minte iscusită,
Precum ați spus-o însuși... Pe-un om ce-au învățat
De la-mpărații lumei a fi chiar împărat ;
Pe-un om ce are dreptul la tron ca să aspire
Și prin iubirea noastră, și prin a lui rudire. [23]

SPANCIOC

Dar unde-i ?

(Moțoc se duce la ușa din dreapta, o deschide și aduce pe Despot)

---

[23] Invocînd falsele titluri de noblețe ale lui Despot și calitățile lui militare și intelectuale, Moțoc devine un fel de avocat, în realitate, al propriei cauze.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 9

Cei dinainte; Despot

MOȚOC

Iată-l!

BOIERII
(sculîndu-se)
Despot?

MOȚOC
Despot!
(Tomșa se ridică indignat, răsturnînd jilțul său)

TOMȘA
Un bizantin!
Un grec!... Ce? oare-n țară nu crește decît spin?
Ce? tot pămîntul nostru e în așa stîrpire,
Și neamul nostru ager e în așa-njosire,
Cît pe moșia noastră să nu găsim un pom,
Și pentru tronul țării să nu găsim un om?!
Unde-am ajuns, o! Doamne! Ce ți-am greșit noi ție
Ca un boier de-al țării, un moldovan, să vie
C-un zvînturat de mînă, să ni-l arunce-aici
Ca Domn, cum se aruncă pomana la calici?!
Rușine, făr'delege, batjocură, trădare![24]

---

[24] Tomșa rămîne consecvent atitudinii sale patriotice, fiind primul care-l denunță pe Despot ca aventurier, „zvînturat", și pe Moțoc drept trădător. Tot el, ceva mai încolo, va divulga fățărnicia și viclenia Eraclidului care pe de o parte se prezenta văr al Doamnei Ruxandra, pe de alta, voia să-l răs-

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Minți, Tomșo !

TOMȘA

O, Moțoace, mă jur : păcatul mare
Că n-ai intrat, bătrîne, de viu chiar în mormînt
C-un ceas mai înainte de-a zice-acest cuvînt !
Vrei greci tu la domnie ?... Deci sufletu-ți răspundă
De răul care-n țară prin greci a să pătrundă ! [25]

MOȚOC
(stăpînindu-se)

Tu aiurești, sărmane... Eu nu-s hain, nebun
Cînd vi-l aduc pe Despot și Domn eu vi-l propun:
Mi-e inima amară precum îți-e și ție
De a vedea Moldova un cuib de anarhie,
În care tot smintitul se crede-un om prădat
Cînd vede tronul țării de altul ocupat.
Mi-e inima atinsă de-a morței grea lovire
De a vedea Moldova un cîmp de jăfuire,
Pe care toți aleargă turbați, neodihniți,
Ca să ajungă tronul din care-s îmbrînciți.
Au ochi ca să nu vadă, urechi să nu audă,
Căci inima lor stearpă cu cîrtița e rudă,
Și toți vecinii, dușmani acestei mîndre țări,
Gătesc a ei cădere prin chiar ai săi boieri,

---

toarne pe soțul ei din domnie.

[25] În atitudinea antigreceească a lui Tomșa trebuie să vedem un ecou al pașoptismului și unionismului, care se pronunțau împotriva unui prinț de origine străină pentru Principatele Unite. Altfel, faptul este anacronic pentru secolul al XVI-lea, domniile fanariote venind mai tîrziu, la începutul secolului al XVIII-lea.

Scanned with OKEN Scanner

Hrănind în al lor suflet o poftă de domnie
Ce-aduce lor peire, și țării calicie.
Destul l... vreu pace-n țară domnind sub cer senin,
Și iată de ce, Tomșo, propun un domn străin. [26]

TOMȘA

Cuvîntul tău, Moțoace, mai rău te osîndește.
El laudă străinul și neamul tău huleşte.

(Despot se înaintează cu multă demnitate)

DESPOT

(grav)

Viteze Tomșa !... Despot, de tine-aici respins,
Respectă tulburarea din sufletu-ți aprins
Și-n tine el admiră virtutea strămoșească,
Ce vrea coroana țării pe-o frunte românească.
Dar dacă prin mînie acum n-ai fi orbit,
De-ai fi cum se cuvine, cu gîndul liniștit,
Ai înțelege, Tomșa, că naștere și nume
Sînt jocuri de-ale soartei, care domnește-n lume.
Nu, Tomșa, nu e locul ce face pe-un bărbat
Străin sau fiu al țării, om rău sau lăudat,
Căci omul mare-n suflet, moșnean, străin el fie,

---

[26] Ca partizan și prieten apropiat al lui Al. I. Cuza, V. Alecsandri face aluzie aci, încă o dată, la prințul străin pe care-l hotărîse Divanul ad-hoc din 1857. Lucrurile nu trebuiesc însă absolutizate, deoarece „legenda istorică" *Despot Vodă* e scrisă în 1879, într-o perioadă în care V. Alecsandri își schimbase atitudinea față de prințul străin, respectiv Carol I, care fusese comandantul suprem al armatei române victorioase în Războiul de Independență.

Scanned with OKEN Scanner

În suflet poartă lumea întreagă drept moșie !
Nu, Tomșa, nu-i cu dreptul de-a zice că-i străin
Acel care dorește la toți noroc deplin
Și care pentru țara ce l-a primit cu bine
E gata să jertfească tot sîngele din sine.
Străin este acela crunt, orb, nelegiuit,
Ce-nfige-n rana țării cuțitul otrăvit !
Străin este acela ce, orice nume poartă,
Nu-i pasă de-a lui țară chiar de-ar vedea-o moartă !
Nu dar' eu, văr cu Doamna, străin aice sînt,
Ci Lăpușneanul, dușman acestui drag pămînt ! [27]

HARNOV

Jos Lăpușneanul !

STROICI

Moarte hainului !

TOROIPAN

Și viața-i și domnia ! Sfîrșească

HARNOV

Și Despot să trăiască !

BOIERII

(afară de Tomșa)

Dar', dar' !

---

[27] Mereu ipocrit, simulînd foarte bine eroismul, Despot încearcă să exploateze dușmănia pe care i-o poartă Tomșa lui Lăpușneanu.

Scanned with OKEN Scanner

TOMȘA

(către cer)

Sînt orbi, o ! Doamne din cer, nu-i asculta !

DESPOT

Boieri, recunoștința...

TOMȘA

Recunoștința ta ?

Pe cine vrei să-ntuneci ?... Cum, noi s-avem credință
În vorbele-ți viclene ș-a ta recunoștință,
Cînd tu, chiar văr cu Doamna, fățarnic ca un hoț,
Vrei să răstorni din culme pe ea și pe-al ei soț ?
A, șarpe, vrei să luneci sub mantia domnească ?
În lături !

DESPOT

Lăpușneanul a vrut să m-otrăvească !
În cupa lui perfidă eu moartea am beut,
Și, făr-a mea ispită, de mult aș fi perdut.
El vrea a mea peire ?... Deci gheară pentru gheară !
El zice : „Peară Despot !“... Eu: „Lăpușneanul peară!“

MOȚOC

Se va-mplini cuvîntu-ți, poporul e cu noi.

TOMȘA

Cu voi, poporul ? !... Eu nu mai sînt cu voi !
Mă duc, vă las orbirei, las țara-n seama voastră.
Să dați seamă de dînsa !

(Trece măreț pe dinaintea boierilor și se îndreaptă spre ușa din fund)

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Ești dar în contra noastră ?
Boieri, Tomșa ne lasă... El are-ntru nimic
Lui Vodă să ne vîndă...

TOMȘA

(cu dispreț)

Pribeag cu suflet mic !...
Românul viețuiește și moare, cînd se jură,
Cu arma albă-n mînă, nu cu trădarea-n gură.
Învață de la dînșii a fi român, de poți.
Boieri, gîndiți la muma ce v-a născut pe toți ![23]

(Ieșe. Boierii rămîn pe gînduri. Despot și Moțoc grăiesc încet deoparte)

SCENA 10

Toți, afară de Tomșa

SPANCIOC

E aspru cu noi Tomșa.

HARNOV

Lăsați-l ca să fie.
Avea gărgăuni, poate, de Domn, cine mai știe ? !

---

[23] Despot studiază momentul cînd să dea în vileag în fața boierilor planul — eșuat — al lui Lăpușneanu de-a fi vrut să-l otrăvească. Aceasta tot în scopul de a-și cîștiga și mai multă simpatie printre ei. Dar singurul care nu poate fi convins este Tomșa, care se comportă cu o demnitate pilduitoare, capabilă să-i descumpănească pe unii dintre boieri, în frunte cu Spancioc.

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

Eu știu !... Te-nșeli !... Nu, Tomșa, român dintre strămuni,
E om în toată mintea ferit de gărgăuni.
El nu vrea Domn pe Despot pentru că-i grec, dar, oare,
Să n-aibă el dreptate de țară cînd îl doare ?
Strămunii, duși de timpuri prin feluri de nevoi,
Aveau o zicătoare, venită pân' la noi :
„Să te ferești române de cui străin în casă“ [23].
Pe mine astă vorbă în pace nu mă lasă,
Boieri, și eu ca Tomșa încep a sta pe gînd.

HARNOV

Știi că... mai că... îmi vine... firește, judecînd...
Mă-ntreb și eu acuma...

MOȚOC

Ce ?

HARNOV

Dacă e prielnic,
Deși-am jurat... s-alegem un grec ?...

---

[23] Așa cum am mai remarcat, proverbele apar destul de frecvent în replicile personajelor lui V. Alecsandri, mai ales ale boierilor cu dragoste de țară și ale oamenilor simpli. Interesul pentru folclor, mai general în epocă, constituind unul din punctele programatice ale „Daciei literare“, îl manifestase cu prisosință V. Alecsandri prin publicarea *Poeziilor populare ale Românilor* în 1852—1853 și a unui studiu analitic extrem de elogios la adresa creatorului anonim, *Românii și poezia lor.*

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Om șovăielnic !
Cînd omul are cuget, cuvîntu-i e cuvînt.
Și fapta-i și cuvîntul deopotrivă sînt.

HARNOV

Așa-i, dar voi ce ziceți, boieri ?

UN BOIER

Știm noi ?

MOȚOC

Rușine !
(Despot vine în fața boierilor).

DESPOT

Boierii stau pe gînduri, nedumeriți ?... Prea bine.
Deci facă-se lumină în ochii tuturor !
Să spuie toți, de-a rîndul cu glas deschis, ce vor ?
Eu, fără amețeală de visuri de-nălțare,
Vreu gloria Moldovii ș-a ei neatîrnare !
Mai mult... Vreu să rump jugul cumplit și rușinos
Ce-apasă omenirea în fiii lui Hristos !
Mai mult.... Vreu românimea,-naintemergătoare
În sfînta cruciadă, lui Hrist liberătoare.
Ca nime-n cursul lumei, nici Crai, nici Împărat,
De soartă-i să dispuie cu dreptul uzurpat.
Această sentinelă la Răsărit, cu fală,
Are-o menire mare și providențială. [30]

---

[30] Despot rostește veritabile discursuri, în care vehiculează în chip demagogic idei foarte scumpe românilor, ca aceea a eliberării de sub jugul otoman, flatează orgoliul național, invocîndu-l pe gloriosul Ștefan cel Mare și amintind rolul României ca țară latină, în orient, idee ce aparținea dealtfel și lui V. Alecsandri.

Scanned with OKEN Scanner

E zidul ce oprește potopul fanatic...
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic !
(O pauză... Boierii încep a se aprinde)

STROICI
(entuziast)

Dar', dar' !

DESPOT

O cruciadă, l-Apus se pregătește
În contra semilunii lui Mohamed, ce crește
Ca meteor de moarte pe cerul creștinesc,
Doi împărați și papa, vicar dumnezeiesc,
Filip [31], Ferdinand [32], Pavel [33], cu fulgerii în mînă,
Stau gata să detune în hidra cea păgînă,
Și tristele victime din tristul Răsărit
Așteaptă-acea minune a lanțului zdrobit.
Sublimă încercare ! măreață făptuire,
Ce-nalță omenirea pân'la dumnezeire !...
Cui se cuvine fala de-a fi începător
De nu acestui ager, mărinimos popor,
Ce,-mpărtășind cu Ștefan și inima, și gîndul,
Au îngrozit osmanul ani patruzeci de-a rîndul ?
Iată ce vreu eu, Despot, străinul !... Însă voi,
Ce vreți ?

STROICI

Vrem Domn pe tine, în pace și război !
În ochii mei deschis-ai o zare nouă, largă...
Tot sufletul spre dînsa cu tine vrea să meargă !

[31] Filip al II-lea (1527—1598), rege al Spaniei și al Țărilor de Jos, fiu al lui Carol Quintul.
[32] Ferdinand I (1504—1564), rege al Boemiei și al Ungariei și împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Apus.
[33] Pavel, papa Paul al IV-lea (1555—1559).

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

Despot !... de ţi-a fi faptul ca rostul... să trăieşti !
Fii Domn... în ţara noastră pe Ştefan s-aminteşti !

HARNOV

Trăiască Despot Vodă !

MOŢOC

Tăcere, cumpătare,
Urechea lăpuşneană aude-n depărtare.
Boieri, noaptea se-ntinde şi timpu-i priincios,
Hai s-aţîţăm răscoala în breslele de jos,
Şi mîni, în zori de ziuă, să vadă mîndrul soare
În brînci pe Lăpuşneanul, pe Despot în splendoare !

BOIERII

Hai !

SPANCIOC

(se apropie de Despot şi-i dă mîna)
Să fii român verde !

DESPOT

Român m-oi arăta !

STROICI

(dînd mîna cu Despot)
Despot, noroc !

MOŢOC

(asemine)
Unire !

HARNOV

(închinîndu-se plecat)
Mulţi ani, măria ta !

(Ceilalţi boieri se-nchină şi ies cu toţii prin fund)

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT
(singur)

E vis ?... Sînt Domn, eu, Despot ? Din mic, iată-mă-s mare !
Boierii, capi ai țării, cu-o nobilă mișcare
Mi-au dat frățește mîna, voioși m-au aclamat...
Un singur numai, Tomșa, din toți cel mai bărbat...
El mi-a jurat o ură cumplită, nempăcată,
El chiar... mă va ucide, cînd va putea, vreodată...
Un glas de presimțire mi-o spune-n taină... dar
Prudent e să lași viața vrăjmașului barbar ?
Răbdare !... a mea spadă o voi plînta-o-ntr-însul,
Și dacă moldovenii vor fi nătîngi ca dînsul,
Voi ști eu din lei aprigi a-i face mieluței. [34]

SCENA 11

Despot, Toma Calabaicanul, Ana, Moțoc, Maica Fevronia, seimeni

TOMA
(la ușa din fund)

Pe dînsul, copii !

(Seimenii se aruncă pe Despot de-l prind)

DESPOT
(surprins)

Ce e ?

---

[34] Despot începe să fie sincer, să-și mărturisească limpede sentimentele, care nu se arătau mai puțin ticăloase ca ale lui Lăpușneanu. El are acum și previziunea faptului că va fi ucis de Tomșa, așa cum s-a și întîmplat potrivit letopisețelor.

Scanned with OKEN Scanner

TOMA

(amenințînd pe Despot cu pumnalul)

Să nu te miști, că mori !

DESPOT

(zbătîndu-se)

Săriți, prieteni, oameni !

TOMA

Taci, taci, vulpe vicleană !

ANA

(intră spărietă din stînga)

Despot !

MOȚOC

(intră prin fund și, văzînd lupta lui Despot, se răpede asupra lui Toma)

Ce-i ?... Hoți !

TOMA

(respingînd pe Moțoc)

În lături !... Dreptatea lăpușneană
L-a osîndit pe Despot la moarte !

MOȚOC

O, calău !

ANA

Ce-aud ?... Ah, Despot !

DESPOT

(lîngă ușa din fund)

Ană !...

Scanned with OKEN Scanner

ANA

(cade leșinată pe jilț)

E mort norocul meu !

(Moțoc și Maica Fevronia se apropie de Ana. Seimenii ies prin fund cu Despot)

(Cortina cade)

TABLOUL II

Un beci de închisoare. — Fereastă cu gratii în stînga. — Ușă în fund. — O masă cu două scaune în mijloc. — Un fînar[35] *aprins.*

SCENA 1

Despot (pe scaun, lîngă masă)

O, soartă schimbătoare, ce rîzi de omenire !
Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire !
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș,
Prăpastia-l așteaptă cu-adîncu-i prăvăliș !
Așadar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns, iubit de-un înger, aproape de domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Și din lumina lumei în umbră iar perdut !...
Sînt eu ?... Sînt treaz ?... În viață ?... Și adevăr e oare?
Eu, Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare !

(Se scoală și cată împrejur)

Acești pareți sînt umezi, triști, negri !... Ah, ei sînt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormînt !

---

[35] Fînar sau fanar — felinar.

Scanned with OKEN Scanner

În ele cine intră din ele nu mai iese
Decît pe-o raclă neagră, cu zilele-i culese !

(Înfiorîndu-se)

O, reci fiori de groază prin sufletul meu trec,
Răsuflu-aburi de moarte... Un biet străin, un grec,
La cine pot să aflu o rază de-ndurare ?
La Doamna numai, însă nici o putere n-are,
Căci Vodă Lăpuşneanul de milă-i depărtat
Cît de pămîntul negru e cerul înstelat.
Cum ?... mort în floarea vieţii ?... cum ?... mort ca un mişel,
Ucis de Lăpuşneanul, lipsit de tron ?... Şi el ? !...
O ! nu, nu, nu se poate !... Cu unghiile tocite
Voi sparge-această hrubă ce-n sînul ei mă-nghite.

(Se azvîrle turbat peste păreţi şi-i loveşte cu pumnii)

Deschide-te, morminte !... dă-mi drumul, să-mi răzbun !
Cădeţi, infame ziduri ! *(Căzînd pe scaun :)* Ah !
Doamne, sînt nebun...

(După o scurtă pauză)

Mizerie !... Cu gîndul pătrund bolta cerească,
Şi braţul meu nu poate o peatră să urnească !

(Înduioşîndu-se :)

* Ah, nu-i nici o sperare... Cei ce m-au cunoscut
* Vor zice : a fost un Despot, a fost... Ce s-a făcut ?
* Şi toţi m-or da uitării... chiar Ana... lume, lume !
* Uita-va şi amorul, şi jalnicul meu nume !
Adio, planuri nalte ! Adio, mari sperări,
A lumei ideale, sublime aspirări !

Scanned with OKEN Scanner

Adio, tot : junie, lumină, fericire...
Nălucă este omul, și viața — o clipire. [36]

(Privește fereasta)

O, Despot, te salută a veciniciei zori,
Fii om !... Cînd vine moartea, te-nchină ei și mori !

(Stă abătut, cu capul plecat pe brațul lui)

SCENA 2

Despot; Ciubăr Vodă (intră ; ușa se închide după el)

CIUBĂR

Ei !... Despot, frate Despot, așa-i că ai pățit-o ?

DESPOT

(tresărind)

Ce-aud ? Ce văd ?... Smintitul ?...

CIUBĂR

Cu Vodă-ai împlinit-o ?

(Privește beciul)

Frumos palat !... Privește : ce strofe pe pereți !
Pe jos ce de covoare țesute cu... bureți !

---

[36] Ne-am fi așteptat ca vicleanul Despot să dovedească o mai mare stăpînire de sine în momentele de restriște. Ajuns în închisoare, el se lasă prea ușor pradă unei filosofii a renunțării, conchizînd că totul e deșertăciune. Trecerea aceasta bruscă de la o stare psihică la alta opusă e caracteristică eroului romantic și mai ales eroilor lui V. Alecsandri, care nu excelează prin unitate caracterologică.

Scanned with OKEN Scanner

Ce mobile-aurite ! Ce mîndre policandre !...
Mărire ție, Vodă, măi Vodă Alexandre,
Ce bine știi în Curte pe oaspeți să primești
Și pe-ale tale rude cu drag s-adăpostești ! [37]

DESPOT

(în parte :)

Sărmane Despot !... iată la ce-ai ajuns pe lume :
Să rîdă și nebunii de tine cu-a lor glume !

CIUBĂR

Despot !

DESPOT

Ce vrei, năuce ?

CIUBĂR

Năuc ești tu, și prost !
Tu vezi ce sînt eu astăzi, iar nu ceea ce-am fost.
Am fost odinioară un Domn în strălucire,
Cît soarele cu mine era-n nepotrivire ;
Puternic ca trei Caesari, frumos ca Machedon,
Călare pe un sceptru, iar nu pe-acest baston.
Și mă loveam cu capul de nouri și de stele
Și măsuram pămîntul cu pasurile mele !...[38]

---

[37] Cuvintele „nebunului" Ciubăr, care, de multe ori, e pus de autor să spună adevărul, au aici un sens ironic, batjocoritor la adresa lui Despot.

[38] Versurile : „Și mă loveam cu capul de nouri și de stele / și măsuram pămîntul cu pasurile mele" alcătuiesc o frumoasă *hiperbolă*, figură de stil constînd în exagerarea, în gigantizarea obiectului și cultivată în mod deosebit de romantici.

Scanned with OKEN Scanner

Dar Vodă Lăpușneanul, un hoț, un destrămat,
M-a prins și de-a mea vîlfă [39] în drum m-a dezbrăcat.
Și eu, și tu ajuns-am ca două frunzi uscate,
De-o pînză de paingăn în aer aninate.
Tot vîntul, mic sau mare, ne clatină suflînd...
Ei, ș-àpoi ?.. Vîntul bate, și cînii fug lătrînd.

(Se apropie de fereastă)

DESPOT

(în parte ; sculîndu-se)

O ! Doamne, să fiu oare și eu în a lui stare,
În cîmpul nebuniei, pe-un gărgăun călare ?
Cum ? visurile mele de falnic viitor
Să fi făcut din mine un om aiuritor,
Ca dînsul ?...

CIUBĂR

Frate Despot, știi tu ce-i mădrăguna ?
O fată ce aleargă pe cîmpi cînd iese luna
Și merge de se scaldă în roua de pe flori,
Cu gînd să se mărite c-un împărat în zori.
Am prins-o într-o noapte; frumoasă, goală, albă,
Dar hoțul, Lăpușneanul, mi-a șters-o, ca pe-o salbă !...
Ce-mi pasă ! Scăraoțchi îi este lui nănaș.
Iar eu al mădrăgunii sînt mire drăgălaș.

(Ia o pză maiestuoasă)

DESPOT

Dar bine, Ciubăr, spune-mi ! Cum ai intrat aice !
Și tu ești, ca și mine, închis ?

---

[39] Vîlfă, vîlvă, măreție.

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Eu ?... Cine zice
C-a îndrăznit vrodată o mînă de capcîn
Măcar să se atingă de-al lumelor stăpîn ?
Nu ! Am venit eu însumi la tine-n pușcărie,
Trimis de Lăpușneanul, să-ți țin tovărășie,
Ca să-ți grăiesc de moarte ca un prietin bun
Pân' ce-a veni calăul, al temniței tăun.

DESPOT

Cum ? Lăpușneanul însuși ți-a dat astă solie ?

CIUBĂR

El... și-ți trimite... iată... un dar de berbănție [40]
(Aruncă pe masă ecrinul oferit de Despot Doamnei Ruxandra)
Șiraguri și paftale, să ai cu ce-amăgi
Nevasta lui Satana, spre a vă îndrăgi.
(Se pune pe un scaun în față cu Despot)
Ei !... ce mai zici tu, Despot ?... Așa-i că viața-i scurtă ?
Așa-i că nu plătește nici cît un dram de turtă ?
În faptul viu al vieții se pare drumul lung.
Trei pași de-abie, și-n capăt picioarele ajung.
Omul, ca iarba !... Viața, ca... iapa cea bălțată :
Cît trece dealul mare, nu se mai vede... iată ![41]
Eu, unul, cred că omul nerezemat de tron
E mic ca și o muscă pe muntele Sion [42],

---

[40] Berbănție (de la berbant — crai, afemeiat) — galanterie, curtenie, mod plăcut, măgulitor de a se purta cu femeile.
[41] Ciubăr meditează și el în felul lui Despot, dar reflecțiile lui conțin și un subtext ironic.
[42] Muntele Sion, una din colinele pe care e clădit Ierusalimul.

Dar tu, ce ești acuma sosit pe prag de moarte,
Ce zici ?

DESPOT
(în parte)

O, ce idee !... *(Tare :)* Eu zic că relei soarte
E drept să ne supunem, cînd altfel nu putem.

CIUBĂR

Cum asta ?

DESPOT

Tu, de pildă, lipsit de diadem,
Să duci o viață tristă și plină de nevoie,
Iar eu în astă țară să fiu Domn făr' de voie.

CIUBĂR

Ce ? Tu ? Domn ?

DESPOT

Eu, Ciubere ! *(Tainic :)* Crezi tu că-s destinat
A trece-n ceea lume tăiat sau spînzurat ?
Te-nșeli !... Ai mei prietini sînt gata ca să vie
În zori și să mă ducă de-a dreptul la domnie.

CIUBĂR

Ce spui ? Ce spui ?

DESPOT

Și martur mi-e sfîntul Dumnezeu
Că eu fug de putere ca de păcat.

CIUBĂR

Nu eu !

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Aşa-i fatalitatea, şi n-am, vai, ce mă face,
Am să fiu Domn, Ciubere, de-mi place, de nu-mi place.
Ah !

(Face un gest de desperare)

CIUBĂR

Şi te plîngi de asta ?... Eşti un nebun, nătîng !

DESPOT

Decît păstor de oameni, mai bine, zău...

CIUBĂR

Te plîng...

DESPOT

Eu sînt un biet om simplu, eu n-ăm visuri deşarte,
De grijile mărirei doresc a fi departe,
Mi-e teamă să fiu capul unui popor [43].

CIUBĂR

Ba zău,
Decît a fi în coadă, mai bine-n frunte vreu.

---

[43] Disimulatul Despot joacă foarte bine rolul „primarului fără voie", motiv folcloric la care se referă, cum vom vedea, profesorul Charles Drouhet. Ca şi în afişarea originii sale nobiliare, ca şi în declaraţiile de dragoste, şi aici personajul îşi comunică sentimentele şi opiniile — profund nesincere —, cu un mare aplomb demagogic, în scopul de a-şi convinge interlocutorul, în cazul de faţă, Ciubăr, care, chipurile, el ar fi avut dreptul la tronul ţării. Stratagema urmărea schimbarea hainelor, de care e vorba imediat mai departe.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

(observînd pe Ciubăr, care se exaltează la cuvintele lui):

Nu-mi place pompa lumei, nici la a mea ivire
Poporul să m-aclame, poporul să m-admire,
Şi oştile să-nchine stindarde-n faţa mea,
Şi-n frunte-mi să lucească surguciul [44], ca o stea,
Şi surlele să cînte, şi tunul să detune,
Şi clopotele toate în cale-mi să tot sune.
Şi-apoi, Ciubere dragă, eu am cugetul drept.
Şi mult şi greu se bate a mea inimă-n pept
Cînd ştiu că tronul ţării e dreapta moştenire
A lui Ciubăr.

CIUBĂR

(îmbrăţişînd pe Despot)

Ah, frate, eşti bun, bun peste fire.
Nu eu cînd vine fala aş zice ba !... nu eu !
Hei, căci nu vrea norocul să fiu în locul tău !

DESPOT

Ai vrea ?

CIUBĂR

Cum nu !

DESPOT

E lesne.

---

[44] Surguci, mănunchi de pene prins de turban, purtat de sultan şi de marii domnitori ai Imperiului otoman sau de principii aflaţi în raza de influenţă a împărăţiei turceşti.

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Cum, cum, cum ?

DESPOT

Foarte lesne.

CIUBĂR

Dar cum ?

DESPOT

Te schimbă-n Despot, din cap și păn-în glezne,
Și mîni, în zori de ziuă, poporul, adunat,
În locul meu te-a duce pe tine la palat.

CIUBĂR

Mîni ?

DESPOT

Mîni. *(În parte :)* S-a prins nebunul !

CIUBĂR

(încîntat)

Despot, m-ai scos din minte.
Domn !... eu, Ciubăr !... dă-mi iute a ta îmbrăcăminte [45].
Dă-mi pălăria !

---

[45] Un alt procedeu romantic pe care-l întîlnim aici este acela al deghizării, al travestirii, foarte frecvent în teatrul romantic. Profesorul Charles Drouhet, care a studiat influența scriitorilor francezi asupra teatrului lui Vasile Alecsandri *(Vasile Alecsandri și scriitorii francezi)* a observat că schimbarea hainelor dintre Despot și Ciubăr amintește dramele lui

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Na-ți-o!

(Ciubăr schimbă hlamida pe mantaua lui Despot)

CIUBĂR

Și-n schimb na stema mea,
Dar fii cu îngrijire, să nu te culci pe ea.

(Schimbă stema pe pălăria lui Despot).

DESPOT

Ce-ți pasă, mîni te-așteaptă o stemă-mpărătească.

CIUBĂR

(vesel)

A, știu că Lăpușneanul de ciudă-a să plesnească.

V. Hugo, precum *Marion Delorme* sau *Marie Tudor*. În aceasta din urmă, eroul piesei, Gilbert, se găsește închis în Turnul Londrei. La rugămințile Janinei, logodnica lui, paznicul îi dă arestatului o mantie și o pălărie spre a-i înlesni evadarea. La eșafod va fi dus Fabiani, favoritul reginei, contra căruia se răsculase poporul. Condamnatul, acoperit din cap pînă în picioare de un zăbranic negru, e luat de Maria Tudor drept Gilbert. Referindu-se la deghizarea din *Despot-Vodă*, Charles Drouhet mai propune o ipoteză, credem judicioasă, și anume, contaminarea cu un motiv din basmele noastre populare. Păcală e băgat într-un sac și adus la marginea lacului spre a fi înecat. Sătenii se duc să ia o prăjină ca să-l împingă unde e apa mai adîncă. În acest timp, Păcală strigă pe un văcar ce tocmai trecea pe acolo, zicîndu-i că oamenii vor să-l facă primar împotriva voinței lui. Văcarul dezleagă sacul și intră în locul lui Păcală, așa cum Ciubăr își schimbă hainele cu Despot, care, chipurile, era întemnițat că nu voia să fie domn.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Acum, ici, lîngă masă, te-așează liniștit.
Și stăi ca un om mare, pe gînduri adîncit.

(Ciubăr se pune pe scaun.)

Așa, și pălăria pe frunte ți-o apasă,
Nieicum să te cunoască cine-ar intra în casă.

CIUBĂR

Bine-i așa ?

DESPOT

Prea bine.

CIUBĂR

Dar tu ce-ai să devii ?

DESPOT

Eu, dintre morți, Ciubere, mă-ntorc pintre cei vii.
Noroc de-acuma nouă !... Cu pene-mprumutate,
Tu zbori cătră mărire, eu — cătră libertate !

(Îmbrăcat cu hlamida și încoronat cu stema lui Ciubăr, vine în fața scenii :)

Nebun aici intrat-am ? Nu știu, dar nebun ies.
Priviți !... din pompa lumei cu ce, vai, m-am ales ?
Cu-o stemă de hîrtie, cu-o cîrpă de hlamidă,
Cu tot ce poate face pe oameni ca să rîdă.
Dar bună-i răzbunarea !... pre sfîntul Dumnezeu,
Voi rîde mult mai tare și eu la rîndul meu !

(Iese)

UN GLAS
(afară :)

Stăi ! Cine-i ?...

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT
(imitînd glasul lui Ciubăr):
Ciubăr Vodă.

GLASUL
Treci.
(Hohote de rîs afară)

CIUBĂR
(singur)
Prost !... să-mi lase mie
Tot ce-i mai scump : mărire, putere, avuţie,
Şi el să nu vroiască a fi chiar domnitor !
Nebun ! *(Cască.)* Dar eu, cu minte... mă-nalţ... şi zbor, şi zbor
Sus, sus, pe vîrful lumei ce-n visuri se arată
Cînd omul mîndru doarme cu gura lui căscată...
Poznaşă întîmplare !... (Cască.) Eu, Domn, eu, Domn, eu, Domn !
Pe tron... mă urc... cu fală şi... însă... cad de somn !
(Adoarme cu capul pe masă)

(cortina cade)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL III

Salon în castelul lui Laski, în Ardeal. — În fund, uşă mare şi largă, de capelă. — În dreapta, uşă tainică. — În stînga, uşă mare. — Alături cu capela, o fereastă. — Panoplii şi portrete de palatini, pe păreţi. — O canapea, în dreapta, planul I. — O masă mică lîngă ea. — Pe masă, un ecrin cu juvaere.

SCENA 1

Carmina, Despot (pe canapea)

CARMINA

Tu eşti, iubite Despot ? !... te-ascult, te simt, te văd !
Tu eşti, inima-mi spune, şi tot nu mă încred.

DESPOT

Eu sînt, eu, lîngă tine, iubita mea Carmină.

CARMINA

Grăieşte-mi, prelungeşte părerea mea divină ;
Îmi pare că sînt prada celui mai dulce vis,
El sufletu-mi îngînă şi raiul mi-a deschis.

DESPOT

(cuprinzînd-o cu brațele :)

Nu vezi ?... A zburat visul, lăsîndu-mi mie prada.

CARMINA

Ah ! Despot, scumpe Despot, mă cred că-s în Grenada !
Vorbește-mi tu de dînsa, cu glasul tău iubit,
Să mă report ferice, în gîndul meu răpit,
La patria-mi cu soare, cu-amor, cu poezie...
O, magică Grenadă ! o, dulce-Andaluzie !

(Plînge).

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Ah ! mă lasă să plîng... mi-e dor...

DESPOT

Vreu să-mi zîmbești. Nu vreu.

CARMINA

(zîmbind printre lacrimi :)

Vrei ? fie... *(Plînge.)* Ah, nu pot, scumpul meu...

DESPOT

De ce atîte lacrimi cînd după despărțire
Ne regăsim ferice în leagăn de iubire ?
Cînd Laski-i dus departe, și oaspeții cu el ?
Gîndește, sîntem singuri, noi singuri în castel !

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA

Mă iartă... sînt muncită de-o crudă presimţire...
Fantasma morţei zboară pe-a mea închipuire...
De ce te-ai dus de-aice, de ce m-ai părăsit ?

DESPOT

Pentru că-mi eşti tu dragă, pentru că te-am slăvit.
Pentru că-n exaltare, împins de-a mea simţire,
Am vrut sub cer să-ţi caut un cuib de fericire.
Am vrut, lărgind în ochi-ţi al lumei orizon,
Să-ţi pun pe frunte-o stemă, şi la picioare, -un tron.
Dar soarta pân-acuma s-au arătat contrară...

CARMINA

Ah ! lipsa ta, iubite, a fost mult mai amară !
Ai pătimit tu, Despot, ştiu, multe-ai pătimit,
Dar eu, eu, făr' de tine, aici cum am trăit ?
În lacrimi, în durere, în grijă, în mustrare,
Lipsită de-orice sprijin, străină de sperare.
Închisă-n aste plaiuri sălbatice, pustii,
Cătînd ziua şi noaptea, pe drumuri, dacă vii.
Şi-n loc de tine, Despot, găsindu-mă cu cine ?
Cu soţul meu, cu Laski, bătrîn, gelos de mine,
Cu Zay, al său prietin, un ungur îngîmfat,
Ce vecinic mă insultă cu-amoru-i desfrînat !
Şi alţii, de-ai lui Laski tovarăşi de beţie,
Care-i mănîncă-avutul, rîvnind a lui soţie.

DESPOT

Şi eu, în gheara morţei de două ori căzut,
Am fost numai prin tine în luptă susţinut.
Căci numai pentru tine şi pentru altul nime
Am vrut s-ating în zboru-mi a lumei înălţime !
Am vrut şi tot vreu încă norocul a cerca,

Scanned with OKEN Scanner

Alăture cu mine pe tron a te urca [1].
Tu, prin a ta frumseţă, regină eşti născută ;
Eu vreu să fii prin mine în raze învăscută [2].
Destule zile negre mîhnirei ai jertfit,
E timp ca să reintri în nimbul strălucit,
Lipită, alintată în dulce legănare,
Pe-o inimă ferbinte şi plină de-adorare.

CARMINA

O, vis din soare !

DESPOT

Visul va fi realizat,
Carmină, căci amorul e zeu înaripat.
Şi el ne va conduce, păreche-ncoronată,
Pe tronul cu splendoare din ţara-nvecinată.

CARMINA

Pe tron ? ! *(În parte :)* Dorul meu falnic !

DESPOT

Dar' !... Orice tu doreşti
Se va-mplini !... Zi numai, iubito, că vroieşti..

CARMINA

A ! cine-i la-ntuneric şi fuge de lumină ?
Dar ce pot face ?... Spune-mi !

---

[1] „Jurămintele" de dragoste ale lui Despot, ca şi faţă de Ana, sînt ale unui cinic, ale unui individ interesat, care mizînd pe credulitatea celor două femei, căuta să obţină ceea ce dorea : ajutorul militar din partea lui Laski, soţul Carminei, şi sprijinul politic al lui Moţoc, tatăl Anei.

[2] Învăscută-învăluită, împodobită, îmbrăcată.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Mult poate o regină!
Pe Laski ș-ai tăi oaspeți de vrei a-nduplecа
În calea-mi îndrăzneață cu mine-a s-arunca,
Noi doi avem mărirea, — ei — fală ș-avuție.

CARMINA

(decisă)

Cu toții, Despot, astăzi se vor închina ție!

DESPOT

O, scumpa mea domniță, tu mă rensufleți!
Ce jertfe vrei?

CARMINA

Vreu numai... pe tron, să mă iubești.

DESPOT

Ah, viața mea întreagă a ta-i!

(O strînge la pept.)

(Zgomot de cai în curte.)

CARMINA

(mergînd la fereastă)

Ce aud afară?
A!... Laski și prefectul Zay vin... Iată-i, la scară
Au și sosit... O, Doamne, ce supărare!

DESPOT

Zay
Dispune de-o oștire cu zece mii de cai,
El poate să m-ajute.

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA
Cum ?

DESPOT
Luînd învoire
De la-mpăratul.

CARMINA
Bine ; azi am să-i fac primire
Ca niciodată, însă gelos să nu apari.
(Rîzînd :)
Zay crede că-i Apolon[3] perdut printre maghiari.

SCENA 2

Carmina, Despot; Laski

LASKI
(afară)
Carmina !
(Carmina se depărtează de Despot şi merge spre uşa din stînga.)

---

[3] Apollo sau Phoebus-Apollo, una din cele mai mari divinităţi ale mitologiei greceşti. Era fiul lui Zeus (zeul zeilor) şi a lui Leto. Avea o înfăţişare de tînăr frumos şi înalt, cu o statură zveltă şi impunătoare. Cu timpul, el a devenit zeul muzicii, al poeziei şi al artelor frumoase. Era înfăţişat, în această calitate, înconjurat de muze, pe muntele Parnas. Apollo era considerat şi zeul luminii (de aici şi epitetul de Phoebus), fiind identificat adesea cu însuşi soarele.

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA
(lui Despot)

Vine.

LASKI
(intrînd prin stînga, sărută pe Carmina)

Carmen !... A ! Despot !, scumpe frate !

DESPOT

Scumpul meu Laski !

LASKI

Cum ?... pe neașteptate ?
Ce vînt, ce întîmplare la noi iar te-au adus ?
Cînd ai venit ?

CARMINA

Chiar astăzi.

DESPOT

Și multe am de spus.

LASKI

Zi, sînt cu nerăbdare...

CARMINA

Laski, o întîlnire
Își perde, cînd sînt martori, sincèra ei pornire.
Aveți, cred, multe taine... aice dar vă las.

LASKI

Mergi, dragă, în grădină ; acolo au rămas
Și Zay, ș-ai noștri oaspeți...

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA

Mă duc.

(Ea preschimbă cu Despot o ochire furtivă și ieșe prin stînga, condusă de Laski până la ușă.)

SCENA 3

Despot, Laski

LASKI

(întorcîndu-se răpide)

Acum răspunde !
Prin mari furtuni trecut-ai... o știu ; însă, de unde
Revii ?

DESPOT

De la Moldova, din iad, unde am fost
Zdrobit, și viu la tine să caut adăpost.

LASKI

Cum ? Tu renunți ? !...

DESPOT

Nu, Laski !... un om viteaz din luptă
Nu se retrage grabnic cînd arma lui e ruptă.
Destinul crunt l-oi frînge din nou sub pașii mei.

LASKI

A ! bravo !... Așa, Despot, te vreu !

DESPOT

Așa mă vrei ?
Iubite Laski, crede că-n viața-mi tulburată

Scanned with OKEN Scanner

Nu am pierdut credința în tine niciodată.
Deci vin aice iară cu barca la liman
Și-ți zic : Intinde-mi mîna... sînt Domn până-ntr-un an !

LASKI

Și mîna, și averea, și toată-a mea putere
Sînt ale tale, Despot... Dispune, -ordonă, cere ;
Ce vrei ?

DESPOT

Vreu bani și oameni.

LASKI

Bani ? Voi amaneta
Moșiile, castelul, și sper a căpăta
Vreo zece mii de galbini... de nu, chiar le voi vinde,
Ca să putem în grabă războiul a-ntreprinde.

DESPOT

Atîta sumă numai ?

LASKI

Mai mult nu cred să pot.
Căci... ți-o declar în taină, sînt ruinat de tot.

DESPOT

Tu, ruinat ?

LASKI

A, frate, nu-ntîrzie ruina
Cînd Laski-i palatinul, și Carmen — palatina !
*Eu, știi, cu mîna spartă, născut răsipitor.
*De tot ce-i scump, tablouri, cai, arme, iubitor,

*Ţinînd casă deschisă, în care tot drumeţul,
*Zi, noapte, îşi găseşte culcuşul şi ospăţul.
* La vrîstă-naintată perdut de-namorat,
Cu-o nobilă spaniolă voios m-am însurat ;
*Carmina din Grenada, silfidă [4]-ncîntătoare,
*Cu foc de soare-n suflet şi-n ochi cu foc de soare !.
*Sosită-aici, sărmana... în tristul meu castel,
*Urîtul o cuprinsă ; şi, ca s-o scap de el,
*Am aruncat cu pumnul întregul meu tezaur,
* Vroind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur...
*Am adunat în juru-i poeţi şi baladini [5],
*Ş-o curte-mpărătească de neaoşi palatini.
*Dar oricare fîntînă de la o vreme seacă...
*Ce vrei ?... ş-a mea avere cătră secare pleacă !
Deci, azi, ca jucătorul ce-aruncă, nu-n zadar,
Pe cartea unui altul chiar ultimu-i dinar,
Vroiesc cu tine, Despot, să fac tovărăşie
De cîştigat în parte : eu — bani, şi tu — domnie,
S-ărunc pe a ta carte întregul meu avut.

DESPOT

Eu, Domn, îţi dau Hotinul, cu-ntregul său ţinut.

LASKI

Primesc ! Noroc !

(Dau mîna amîndoi.)

DESPOT

Dar oameni ?

---

* Citeşte în trei silabe : spa-nio-lă. (n.a.).
[4] Silfidă, femeie tînără, suplă, graţioasă.
[5] Baladin, actor, bufon, măscărici.

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

Oameni ?... A ! hoit să fie,
De corbi nu este lipsă... Cîţi trebuie ? O mie,
Trei patru, şăpte, zece ?... În vînt cît o striga,
Mulţime de strînsură aici va alerga —
*Hoţi buni de ştreang, la ştreanguri meniţi, cum li se cade,
*Ce ştiu numai să ardă, să taie şi să prade.
*Chiar în castel acuma avem cîţiva străini,
*Năprasnici şefi de bande, eroici spadasini,
*Ce vîntură-Europa cu spada vecinic goală,
*Cătînd moartea-n războaie ş-avînd groază de boală —
*Villel, care comandă cincizeci de burghinioni ;
*Rozel, ce are-n mînă-i o sută de valoni ;
*Şi Sedleţ, şi Legmanul, cu multă călărime,
* Ş-Anton' iubit fanatic de crunta secuime.
* Şi alţii mulţi, afară de toţi voinicii mei,
*Ce-s lupi cînd n-au prilejul ca să devie lei.

DESPOT

Prea bine, dar cu-o mînă de bravi, cît de bravi fie,
A merge la Moldova ar fi o nebunie ;
Ştii însuţi : moldovanul e iute la război,
Tot omul e în stare a se lupta cu doi.
Ne trebuie-o putere, pot zice-mpărătească,
Nu se învinge lesne o ţară românească...
Ce zici de Zay prefectul ?... El este ascultat
De Ferdinand ?... Cum oare l-am face aliat ?

LASKI

O, de-ar vrea Zay, complotul, cu sprijinul său tare,
Ar merge strună, însă...

---

[6] Anton secuiul, Ioan Russal, Ian Vellein, Pătru Seldeţie, personaje autentice, figurînd în *Letopiseţul...* lui Nicolae Costin.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Ce strică o cercare ?

LASKI

Hai să cercăm, dar află că Zay, prefect regal,
Ți-a cere-n schimb de sprijin ca să devii vasal
Lui Ferdinand.

DESPOT

Eu ?

LASKI

Spune ! primești cu el a face
Tratat de închinare, fie-n război sau pace ?

DESPOT

(după o pauză)

Primesc !

LASKI

Deci adă mîna... Noroc !... ș-acuma hai
În turn... Acolo tainic să te-nvoiești cu Zay...
Dar, iscălind tratatul, ăi fi tu cu credință ?

DESPOT

Credința cea mai sfîntă ! *(În parte :)* Cît mi-a fi de priință...

LASKI

Moldova închinată lui Ferdinand... Ce dar !
Și pentru-a lui coroană ce scump mărgăritar !

DESPOT

Prea bine ; dă de știre lui Zay cît mai degrabă.

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

Merg ; tu ascute-ţi limba şi să te văd la treabă !
(Iese prin dreapta).

DESPOT

N-ai grijă,-n trei cuvinte pe Zay l-am încurcat
(în parte, vesel :)
Prin farmecul Carminei, frumosul avocat.
(Iese după Laski)

SCENA 4

Carmina, Rozel, Sommer, Anton Secuiul şi alţi aventurieri (intră pe uşa din spate)

ROZEL

*Contesă, Francisc [7] primul, al Franţii galant rege,
*Erou, poet şi vesel, iubea mult a culege
*Pe cîmpi de sînge — lauri, în lume — desfătări,
*Şi pe frumoase buze — ferbinte sărutări.
*Eu am, francez ca dînsul, aceeaşi aplecare
*Şi pentru vitejie, şi pentru sărutare.

CARMINA
(rîzînd)

*Te cred, însă un rege cu titlu de galant,
*Cînd n-ar purta coronă, cum s-ar numi ?

[7] Francisc primul, François I (1515—1547), rege al Franţei rămas celebru prin războaiele sale împotriva lui Carol Quintul şi mai ales ca sprijinitor al artelor şi al culturii; el fiind întemeietorul faimosului „Collège de France" (1529).

Scanned with OKEN Scanner

ANTON
(posomorît)

*Berbant.

ROZEL

*A fi berbant e probă de-o inimă-arzătoare
*Şi de-o natură vie, artistă, simţitoare,
*Ce lesne se înalţă spre toţ ce-i luminos,
(rîzînd :)
*Lăsînd pe-Anton Secuiul să mormăie pe jos.

ANTON
(în parte)

*Frînc tuieş !

SOMMER

*Francisc primul, rege-al galanteriei,
*A şi compus, îmi pare, o mică poezie,
*Un cîntic, o deviză cu vesel înţeles ?

ROZEL

*Dar', Sommer ; aste versuri ce le cînta ades :
*„Femeia este schimbătoare,
*Nebun cine se-ncrede-n ea !"

CARMINA

*A ! pentr-un galant rege ideea nu-i galantă.

ROZEL

*Eu am mai completat-o prin astă variantă :
*„Femeia des e schimbătoare,
*Ferice cui se-ncrede-n ea !

Scanned with OKEN Scanner

*Ah ! dcie-mi dulcea sa favoare,
*Şi schimbă-se-apoi cît a vrea !".

(Toţi rîd)

CARMINA

*Bravo Rozel !

ANTON

*Palavre !... mai bine-n războaie
*Aş vrea ca să se schimbe această amorţire
*Ce se numeşte pace, căci timpul de răgaz
*Preface-n om netrebnîc pe omul cel viteaz.

CARMINA

*Cum ? ! preferaţi războiul decît o viaţă lină ? !

ANTON

*Dar' ! paloşului nostru i-e teamă de rugină.

ROZEL

Contesă,-orice fiinţă se naşte pre pămînt
Cu-o tainică menire, c-un dor şi c-un avînt :
Noi să ne batem, floarea să scoată dulci parfume
Şi dumneata, contesă, să fii iubită-n lume.

CARMINA

Ei bine, fiţi dar veseli : eu cred că nu tîrziu
Se va preface-n faptă un dor atît de viu.

ROZEL

Ne-nşeli ?

CARMINA

Nu ; am o veste, o veste cum vă place...
De cînd a voastră armă dormind în teacă zace,
Urîtul vă mănîncă de vii ; sînteţi mîhniţi,

Scanned with OKEN Scanner

Cu ochii stinşi, la faţă galbini şi vestejiţi.
Cît cine-acum vă vede şi cine vă cunoaşte
Se-ntreabă cu mirare : ce sînt ? ostaşi, ori moaşte ?

ANTON

Aşa-i !... decît urîtul, mai bine ştreangu-n gît...

CARMINA

Eu v-am găsit de lucru şi leacul de urît.
Sus paloşul, la soare !... sus fruntea !... vîntul bate
Şi-ndeamnă a navală în ţări învecinate.
Vroiţi voi după dînsul cu toţi să vă luaţi ?

TOŢI

Vrem !... unde ?

CARMINA

Nu departe... colea, peste Carpaţi.

ANTON

Cum ? la Moldova ?... *Éljen !* [8]

CARMINA

Acolo stăpîneşte
Un Domn pe care ţara întreagă îl urăşte ;
Cît îţi sufla deasupră-i, din tron el va cădea,
Şi toată-a lui avere a voastră-a rămînea.

ROZEL

Dar tronul său ?

---

[8] Éljen, Trăiască ! (în limba maghiară).

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA

Acelui cu inima regească
Ce-a ști cu mîna largă pe toți să răsplătească.
Lui Despot.

TOȚI

Despot ?

ROZEL

Fie !... de-l vrei, și eu îl vreu.

ANTON

Și eu !

CEILALȚI

Și eu !

CARMINA

(în parte)

O ! Despot, ești Domn, iubitul meu !
Curînd dorința noastră va fi realizată !

SCENA 5

Cei dinainte; Despot (vine răpide din dreapta, tulburat)

DESPOT

Amici !... din turn zărit-am o numeroasă ceată
Venind despre Moldova cu steag moldovenesc,
Ei par că vin aice... E poate-un sol domnesc,
Trimis de Lăpușneanul în goană după mine.

CARMINA

Ce ?... În castelul nostru ? !

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

(la fereastă)

Priviţi ! aice vine !
Dar' !... ceata lîngă poartă afară s-a oprit.

ROZEL

De-o fi un sol de pace, să fie bun sosit,
De nu, amar de dînsul !... cu astă pală [9] vie
Îi dau pe ceea lume o grabnică solie.

CARMINA

Ba nu, Rozel ; stăi pacinic... De-a fi sol moldovan,
Ca să scăpăm pe Despot, urmează al meu plan...

ROZEL

Cum ?

CARMINA

Mergi de pregătește capela funerară
Ca pentru-o-mormîntare.

SCENA 6

Cei dinainte ; Laski (intră din dreapta), Pisozki (intră din stînga)

LASKI

Ce vuiet e afară ?
Ce oameni sînt la poartă ?

---

[9] Pală, paloș, sabie.

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA
(la fereastă)

Pisozki-n, foişor,
De sus cu ei grăieşte... Vom şti curînd ce vor,
Iată-l că vine !

PISOZKI
(intrînd)

Pane !... sosit-a cu putere
Un sol de la Moldova.

LASKI

Ce caută ? Ce cere ?

PISOZKI

Nu ştiu, însă de Despot, sosind, a întrebat.

DESPOT

De mine ?... Lăpuşneanul în urme-mi a călcat...

LASKI
(lui Pisozki)

Mergi !... porţile deschide !... ostaşii să se-adune
În şiruri pân'la scară ; fanfarele să sune
Şi steagul să se-nchine, deplin desfăşurat,
În calea lui, căci solul e ca şi-un împărat.
Mergi !

(Pisozki iese)

CARMINA

Laski, astă pompă ?...

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

E dreaptă ; se cuvine.

CARMINA

Dar se cuvine, spune, din casă de la tine,
Răpind pe al tău oaspe, un braţ îndrăznitor
Să lase-o pată neagră pe vechiul tău onor ?

LASKI

Contesă, te alină. Bătrînul Laski ştie
A-şi împăca onorul cu sacra-i datorie.
Lui Sigismund al nostru credinţă am jurat.
Respect pe el în solul trimis de-un aliat.

CARMINA

Respectă, tu calăul, eu respectez victima.
Ţin oaspele în casă şi dau afară crima.
Căci e o crimă oarbă de-a vinde-oaspele său.

DESPOT

Mai bine moarte mie !

CARMINA

Tăcere !... Te scap eu.
Cu mine vină-n grabă ; prin moarte simulată
Să te ferim, amice, de moarte-adevărată.

(Iese cu Despot prin dreapta)

LASKI

A ! planu-i bun ; vă duceţi !

(Fanfare în curte).

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 7

Laski, Anton Secuiul, Sommer și ceilalți oaspeți (în dreapta); Pisozki, Toma Calabaicanul, urmat de seimeni; Carmina

PISOZKI

(intră anunțînd)

Solul !

LASKI

(făcînd doi pași înaintea solului)

Fii bun venit !

TOMA

(intră pe ușa din stînga, întovărășit de doi căpitani de seimeni)

Eu, Toma, sol de pace, în numele slăvit
Lui Vodă Lăpușneanul, Domn Țării Moldovene,
Și-n numele lui Sigmund, Domn Țării Ardelene,
Vin ca să cer pe Despot, aici adăpostit !
Lui Vodă el e dușman viclean și nemblînzit ;
Deci vin și-ntreg am ordin să-l ieu, să-l duc în țară.
Am zis.

(Carmina reintră și se oprește lîngă ușa din stînga)

LASKI

Ești sol de pace ?... Deci, Toma, îți zic iară ;
Bine-ai intrat în casă-mi... și iată-al meu răspuns .
În zidurile mele oricine a pătruns
Devine-un oaspe sacru, căci legea ospeției
Îi pune-un scut puternic sub pavăza frăției.

Scanned with OKEN Scanner

Aici eu sînt stăpînul !... Aici stăpîn sînt eu,
Mai mult decît un rege stăpîn pe tronul său.
Şi nime n-are voie, şi nime drept nu are
Cerîndu-mi pe-al meu oaspe, să-mi ceară o trădare !
Un oaspe face parte din zidul strămoşesc,
Precum onorul sacru din suflet omenesc.
O peatră scoasă... zidul, slăbit, se prăbuşeşte...
O faptă rea... onorul ca frunza vestejeşte...
Eu sînt dintr-acei oameni ce vieţuiesc şi mor
În casa lor întreagă cu-ntreg onorul lor !

CARMINA

(înaintînd)

Bine, Laski.

TOMA

Destulă atîta limbuţie !
Nu mă uimeşti pe mine cu seaca ta mîndrie.
Ţi-am spus că vreu pe Despot viu... În zadar pe el
Tu cerci de a-l ascunde în vechiul tău castel...

CARMINA

Castelul n-are teamă de oaspeţi a răspunde.
Pe vii el nu-i trădează, pe morţi el nu-i ascunde.
Despot e mort !

TOMA

Mort, Despot ?

CARMINA

Îl ceri tu în zadar,
A fost rănit de moarte trecînd peste hotar
S-au espirat aice, în crîncenă durere.

Scanned with OKEN Scanner

TOMA

Nu cred ; e iscodire vicleană de muiere.
Seimeni ! naval' cu toţii !... Castelul cercetaţi
În numele lui Sigmund şi Lăpuşneanul !

(Cîţiva seimeni intră pe scenă).

CARMINA

(se răpede înaintea ostaşilor)

Staţi !

Vroiţi pe Despot ?... Iată-l !...

(Deschide uşele din fund)

(Notă : Se vede lăuntrul capelii, luminată cu policandre. — Pe o masă, acoperită de catifea neagră, stă Despot lungit, palid ca un mort şi cu crucea pe pept [10].

---

[10] Scena catafalcului din Despot Vodă aminteşte o scenă similară din Lucreţia Borgia de V. Hugo. Iată cum e prezentată indicaţia de regie a sălii funerare pregătită pentru cavalerii care fuseseră otrăviţi :

„Între timp, se deschide uşa lată din fundul sălii în aşa fel încît în prelungirea scenei se vede o sală foarte mare, tapisată în negru, luminată de cîteva torţe cu o cruce mare de argint pe peretele din fund. Un lung şir de călugări, în alb şi în negru, în rase, intră prin uşa mare, ducînd o cruce în faţă. Nu li se văd decît ochii prin găurile glugii cu mască. Ei dau cîte o torţă aprinsă din mînă în mînă şi cîntă cu glas sinistru şi răsunător".

Simularea morţii i-a mai putut fi sugerată lui V. Alecsandri de piesa *Marion Delorme* scrisă de acelaşi mare poet, V. Hugo, unde omul de condiţie umilă Didier şi marchizul Savary se provoacă la duel, în ciuda faptului că duelul era interzis printr-un edict dat de Richelieu. Zărind garda, mar-

— *Cîţiva călugări îl înconjură, purtînd torţii aprinse.* — *Rozel, deghizat în capucin, stă în genunchi lîngă catafalc.* — *Un cor de glasuri, împreunat de acordurile unui organ, psalmodiază :* „Beati qui moriuntur in Domino".) *

TOMA

(oprindu-se lîngă uşa capelii)

Mort ?

CARMINA

Mort !... Te du de spune
Lui Vodă, a sa frunte cu lauri s-o-ncunune.
El a ucis pe Despot !

TOMA

E mort... Chiar mort îl vreu !

(Face un pas. Rozel se scoală şi se pune în faţa lui Toma, pe pragul capelii.)

ROZEL

În lături toţi... Cadavrul este-a lui Dumnezeu.

TOMA

(ameninţător)

În lături tu !...

---

chizul cade jos, prefăcîndu-se că e rănit. Căpitanul de poliţie îl consideră mort, aşa cum e considerat Despot de către oamenii lui Lăpuşneanu.

* Fericiţi cei ce mor întru Domnul (lat.), n.a.

Scanned with OKEN Scanner

ROZEL

Profane, turbarea-ţi e semeaţă.
Respectă măcar moartea în omul făr' de viaţă.

LASKI

(se înaintează maiestos)

Stăi, Toma !... Lăpuşneanul a vrut pe Despot viu,
Solia-ţi încetează aproape de scriu...

(Toma stă puţin nedumerit, în vreme ce uşa capelii se închide, după ce mai întîi Rozel şi alţi ostaşi deghizaţi în călugări au ieşit şi s-au pus de pază dinaintea capelii).

TOMA

(către seimeni)

E mort ! pentru domnie deci teamă nu mai este.
Haideţi, lui Lăpuşneanul să ducem astă veste.

(Iese cu seimenii lui)

CARMINA

(la fereastă)

S-a dus, curtea-i deşartă şi poarta s-a închis.

(Merge la uşele din fund)

Despot !

(Uşele se redeschid. Despot apare pe prag)

SCENA 8

Cei dinainte; Despot, Rozel

DESPOT

Iată-mă-s iară mai viu şi mai decis!

(Se înaintează în mijlocul scenii, scoţînd spada)

Scanned with OKEN Scanner

Din toate-a noastre spade să facem toţi o spadă,
Pe Vodă Lăpuşneanul la vulturi să-l dăm pradă !

ROZEL

Pas, Despot !... unde-i merge, voioşi mergem şi noi !

DESPOT

Norocul şi izbînda cu mine şi cu voi !
Să dăm armelor noastre atingerea frăţească.

(Toţi, în rond, ating vîrfurile spadelor)

Scînteia-nflăcărărei din ele să zbucnească,
Ş-acea scînteie zboare ca fulger răzbitor
Lui Lăpuşneanu-n frunte, să scrie : „Trădător !".
Acum el mort mă crede... Eu mort, şi el în viaţă.
E timp viul cu mortul să se-ntîlnească-n faţă.
La arme, fraţi !

TOŢI

La arme !

DESPOT

Ca Domn sau ca ostaş,
În luptele de moarte mă jur a fi fruntaş !
La lupte, fraţi !

TOŢI

La lupte !

LASKI

Deci, haideţi, fiecare
Să ne-adunăm ostaşi, în codri, la hotare.

TOŢI

Hai !

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Gloria vă cheamă !... Zburați la glasul ei !...

LASKI

Hai !... Moarte sau izbîndă !

DESPOT

Izbîndă, frații mei !

(Toți plecă prin stînga. Laski se întoarce de la ușă și zice lui Despot)

LASKI

Tu stai ascuns aice păn' ce ți-i lua zborul.
Te las.

(Iese)

DESPOT

(întinzînd brațele)

Carmina !...

CARMINA

(aruncîndu-se în brațele lui Despot)

Despot !

DESPOT

Al nostru-i viitorul !...

(cortina cade)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL IV

Sala tronului în palatul de la Suceava. — În dreapta, pe planul I, o fereastră ; pe planul II, tronul cu cortine de catifea stacoşie şi cu torsade de aur. — În fund, arcade ce se deschid pe o altă sală mare. — În stînga, uşa apartamentului domnesc. — Pe pilastrele arcadelor, panoplii, dintre care una compusă de armele lui Ştefan cel Mare.

SCENA 1

Limbă-Dulce, Jumătate (în sentinele, lîngă arcade)

LIMBĂ-DULCE

Ai fi crezut, fîrtate, acum trei ani ş-o lună,
Că Despot, ca un fulger plecat dintr-o furtună,
Pe Lăpuşneanu-n frunte de-a dreptul va lovi,
Şi oastea lui domnească în clipă-o va strivi ?

JUMĂTATE

Hei ! dacă vînătorul Moţoc nu-ntorcea cuiul
În broasca ţării, Despot, şi Zay, şi-Anton Secuiul

Nu-ntrau așa de lesne în țară... Dar Moțoc...
Trădarea cică-i feară cu zece limbi de foc...

LIMBĂ-DULCE

Ce vrei ?... Așa e lumea ! Și iată, cu prin vrajă,
El, Domn, și noi, plăicșii, la ușa lui, de strajă.

JUMĂTATE

Hei, bine zicea tata : „La noi să nu te miri
Nici cînd îi videa plopii dînd flori de trandafiri".
Cîte-am văzut cu ochii de cînd sîntem pe lume !
Războaie, năvălire, locuste, focuri, ciume.
Și dintre toate, răul cel mai îngrozitor [1],
Luptă-ntre frați, peirea sărmanului popor !

LIMBĂ-DULCE

Adînc ți-e rostul !... parcă te-aud cetind pe carte.
Dar Vodă Lăpușneanul știi unde-i ?

JUMĂTATE

Hăt... departe,
În Țarigrad, cu Doamna și copilașii săi.

---

[1] V. Alecsandri își comunică prin unele din personajele dramei *Despot Vodă* (Tomșa, Limbă-Dulce, Jumătate) propriile sale idei, aparținînd, cel mai adesea, ideologiei pașoptiste. Dragostei de popor, de poezia populară, pe care am avut prilejul să le observăm și mai înainte, li se adaugă aici, ca și în alte locuri, idealul Unirii, transmis prin vorbele simple ale plătașului Jumătate :

„Și dintre toate, răul cel mai îngrozitor,
Lupta-ntre frați, peirea sărmanului popor !"

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ-DULCE

Ce-a fi făcînd el oare ?

JUMĂTATE

El ?... paşte bobocei.

LIMBĂ-DULCE

Ba, mai degrabă-aş crede că Vodă, alungatul,
Pe Despot, mări,-l paşte întocmai ca păcatul.

JUMĂTATE

Se poate, căci în ţară, sub Domnul ist grecesc,
Străinii calu-şi joacă şi zilnic se-nmulţesc.
Încît noi, pămîntenii, purtîndu-i în spinare,
Nu mai avem în ţară nici loc de îngropare.

LIMBĂ-DULCE

Pămîntul gras prieşte spinoaselor urzici.
Moldova-i năvălită de greci şi eretici. [2]
Şi biruri peste biruri, vînaturi pentru masă,
Ş-un galbin pe tot anul de fiecare casă,

---

[2] Despot Eraclidul se înconjurase, într-adevăr, de o seamă de străini, în primul rînd de slujbaşii domneşti, care nu-i exclus să fi fost şi greci, adică fraţi de sînge cu urmaşul pescarilor din insula Creta (care era Despot), se înconjurase de preoţii bisericii luterane şi de profesorii colegiului latin întemeiat la Cotnari (1562), care firește nu erau ortodocşi. Nu atît intenţia lui de a-i converti pe români la luteranism era condamnabilă, cum pretinde mai departe Limbă-Dulce şi Jumătate, reproducînd un adevăr istoric atestat de cronicari, cît faptul că, sub masca religiei, Despot jefuieşte bisericile ţării, topind obiectele de cult (îndeobşte de aur şi argint) şi prefă-

Scanned with OKEN Scanner

Încît biata sudoare a muncii s-a schimbat
Într-un părîu de aur ce curge la palat.
Pe noi ne duce foamea la margine de groapă,
Şi din avutul nostru locustele se-ndoapă.
Rău e cînd rîde culmea de moşunoi, de jos,
Dar vai de cap cînd talpa-i mîncată păn' la os !...
Aceste gînduri negre în mine turba-mplîntă
Şi, zău, simt cîteodată că dracul mă descîntă.
Mînia ferbe-n mine, şi, de n-aş fi plăiaş,
De n-aş fi român, frate, m-aş face ucigaş !

JUMĂTATE

Hei ! asta Limbă-Dulce, n-ar fi încă nimică.
Românul rabdă multe, căci el e tare-n chică
El are mîna largă, deşi este sărac,
Lipsit de lumînare, lipsit şi de colac ;
Dar Despot cu pacatul a dat mîna frăţească.
El rîde cu păgînii de legea creştinească,
Icoane şi potire el le topeşte-n bani
Şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani.
Crezi tu una ca asta ?

LIMBĂ-DULCE

A fi vroind, păgînul.
Îl cred, a fi voind-o... nu vrea însă românul !
În lege, ca în pele,-i născut ; el bucuros
Dă pelea, dar rămîne în lege-i credincios !

(Tropote de cai şi strigăte de „u r a" afară)

---

cîndu-le în bani. Zice Grigore Ureche în Letopiseţul său : „Mai apoi puse pre ţară greutăţi mari, bisericele dezbrăca, arginturile le lua de făcea bani şi altile cîte nu au zis ţara că nu vedea."

Scanned with OKEN Scanner

JUMĂTATE

Dar ce s-aude?

LIMBĂ-DULCE

Vine măria-sa călare.

JUMĂTATE

De unde oare vine acum ?

LIMBĂ-DULCE

De la primblare,
Ca totdeauna... Iaca, a şi sosit... La loc !

(Se pun în sentinele, în fund.)

(Nouă strigăte afară : „U r a, s ă t r ă i a s c ă V o d ă !“)

Beţivii strigă ura, cu glas din poloboc.

(După intrarea lui Despot, ei se retrag dincolo de arcade).

SCENA 2

D e s p o t, L a s k i, S o m m e r

DESPOT

A, dulce este viaţa şi bună e puterea
Cînd Domnul răspîndeşte în ţară mîngîierea.
Şi mii de mii de glasuri, într-un acord frăţesc,
Cu-a clopotelor zvonuri în cale-i se unesc !

SOMMER

Cît vulturul eşti falnic şi cît albina harnic.
Cît toamna cea mănoasă îmbelşugat şi darnic !
Cum dar să nu te-aclame poporul fericit ?

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Sînt vesel, mă simt mare, puternic şi iubit,
Şi de-ntîlnesc mîhnirea, eu rîd, far ea dispare,
Ca negurile dese cînd soarele răsare.
Îmi pare, scumpi prieteni, că cerul mai senin
Creat-au pentru mine cel mai frumos destin
Şi cel mai demn de-un suflet cu-avînt de înălţare :
Mărirea-ncoronată de-a lumei adorare !
Căci m-am nălţat prin mine, şi braţu-mi hotărît,
Lovind orice obstacol, minuni a săvîrşit.

SOMMER

Pe-o bună hotărîre cînd braţul se măsoară,
El mic, printr-însa creşte, şi munţii mari doboară.

LASKI

Aşa-i !... Pe Lăpuşneanul, învins, rătăcitor,
Silitu-l-ai cu spaimă să fugă la Bosfor,
Ş-acolo să tînjască, în lîncedă sclavie,
De-a tronului Moldovii duioasă nostalgie.

SOMMER

Hmm !... Lăpuşneanul însă nu-i om, măria-ta,
Din moartea-i aparentă a nu se deştepta.

DESPOT

O ştiu : cunosc prea bine a sale intrigi, însă
Politica turcească în punga mea e strînsă.
Ea sufere de-o boală... de aur ; eu, bun vraci,
Vro zece mii de galbini i-am dat peste haraci ;
Ş-aşa de bine, Sommer, i-am lecuit durerea,
Cît Soliman sultanul mi-a confirmat puterea,

Scanned with OKEN Scanner

Lăsînd pe Lăpuşneanul străin de diadem,
Şi mie trimiţîndu-mi o pală ş-un alem.[3]
Azi trebuie să vie Ahmed bairactarul,
Cu pompă orientală, ca să-mi aducă darul...
Boierii însă nu ştiu de birul ce-am mărit.[4]

SOMMER

Oricare act în taină e mult mai nimerit.

LASKI

(rîzînd)

Dar ce-or zice boierii ?... dar ce-a zice poporul ?

DESPOT

(supărat)

Boierii toţi vor zice cum zice domnitorul !
Poporul e din fire-i blajîn şi înţelept.
El dă tot pentru Vodă cînd Vodă este drept.

LASKI

Şi Vodă-i drept !... o ştie în lume orişicine...

(Apropiindu-se de Despot)

Ostaşii mei cer plata ce lor li se cuvine.

---

[3] Alem, steag verde, trimis de Sultan în semn de confirmare ca Domni a principalilor vasali ai Imperiului otoman.

[4] Toţi cronicarii spun că Despot a mărit haraciul cu 10.000 de galbeni ca să-l înduplece pe sultan să-i dea tronul Moldovei. Nicolae Costin caracterizează foarte bine evoluţia făţarnicului aventurier : „den blînd cumplit, den milostiv, apucătoriu şi lacom, puind pre ţară mari nevoi". El trebuia să plătească din greu pe mercenarii care-l apărau. Semnificativ ceva mai jos este dialogul lui Despot, urmărit de datornici, şi ameninţătorul Laski, căruia îi va ceda Hotinul.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Iar plată, iar ?

LASKI

(încet și amenințător)

Gîndește că ei, cu peptul lor,
Fac zid între Moldova și între domnitor !

DESPOT

(încet lui Sommer)

Cînd oi scăpa de dînșii?

SOMMER

(încet)

Cînd s-a îndura cerul.

DESPOT

(lui Laski)

Mergi de te înțelege cu Harnov, vistierul.

(Laski se închină și iese prin fund în dreapta).

SCENA 3

Despot, Sommer

DESPOT

Omidă nesățioasă !... Sommer [5], l-ai auzit
Cum căina poporul de dînșii calicit ?

---

[5] Sommer, în realitate *Iohann Sommer* (1542—1547), umanist transilvănean de origine germană. El era directorul „aca-

Scanned with OKEN Scanner

Dar cine poate zice că-i jertfa nepăsărei ?
Că nu doresc a-l pune pe calea-naintărei.
Cînd am fondat cu tine și Peucer Gaspar [6]
A noastră-Academie din tîrg de la Cotnar ?
Cînd eu la despărțenii pun stavili numeroase,
Cînd afirmînd a țării vechi datini glorioase,
Am și bătut monedă cu efigia mea ?

(Arată o monedă de aur)

Privește și citește exerga de pe ea.

SOMMER

(citind) :

HERACLIDIS — DESPOTAE — PATRIS — PATRIAE — VINDEX — ET — DEFENSOR — LIBERTATIS — PATRIAE [7]

Exerga [8] e pompoasă, dar nu este deplină,
Căci a uitat Ardealul și țara cea vecină,
Valahia lui Mircea.

---

demiei", de la Cotnari, întemeiată de Despot, istoricul domnului, scriind *Viața lui Iacob Heraclide Despotul Moldovei*, și poet laureat al curții.

[6] Gaspar Peucer (1525—1602), savant umanist german.

[7] HERACLIDIS • DESPOTAE • PATRIS • PATRIAE • VINDEX • ET • DEFENSOR • LIBERTATIS • PATRIAE • (Lat.) (Monedă) a lui HERACLID • DESPOT • PĂRINTELE • PATRIEI • RĂZBUNĂTORUL • ȘI • APĂRĂTORUL • LIBERTĂȚII • PATRIEI • Cuvinte gravate pe monedele de aur și de argint bătute sub domnia lui Despot Vodă, în anul 1563.

[8] Exerga, spațiul în jurul efigiei (sau sub efigie), pe care se grachează de obicei numele împăratului, regelui sau domnului, ca în cazul arătat în nota precedentă.

DESPOT

Dar eu nu le-am uitat !
Eu vreu cu trei coro[a]ne să fiu încoronat,
Cu-a mea, cu a lui Mircea ș-a lui Sigmund polonul,
O, gîndul meu în zboru-i străbate orizonul.
Peste Carpați, pe Sigmund îl săp, și în curînd
Moldova cu Ardealul vor fi tot într-un gînd.
Rozel s-a dus din parte-mi în Țara Bulgărească
Și-n Grecia, răscoala creștină s-o urzească.
Ah, Sommer, vreu a pune, trecînd peste Balcani,
Piciorul meu în cuibul cumpliților sultani ! [9]

SOMMER

Sublim avînt !

DESPOT

Norocul îmi va-ntări avîntul
Cînd spada mea vitează își va rosti cuvîntul.

SOMMER

Pe-a gloriei nălțime pas, zbori, măria-ta.
Și eu, poetul Sommer, triumful ți-oi cînta.
(Sunete de clopote în oraș. Trece o procesie pe sub ferești)
Dar clopotele sună... Să fie-o sărbătoare ?

DESPOT

Ba nu... o simplă rugă de ploaie cerșetoare.
E secetă în țară, și după-un vechi eres [10],

---

[9] Aluzie la visul lui Despot de a fi domnul celor trei țări române unite și chiar împărat al Bizanțului, vis ce era nutrit de spiritul său aventuros, trufaș și lacom.
[10] Eres; credință populară, tradiție.

Scanned with OKEN Scanner

Toţi preoţii cu prapuri şi cu icoane ies
La cîmp, ca să înalţe la cer o sfîntă rugă,
(rîzînd)
Pe cînd poporul primblă prin sate-o papalugă. [11]
Priveşte al prostimei cortegi nenumărat,
Condus de-o psalmodie cu tonul trăgănat,
Cum merge cu spăsire şi cum îngenunchează,
Crezînd că mîndrul soare se şi înnourează.
Ha, ha, popor nemernic şi superstiţios !...
(Privind cu luare-aminte pe fereastă)
Dar ce văd ?... un călugăr fanatic şi bărbos !
Să juri că-i Ciubăr Vodă. *(Strigă afară :)* Părinte, mucenice,
Ce veste-n ceea lume ?... Vin ! de mi-o spune-aice.
(Întorcîndu-se către Sommer :)
A, Sommer, te răpede din cale-i să-l opreşti
Şi să-l trimiţi la mine ; apoi să te gătesti
Ca rector a te-ntoarce I-a noastră-Academie
De la Cotnar ; acolo poemul meu vei scrie.
Cu-a mea prerogativă, ce Carol Quint mi-a dat,
Azi te numesc al Curţei poet laureat.

SOMMER

Pentru-a cînta pe Despot ar trebui un Omer !

DESPOT

Nu-s încă Agamemnon [12], mă mulţumesc cu Sommer.
(Sommer iese prin fund în dreapta.)

---

[11] Papalugă, paparudă.

[12] *Agamemnon*, erou grec din epopeea *Iliada* de Homer. Cînd Helena, soţia fratelui său, Menelaus, a fost răpită de către Paris, Agamemnon a fost numit căpetenia oştilor gre-

Scanned with OKEN Scanner

(singur)

Ciubăr Vodă călugăr !... Cum ? ! din senin, din vînt,
Spînzurătoarea face dintr-un nebun un sfînt ? !...
Ce-ar rîde-acum Carmina, ea, care este-n stare
A-nnebuni chiar sfinții cu-o simplă sărutare !

(Pe gînduri)

Carmina !... către dînsa mă simt eu strîns legat
Promisu-i-am chiar tronul... iubirea i-am jurat.
Și ea, în părăsire văzîndu-se uitată,
Aice de trei zile sosit-au desperată.
Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea,
Căci a se reîntoarce l-al ei castel nu vrea.
Și Laski-i în Suceava !... periculul sporește...
Dar știe de pericul femeia cînd iubește ?
Amoru-i pune-n suflet puteri dumnezeiești.

SCENA 4

Despot; Ciubăr Vodă (în haine de călugăr, intră prin fund).

CIUBĂR

Măria-ta...

DESPOT

(rîzînd)

Nu-i glumă ?... Cum... tu, Ciubere, ești ?...

---

cești care au pornit la asediul Troiei. El a dovedit multă vitejie și curaj. După distrugerea Troiei, lui Agamemnon i-a revenit drept pradă de război Cassandra, fiica lui Priam. Aceasta i-a proorocit că la întoarcerea acasă va fi ucis de către soția sa Clitemnestra, ceea ce s-a și întîmplat.

Scanned with OKEN Scanner

(singur)

Ciubăr Vodă călugăr !... Cum ? ! din senin, din vînt,
Spînzurătoarea face dintr-un nebun un sfînt ? !...
Ce-ar rîde-acum Carmina, ea, care este-n stare
A-nnebuni chiar sfinţii cu-o simplă sărutare !

(Pe gînduri)

Carmina !... către dînsa mă simt eu strîns legat
Promisu-i-am chiar tronul... iubirea i-am jurat.
Şi ea, în părăsire văzîndu-se uitată,
Aice de trei zile sosit-au desperată.
Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea,
Căci a se reîntoarce l-al ei castel nu vrea.
Şi Laski-i în Suceava !... periculul sporeşte...
Dar ştie de pericul femeia cînd iubeşte ?
Amoru-i pune-n suflet puteri dumnezeieşti.

SCENA 4

Despot; Ciubăr Vodă (în haine de călugăr, intră prin fund).

CIUBĂR

Măria-ta...

DESPOT

(rîzînd)

Nu-i glumă ?... Cum... tu, Ciubere, eşti ?...

---

ceşti care au pornit la asediul Troiei. El a dovedit multă vitejie şi curaj. După distrugerea Troiei, lui Agamemnon i-a revenit drept pradă de război Cassandra, fiica lui Priam. Aceasta i-a proorocit că la întoarcerea acasă. va fi ucis de către soţia sa Clitemnestra, ceea ce s-a şi întîmplat.

Scanned with OKEN Scanner

Tu, care-odinioară purtai un falnic nume,
Azi te revăd călugăr, reîntors din ceea lume ?
Prin ce minune steaua căzut-au de pe cap ?
Şi-n locul ei pe frunte-ţi crescut-au un potcap ?

CIUBĂR

(grav)

Aşa vroit-au cerul !

DESPOT

Dar cerului ce-i pasă
Că porţi pe ai tăi umeri hlamidă sau o rasă ?

CIUBĂR

Ce vrea cu noi el face !... Tu,-n umbră aruncat,
Din ura lăpuşneană prin mine ai scăpat.
Am fost eu dus la moarte în locul tău, şi-n urmă
Trimis din mila Doamnei în creştinească turmă.
Acum eu sînt călugăr smerit, dar luminat,
De vechea-mi nebunie prin rugă vindecat. [13]

DESPOT

Ce ? nu mai visezi tronul ?

CIUBĂR

Las altor minţi uşoare,
Rîvnind deşertăciunea, a rătăci sub soare.

---

[13] De fapt, vindecat de mania de a fi domn şi căzut în mania de a fi monah, cu rolul de a-l înjunghia pe Despot, împotriva realităţii istorice. Versurile ce urmează rostite de Ciubăr spun totuşi adevăruri ce învederează luciditatea şi chiar înţelepciunea eroului :

„Nebuni odinioară am fost, Despot, noi doi,
Dar tu rămas-ai singur nebun dintr-amîndoi".

Scanned with OKEN Scanner

Eu m-am retras în umbră, aproape de mormînt,
Slăvind în lume numai pe Dumnezeul sfînt.

(Cu estaz :)

Lumin-adevărată !

DESPOT

Duioasă convertire !
Deci nu mai eşti, Ciubere, al mădrăgunii mire,
Călare pe un sceptru, frumos ca Macedon,
Cu tron pe cap ?

CIUBĂR

Altarul m-a vindecat de tron.

DESPOT

Ha, ha ! pricep, hlamida ţi-a fost haină fatală ?
Tu ai înlocuit-o prin haina monacală,
Ca să înşeli mai lesne poporul credincios.

CIUBĂR

(indignat)

Nu-i înşelat acela ce crede în Hristos !

DESPOT

Îţi place peste ţară să-ntinzi întunecimea,
Şi prin eresuri proaste să speculezi mulţimea,
Făcînd-o, cînd nu plouă, s-alerge cîmpii...

CIUBĂR

Eu ?

DESPOT

Tu... vrei să-nşeli şi oameni, şi chiar pe Dumnezeu !

(Rîde)

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Tu rîzi de o credință preasfîntă și străbună,
O, Despot, dar ie seama, ie seama la furtună !

DESPOT

Furtuna e în tidvă-ți, Ciubere... Drept să spun,
Erai mult mai cu minte pe cînd erai nebun.
Mergi iar la monastire, să-nchizi a tale zile
Sub sfintele molitve a sfîntului Vasile.

CIUBĂR

Nebuni, odinioară am fost, Despot, noi doi.
Dar tu rămas-ai singur nebun dintr-amîndoi,
Căci fugi de fapta bună, de cer și de crezare
Ca liliecii nopții ce fug de ziua mare.
Tu crezi, beat de putere, că Dumnezeu de sus
Se-nchină ție, verme, și e al tău supus...
Rămîi în întuneric ! *(Către cer :)* O, Doamne, cu-n-durare
Dă orbilor lumină și răilor iertare !

(Iese)

DESPOT

Mergi, sfinte, mergi, preasfinte, de-a dreptul mergi în rai,
Condus de toți nebunii din lume cu alai !

(Rîde cu hohot).

SCENA 5

Despot; Moțoc (intră prin fund, din stînga)

DESPOT

A !... vornice Moțoace, ce zici de-acest lunatic ?

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Primejdios e, Doamne, căci este-un om fanatic.

DESPOT

Ce-mi pasă !... Dar răspunde : ne vii cu bune vesti ?

MOȚOC

Prea bune !... 'n fericire mulți ani să viețuiești,
Măria-ta !

DESPOT

Ce veste din Țara Munteneascā ?

MOȚOC

Împinși de noi în taină ca să se răzvrăteáscă,
Boierii sapă tronul lui Mircea, [14] precît știu.

DESPOT

A ! bine... Însă Tomșa e mort, sau încă viu ?
Ce face ? ce urzește vrăjmașul ?... în ce parte
De țară el se află ? aproape, sau departe ?
Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns ?
Aflat-ai a lui planuri ? Pătrunsu-l-ai ?

MOȚOC

Pătruns !
Măria-ta să fie în pace, nepăsare.
Sărmanul Tomșa-i searbăd și suflet nu mai are
De cînd ai prins la mînă zălog pe fiul lui.

DESPOT

O ! dar'... am pus piciorul pe puiul șărpelui.
Dar șărpele-i aproape, în umbra mea îl sînt.

---

[14] E vorba de Mircea „Ciobanul", dar care nu mai domnea în momentul cînd se petrece acțiunea din *Despot Vodă*.

Scanned with OKEN Scanner

Şi cercul său de ură se face tot mai strîmt.
De cînd sînt în Suceava, de cînd sînt în domnie,
El n-a dat ochi cu mine.

MOŢOC

*Se teme de urgie...

DESPOT

*Se teme ?... Nu, Moţoace... Desigur au aflat
*Că eu pe toţi oştenii români am dezarmat,
* — Veniturile ţării fiind acum secate, —
*Şi că pe lîngă mine, aice, în cetate,
*Nu am decît un număr restrîns de buni plăieşi,
*Cu ungurii lui Laski, voinici de cei aleşi.
*Eu cred c-a lui dîrzie devine şi mai tare
*Văzînd acum scăderea puterei de-apărare.

MOŢOC

Ce-ţi pasă dacă Tomşa ar fi înverşunat.
Cînd toţi locuitorii, supuşi, s-au bucurat
Văzînd pe tronul ţării odrasla Eraclidă,
Ce-a scuturat cu mîna-i copacul de omidă
Ş-a scos din al Moldovii pămînt suferitor
Pe Zay, Anton Secuiul şi toţi ostaşii lor ?

DESPOT

Aşa-i !... am scos din sînu-i locustele străine,
Ce mîncau tot, şi-n urmă m-ar fi mîncat pe mine.

MOŢOC

O ştim, şi noi, boierii, plecat îţi mulţămim.
Ne costă mult străinii aduşi în ţară.... Ştim
Ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie.
Ei au luat cu dînşii întreaga visterie...
Dar astfel se cuvine să fie dătător
Un Domn măreţ în toate şi... recunoscător.

Scanned with OKEN Scanner

Şi cercul său de ură se face tot mai strîmt.
De cînd sînt în Suceava, de cînd sînt în domnie,
El n-a dat ochi cu mine.

MOŢOC

*Se teme de urgie...

DESPOT

*Se teme ?... Nu, Moţoace... Desigur au aflat
*Că eu pe toţi oştenii români am dezarmat,
* — Veniturile ţării fiind acum secate, —
*Şi că pe lîngă mine, aice, în cetate,
*Nu am decît un număr restrîns de buni plăieşi,
*Cu ungurii lui Laski, voinici de cei aleşi.
*Eu cred c-a lui dîrzie devine şi mai tare
*Văzînd acum scăderea puterei de-apărare.

MOŢOC

Ce-ţi pasă dacă Tomşa ar fi înverşunat.
Cînd toţi locuitorii, supuşi, s-au bucurat
Văzînd pe tronul ţării odrasla Eraclidă,
Ce-a scuturat cu mîna-i copacul de omidă
Ş-a scos din al Moldovii pămînt suferitor
Pe Zay, Anton Secuiul şi toţi ostaşii lor ?

DESPOT

Aşa-i !... am scos din sînu-i locustele străine,
Ce mîncau tot, şi-n urmă m-ar fi mîncat pe mine.

MOŢOC

O ştim, şi noi, boierii, plecat îţi mulţămim.
Ne costă mult străinii aduşi în ţară.... Ştim
Ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie.
Ei au luat cu dînşii întreaga visterie...
Dar astfel se cuvine să fie dătător
Un Domn măreţ în toate şi... recunoscător.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Îmi place să am mîna deschisă,-mbelşugată;
Ca bunelor serviciuri să verse bună plată,
*Pe Zay, Anton Secuiul, Rozèl ş-alţi căpitani
*I-am încărcat de daruri, de scule şi de bani ;
*Le-am dat şi arme scumpe, şi blane de samur,
*Şi haine-n flori de aur cusute pe-mprejur ;
*Lui Laski, celui lacom, lui Laski palatinul,
*Cu zece mii de gălbini i-am dat întreg Hotinul.
*Apoi pe toţi boierii cu care-am complotat
*La ranguri de mărire pe rînd i-am ridicat.
*Ş-apropieţi de mine, sub a coronei rază,
*A lor înaltă frunte acuma scînteiază.
*Ei sînt chiar ai mei sfetnici, deşi,-mpotrivitor,
*Nu totdeauna pacinic admit părerea lor.

MOŢOC

Aşa-i... te-ai plătit grabnic de orice datorie,
Da-ţi mai rămîne una de achitat.

DESPOT

Cui ?

MOŢOC

Mie !

DESPOT

Ce vrei să zici, Moţoane ?

MOŢOC

Cum ?... nu mă înţelegi ?

DESPOT

Nu !... Ţi-e legată limba ? Fă bine s-o dezlegi.

MOŢOC

Nu ?... Cît a fost Moldova în luptă mult amară,

Scanned with OKEN Scanner

Eu am păstrat tăcere... Acum e pace-n țară
Și vin și-ți zic la rîndu-mi cu glasul de părinte :
De Ana, de-a mea fiică, îți mai aduci aminte ?

DESPOT

Ah... Ana ?... Cum ?... trăiește ?... Cum ?... nu-i adevărat
Că a murit ?

MOȚOC

Trăiește, cu-amoru-i neuitat.
Respecți tu jurămîntul de-a o lua soție ?

DESPOT

Trăiește încă Ana ?

MOȚOC

Dar' !... La călugărie
Se hotărîse-a merge din ceasul ce-a văzut
În cursa lăpușneană iubitul ei căzut.
Dar jertfii sale crude am pus împotrivire
Ea-i soră numai... Ana așteaptă pe-al ei mire.

DESPOT

Ah, martur îmi e Domnul cît încă o iubesc !
Ea-i cerul meu... și însă de cer mă despărțesc.

MOȚOC

De Ana ?... tu ?...

DESPOT

(îngăimat)

Pricepe cu agera ta minte.
Domnia cu amorul nu are legăminte.
Nu !... Fiecare treaptă a-ntinsei omeniri

Scanned with OKEN Scanner

Îşi are-a sale drepturi ş-a sale-ndatoriri.
Ce vrea ca om, vai, Domnul nu poate să-mplinească
Silit fiind adese natura să jertfească,
Pe inimă-i să calce, ş-orcît de desperat,
Supus să se închine raţiunelor de Stat.
Aceste adevăruri... te vor convinge ele,
În interesul ţării ş-a dinastiei mele,
M-obligă... cît de mare ar fi durerea mea...
Deşi iubesc pe Ana... ca să renunţ la ea... [15]
Şi chiar o alianţă să cat ele m-obligă,...
Pentru-ale mele planuri... cu spiţa unui rigă...
Această declarare voi face azi la Sfat...
Nu te mîhni, Moţoace... ce vrei ?... sînt obligat...
(se îndreaptă spre apartamentul său)
Azi uşele-s deschise... Ţin Curte de dreptate...
Moţoace... te-am vrut socru ?... te vreu şi mai mult... frate !
(Iese prin stînga)

SCENA 6

M o ţ o c (posomorît, priveşte cu ură, după Despot)
Dar' !... frate, precum Abel şi Cain !... A ! tu crezi
Că mi-i fugi din mînă ca apa ?... Şi nu vezi

---

[15] Cum am avut ocazia să mai observăm, Despot se slujise de dragostea Anei şi de dorinţa (interesată) a lui Moţoc de a-l face ginere, numai în scopul parvenirii la putere. La fel procedează şi în relaţiile lui cu soţia lui Laski, Carmina. Într-adevăr, interesul nu al ţării, ci al „dinastiei" lui îl obliga să caute noi mijloace de a-şi consolida puterea şi a-şi satisface orgoliul. În realitate, s-a căsătorit, cum ne informează Nicolae Costin, cu fiica lui Martin Sborovschi, palatin al Poloniei, şi cum aflăm ceva mai departe şi din textul piesei.

Scanned with OKEN Scanner

Că palidă mi-e fruntea și scurtă răsuflarea
Sub viforul ce naște în mine răzbunarea ?
A lui Moțoc copilă nu-i demnă... tu mi-ai spus,
Alături cu tine să steie pe tron, sus ?
Îți trebuie-alianță de regi... mi-ai spus tu mie,
Tu, ce-ai avut drept sceptru un băț de calicie ?
Aș rîde dacă rîsul ar mai găsi vreun loc
Pe lîngă-a lui mînie în peptul lui Moțoc...
O ! grec, atît de mare-i a lui deșertăciune,
Cît își admiră umbra cînd soarele apune
Și crede, cînd o vede lungită pe pămînt,
Că umbra cu statura-i deopotrivă sînt...
Dar ți-oi scurta eu, Despot, și umbra și lumina
Și-n loc de-a ta mîndrie, ți-i măsura tu vina.
Ș-atunce veii pricepe cît ești tu de pitic:
Nimic ai fost !... și iarăși prin mine-i fi nimic !

SCENA 7

Moțoc; Spancioc, Stroici (se arată în fund)

SPANCIOC

Moțoc șede pe gînduri cu fața nourată ?
Semn rău !... Semn de furtună în zare adunată.
(Se apropie de Moțoc)
Hmmm ! Vornice Moțoace, ești trist, posomorît.
De viață, de putere, de lume ți-ai urît ?
Viața trece, puterea trece, și lumea trece ;
Zi dar mîhnirei tale ca dînsele să plece.
Mîhnirea-i oaspe dușman, ce trebuie-alungat.
Ea-i parte femeiască, tu ești încă bărbat.

MOȚOC
(răpide)
Spancioc, unde mi-e Tomșa ?

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC
(zîmbind)
Nu știu.
MOȚOC
Tu, Stroici, răspunde,
Unde-i Tomșa ?
STROICI
N-am știre.
MOȚOC
Ba știți... El este unde
Ar trebui cu toții să fim de mai avem
În vine-un dram de sînge curat de-orice blestem.
Nu știți unde e Tomșa ? Nu ? Dar cine vă crede ?!
Voi știți, o știți, ca mine, că Tomșa se răpede
Acuma spre Suceava cu partizanii săi
Și cu-a lui oaste mică, dar oaste tot de zmei.
Știți că viteazul Tomșa, român cu prestiință,
A spus de mult că Despot nu-i țării de priință
Și vine să-l răstoarne !... Sînteți chiar pregătiți,
Și însă voi, ca mine, vă faceți că nu știți.
SPANCIOC
Moțoace, cunoști multe... iar dacă Tomșa vine,
Gîndești că bine face ?
MOȚOC
Dar', dar' ! el face bine !
Căci Despot pe toți răli din culme-au întrecut !
Chiar cerul, ca pămîntul, răbdarea și-au perdut.
SPANCIOC
Cum !... tu ne grăiești astfel ?... tu, care-odinioară
Vroiai să legi de Despot pe dulcea ta fecioară,
Pe Ana, și-mpreună să-i urci pe tron ?

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Spancioc,
În rana ce mă arde, ah.! nu arunca foc,
Am fost orbit de ură în contra tiraniei
Ș-aprins ca totdeauna de dragostea moșiei...
Acest fățarnic, Despot, amar ne-a înșelat
Și-n inimele noastre dibaci s-au încuibat.
Că-i om cu două fețe : în suflet poartă ură,
Și dulcea dizmierdare în ochii-i și pe gură. [16]

SPANCIOC

Așa-i !... el avea miere pe buza lui, și noi
Ne-am adunat în juru-i ca muștele de roi.
Proști !... am crezut că-i matcă de stup, și deodată
Trezitu-ne-am c-un trîntor și cu mierea mîncată.

STROICI

E trîntorul în faguri ?... afară el din stup !
E lupu-n stîna țării ?... pe lup, zăvozi, pe lup !

MOȚOC

Dămol, Stroici !... să fim gata, cînd lupul se arată,
Să-mpingem spre capcană jigania turbată,
Și Despot de la sine în ea va fi condus.
Așa e scris acelui ce cată tot pe sus.
Netotul !... În mărire se-ndeasă făr' de cale ?
Mărirea să-l înece în valurile sale !

STROICI

A ! bine zicea Tomșa, dar nu l-am ascultat.

---

[16] Lui Moțoc trădătorul, trădat acum de Despot, i se potrivește foarte bine proverbul francez : „Au trompeur, trompeur et demi". (Înșelătorul merită un înșelător și jumătate.)

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC

Dar' !... Despot e urgia cumplitului păcat !
El vrea ca să supuie, lipsit de-orice căință,
Vroința omenirei la simpla lui vroință.
Și-i mîndru cu boierii ! și, vai, nepăsător
De țară, de oștime, de lege, de popor !
Căci au umplut moșia de litfe blestemate
Și de naravuri rele, hidoase, desfrînate.
El, lacom, seacă țara... el, grec nerușinat,
Petrece cu-o spanioală ascunsă în palat.
Și în disprețul legei, credința lui profană
Din paraclis făcut-a capelă luterană.
Semeață fărdelege... O ! cum nu vă treziți,
Răzbunătoare umbre a Domnilor măriți,
Ca sub privirea voastră, sub fulgerul privirei,
Tiranul să dispară în hăul nimicirei ? !

SPANCIOC

Moțoace, lasă morții și cheamă pe cei vii.
Cine-i strechiatul Despot îl știm precum îl știi !
Un grec trecînd prin iște ca sprintena suveică,
Un cuget ce răsună de glas de cucuveică.
Dar ce facem cu dînsul ?

MOȚOC

Ce facem ?

SPANCIOC

Dar'.

MOȚOC
(în taină)

Ce faci
Cînd cîntă cucuveica pe casă ?

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

O alung.

MOȚOC

Taci!

Boierii și breslașii la Curte se adună...

(Boieri, breslași și țărani intră și formează grupuri în fund. Ostași români și străini se așază în rînduri dincolo de arcade).

SCENA 8

Moțoc, Spancioc, Stroici; Tóroipan, Harnov, breslași, țărani, oșteni, Ciubăr Vodă (ascuns între popor)

SPANCIOC

Și chiar prostimea vine cu dînșii împreună,
Ca să privească fala deșertului pe tron.
Azi Despot vrea să-ntreacă pe însuși Solomon. [17]

HARNOV

(apropiindu-se)

Ei, vornice, Moțoace, ai vre o supărare ?
Ești trist !

MOȚOC

(întorcînd spatele)

Îți pare.

---

[17] Solomon, rege al Israelului în secolul al X i.e.n. Legenda biblică i-a atribuit o mare înțelepciune, el și devenind prin tradiție simbol al înțelepciunii și dreptății.

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

(apropiindu-se)

Spune-mi : tot suferi de mustrare ?

HARNOV

(oftînd)

Tot !... Ah ! eu n-am odihnă și-n veci sînt tulburat
De cînd pe Lăpușneanul din tron l-am răsturnat.

SPANCIOC

Și însă-acea mustrare ți-aduce mari foloase ;
Jălești pe Lăpușneanul, dar rozi mereu la oase
Scăpate pentru tine din mîna lui Despòt.

HARNOV

Mustrarea nu m-oprește de a trăi cum pot.

SPANCIOC

Știu ! ți-ai făcut dintr-însa o bună moșioară
Și ții prea bună casă cu conștiința chioară.

HARNOV

Nu te pricep.

(Se îndreaptă spre ușa din stînga)

SPANCIOC

Cu-atîta mai bine... Acum mergi
Domnească urmă, cîne, cu limba să o ștergi.

(Harnov iese)

Ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată !
El s-a făcut lui Despot unealtă blestemată. [18]

---

[18] Versurile rostite de Spancioc sînt o dovadă mai puțin invocată că V. Alecsandri nu considera „ciocoi" numai pe străini, așa cum s-a susținut adesea.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 9

Cei dinaainte; Despot, Harnov

(Uşele din stînga se deschid. — Doi copii din casă intră purtînd, pe perne de catifea, unul arcul şi celalalt topuzul[19] domnesc; ei merg de ieu loc lîngă tron. — După dînşii, patru căpitani unguri şi leşi în uniforme bogate. — Pe urmă, Harnov, şi, în fine, Despot, purtînd coronă şi hlamidă).

HARNOV

(anunţînd)

Măria-sa slăvită ! Capetele plecaţi !

POPORUI

Ura !

(În sunetul muzicei, care ezecutează un marş triumfal, Despot intră maiestos, se închină uşor la boieri şi la popor şi merge de se suie pe tron).

DESPOT

Azi împrejuru-mi văzîndu-vă-adunaţi,
Boieri şi tu, prostime, simt mulţămire mare.
Azi e ziua dreptăţei, şi Domnul, cu răbdare,
Dator e să asculte pe-orice jăluitor.
De neam mărit el fie, sau fie din popor,
Chiar dacă-n contra noastră ar fi vreo tînguire.
Cine-are a se plînge ?

(Tăcere)

Nime ?... Deci fac de ştire
Că vreu prin cununie să leg al meu destin
Cu fiica lui Sborovski, regeşcul palatin.

---

[19] Topuz, toiag ghintuit în argint şi pietre scumpe; unul din însemnele puterii domnitorilor români.

Scanned with OKEN Scanner

Aşa cere-nteresul politic, aşa cere
Chiar viitorul ţării... şi buna mea plăcere !...
Cu pompă maiestoasă curînd voi celebra
Această nuntă, care pe toţi va bucura.
E dar cu drept ca ţara l-a tronului serbare
Voioasă bani să deie şi orice bunuri are.
Tu, Harnov, cu asprime, de grijă vei purta
La sporul visteriei.

HARNOV
(închinîndu-se)

Ascult, măria-ta.

UN ŢĂRAN

N-avem de unde... milă !... nu mai avem nimică...
Sîntem lipiţi de ţărnă şi lumea e calică...
Străinii fără cuget şi multele nevoi
Au stors, mărite Doamne, şi măduva din noi !

O ŢĂRANCĂ

Nu-ngreuia, stăpîne, a ţării grea povară,
Ne plîng toţi copilaşii de foame... [20]

HARNOV

Ce ?... Afară !
Afară, mojici !

(Alungă ţăranii şi iese cu dînşii)

DESPOT

Harnov, să stai pe capul lor.

---

[20] Versuri care exprimă cu claritate viziunea paşoptistă a lui V. Alecsandri, ca apărător al ţăranului şi acuzator al ciocoilor, cum e Harnov din drama *Despot vodă.*

Scanned with OKEN Scanner

MOȚOC
(lui Spancioc :)
Prea bine... Despot însuși cu foc zvîrle-n popor.

HARNOV
(întorcîndu-se)
Măria-ta... trimisul lui Soliman [21] sultanul
La ușa ta domnească așteaptă cu firmanul.

DESPOT
Să intre !
(Fanfare în curte. Intră prin fund, din dreapta, Ahmed bairactarul [22], urmat de mai mulți pași, dintre care doi poartă un steag verde și o sabie [23] bogată).

SCENA 10

Cei dinainte; Ahmed bairactarul, Harnov

BAIRACTARUL
(după o temenea)
Alah, ție, mărite beilerbei [24],

[21] Soliman al II-lea, supranumit Magnificul, sultan al Imperiului otoman (1520—1566).
[22] Bairactar, demnitar al Imperiului otoman, care prezenta domnitorului unei țări vasale însemnele domniei, în numele sultanului.
[23] Alături de topuz, era un alt însemn al puterii domnilor vasali Porții otomane.
[24] Beilerbei, guvernator al unei provincii din Imperiul otoman.

Scanned with OKEN Scanner

Să verse-a sale daruri din cer, precum le vrei,
Şi fie-ţi calea plină de flori de iasomie !...
Sultanul, ce întinde a sa împărăţie
În patru părţi a lumei, cît ochiul ostenit,
Nu-i vede începutul, şi fundul nesfîrşit,
Vărsînd azi peste tine lumina-i suverană,
Confirmă-a ta domnie pe Ţara Moldovană.
Şi-n semn de mulţămire că însuşi ai crescut
Cu zece mii de galbini haraciul din trecut,
Prin mine îţi trimite-o pală-mpărătească
Ş-un steag cu semiluna lui Mohamed !

DESPOT
(sculîndu-se)

Trăiască
Sultanul preaputernic !

BAIRACTARUL

Şi Despot, robul său !
(La cuvîntul de rob, boierii sînt cuprinşi de indignare)

MOŢOC
(înaintînd)

Rob ? !... Domnul ţării noastre ? ! Pre sfîntul
Dumnezeu,
Ce-aud ?... În aste ziduri de capişte[25] străbună
Cuvîntul de robie cu fală azi răsună ? !...
Şi boltele-nvechite nu cad, sub peatra lor
Să-ngroape-aici cuvîntul de rob umilitor ? !...
Ce-aud ?... Tu însuţi, Despot, din buna ta vroinţă
Ai mai crescut haraciul cu-a ţării umilinţă,

[25] Capişte, altar, loc de închinăciune.

Scanned with OKEN Scanner

Făr-a-ntreba de mine, de bresle, de boieri
Şi de popor, ce zace în lipsuri şi dureri ?
Ai mai crescut haraciul cu-o mînă de risipă,
Făr-a vedea că ţara sărmană-o dai de rîpă ?
Ce lege-ţi învoieşte ca să despui de ea ?
Ce sfetnic îndrăznit-au ?...

DESPOT

Ce lege ? Vrerea mea !
Ce sfetnic ? Astă spadă, simbol al demnităţei,
Unealtă-a vitejiei şi cumpăna dreptăţei !
Eu port toată puterea, pe cap, pe braţ, pe pept,
Puterea covîrşeşte universalul drept ![26]

---

[26] Gheorghe Şincai în *Hronica Românilor* îl portretizează astfel pe Despot : „grecul cel fălos, mincinos, făţarnic, înşelătoriu şi adevărat tiran". El ajunge să instituie o conducere absolutistă şi, o comparaţie cu Ştefăniţă, eroul lui Delavrancea din drama istorică *Viforul*, ni se pare grăitoare pentru asemănarea structurală a celor două personaje. Iată textele :

Despot

Ce lege ? Vrerea mea !
Ce sfetnic ? Astă spadă, simbol al demnităţei,
Unealtă-a vitejiei şi cumpăna dreptăţei !
Eu port toată puterea, pe cap, pe braţ, pe pept
Puterea covîrşeşte universalul drept.

„Vistiernicul Ieremia : Atunci cum să cercetăm pîra care i se aduce ?
Ştefăniţă : Am cercetat-o eu !
Vistiernicul Sima : Cum să-l judecăm ?
Ştefăniţă : L-am judecat eu !
Vornicul Cărăbaţ : Şi după care lege ?
Ştefăniţă ! Legea sînt eu !"

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

(înaintînd)

Vorbeşti de a ta spadă, tu, Despot ?... Unde ?...'n faţă
Cu armele lui Ştefan ?... Priveşte-le şi-ngheaţă !

(Adresîndu-se către armele lui Ştefan cel Mare) :

Odoare ciocîrtite sub mii de lovituri,
Care-aţi tăiat aripa vrăjmaşilor vultùri.
Săriţi din zid şi spuneţi lui Despot rătăcitul,
Cu-a voastră zînghenire ce-o ştie Răsăritul,
Că cine-şi cată reazem afară din popor
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător...
Ne-ai zis odinioară tu, Despot, cu glas tare !
„Vreau gloria Moldovii ş-a ei neatîrnare.
Ea-i zidul ce opreşte potopul fanatic ;
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic !...“
Aşa vorbeai atunce, ş-acum ?

DESPOT

Îţi îngrădeşte
Gura, Spancioc !

Comparaţia cu Ştefăniţă se poate extinde şi prin raportarea ambilor la Ştefan cel Mare. În drama lui Delavrancea, faptul este explicat prin structura personajului, în *Despot Vodă* el este incidental, dar nu mai puţin semnificativ în replica ce o dă Spancioc versurilor citate mai sus. Ca şi Luca Arbore în *Viforul*, Spancioc apare în această scenă ca un continuator al politicii lui Ştefan cel Mare, care se bizuise pe popor, pe armata răzeşilor şi a plăieşilor :

„Că cine-şi cată reazem afară din popor
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător...“

Scanned with OKEN Scanner

SPANCIOC

Nu, Despot ! Acel care-ţi grăieşte
Boier e, stîlp de-al ţării, cu drept moştenitor
De a vorbi cu Domnii faţiş, îndrăznitor,
Cu capul sus, cu glasul tare !

DESPOT

Gura-ţi închide,
Spancioc !... Moartea te paşte !

SPANCIOC

Şi-apoi ! de m-ai ucide ?
Ucisul care moare zîmbind, dispreţetor,
Ucide mult mai crîncen pe-al său ucigător...
Despot ! am fost cu tine cît ai fost om al ţării.
Te-ai lepădat de ţară ?... De-acum te las perzării !

(Iese prin fund)

MOŢOC

Rămîi în părăsire, Despot, cu-ai tăi străini...
Tu porţi pe sub coronă cununa cea de spini !

(Iese prin fund, împreună cu alţi boieri.)

SCENA 11

Toţi *(afară de Moţoc şi de Spancioc)*

DESPOT

(furios)

Periţi, periţi din ochii-mi, fiinţi cutezătoare,
Cu limbă îndrăzneaţă sub buze cobitoare !
Vîrtelniţi cîrmuite de al trădărei vînt !
Ca să-mi grăiţi voi astfel uitat-aţi cine sînt ?
Înşelători de gloate, umblaţi cu ţara-n gură,

Cercînd a mă atinge cu-a voastră muşcătură.
Ha, ha ! v-a lovit mila de ţară cînd am vrut
Dintr-un haraci mai mare să-i fac un mare scut ?
Ei bine, şi poporul, şi voi, cu-averea voastră,
Plăti-veţi şi haraciul, şi cununia noastră !
V-oi scoate eu din gură toţi dinţii cei de lup ;
V-oi vinde şi cenuşa, şi pelea de pe trup. [27]

(Ceilalţi boieri părăsesc sala)

Şi dacă n-a ajunge, voi pune la topire
Icoane, policandre, cruci, tot !...

(Deodată Ciubăr Vodă iese dintre popor, aprins, indignat, fanatic)

CIUBĂR.

Nelegiuire !

Blestem !... Apostazie !

DESPOT.

Ce văd ? Iar un smintit ?

Ciubăr Vodă ?

---

[27] Deşi venise ca domn să salveze ţara de tirania lui Lăpuşneanu, Despot se dovedeşte, pînă la urmă, a fi un tiran şi mai sălbatic. Aceste versuri amintesc pe eroul lui C. Negruzzi din mereu citata nuvelă. Iată un dialog în care înverşunarea lui Lăpuşneanu o prefigurează, literar vorbind, pe aceea a lui Despot :

„— Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduce cu măria-ta ! adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pre care-i jupuiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi."

Scanned with OKEN Scanner

CIUBĂR

Eu însumi ! Şi-ţi spun, cu glas uimit,
Că inima-ţi şerpoaică de milă fiind stoarsă,
Apuci pe calea morţii ce nu-are cale-ntoarsă.
Tu vrei să-ntinzi pe scule o mînă de tălhar,
Dar trăsnetul, ie seama, te-aşteaptă pe altar.

DESPOT

Ai zis ? (*În parte* :) Răbdare, Despot. (*Tare* :) Zi tot
ce ai a-mi spune
Dar cumpăneşte-ţi bine cuvintele, nebune !

CIUBĂR

Păgîne, rîzi de lege c-un rîs neomenos ?
Prefacă-ţi-se rîsul în bocet dureros.
Şi toată veselia din sînul tău să peară !
Străin s-ajungi de lege, străin s-ajungi de ţară,
Să fugă toţi de tine, toţi, chiar ş-ai tăi copii,
Şi alungat pe lume de spectrul tău să fii ! [28]

DESPOT

Ciubere ! meriţi moarte !... Dîrzia ta e mare.
Dar mi-ai scăpat tu viaţa... Eu ţie-ţi dau iertare...

SCENA 12

Cei dinainte; Harnov (vine spăriet din fund)

HARNOV

Măria-ta, boierii oraşu-au părăsit,
Şi larma se întinde că Tomşa a sosit.

---

[28] Ciubăr, acum foarte lucid, rosteşte un blestem ce se resimte de înrîurirea blestemelor populare.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Cum ?... Tomşa ?...

SCENA 13

Cei dinainte; Laski (vine din fund, alergînd)

LASKI

Despot, Despot ! în zarea depărtată
S-aude zgomot mare ş-o oaste se arată.
E Tomşa !

DESPOT

(în picioare)

Tomşa ? Tomşa ? *(Către ostaşi :)* La ziduri,
bravi ostaşi
Să nu rămîie-n ţară nici urmă de vrăjmaşi !

(Face un gest poruncitor. Ostaşii ies în grabă după Laski)

(cortina cade)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL V

Același decor ca în actul precedent. — La ridicarea cortinei se aud tunuri în depărtare.

SCENA 1

Carmina, Iliaş

(Carmina, în mijlocul scenii, stă, ascultînd cu spaimă. Iliaş, suit pe un scaun, lîngă fereastă, caută afară)

ILIAŞ

Auzi cum bate tunul ?

CARMINA

(în parte)

Dar' ; azi e luptă cruntă !
Chiar Despot la bataie s-a dus şi moartea-nfruntă.
Toţi l-au urmat... palatul acum e părăsit.
Eu singură rămas-am cu-acest copil robit.
Cu Iliaş... O, Doamne, cît tremur de uimire !
Mă simt ameninţată de o nenorocire...
De-ar şti soţul meu, Laski !... de-ar şti c-aici eu sînt !...

ILIAŞ

A ! cum aleargă caii cu nările în vînt !
Iată-i, s-ajung !... bataia pe cîmp e încleştată...

CARMINA

(în parte)

Şi poate chiar acuma, în lupta desperată,
Rănit de moarte, Despot !... O ! nu, el este-al meu;
Îl apără şi gîndu-mi, şi-ntreg amorul său.
Nu cade-n faţa morţei acel ce prin iubire
Îşi face rai în viaţă şi scut de nemurire.

ILIAŞ

Priveşte-i !... Cum se bate ostaş lîngă ostaş !
Mă duc şi eu la luptă.

(Se coboară de pe scaun)

CARMINA

(oprindu-l)

Stăi, dragă Iliaş !
Cînd a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie,
Să te păzesc copile, de crunta vijelie.
Stăi lîngă mine-aice. *(În parte :)* Vai, pot eu prevedea
Ce soartă mult cumplită pe noi azi va cădea ?

(Strînge pe copil la sîn şi îl sărută)

ILIAŞ

Adevărat să fie aceea ce se spune
De-o sfîntă apărută la noi ca o minune ?
Se zice...

CARMINA

Ce se zice ?

ILIAŞ

Că-i fiica lui Moţoc,
Că-i însăşi Ana.

Scanned with OKEN Scanner

CARMINA

Ana ?

ILIAŞ

Dar' !... Cică-n acest loc,
Pe uliţi unde zace grămadă-n putrezime
De trupuri nengropate şi de răniţi mulţime,
O gingaşă copilă, cu chipul îngeresc,
Revarsă mîngîiere la cei ce pătimesc.
Poporu-i zice sfîntă şi urmele-i sărută...
Aşa numeau creştinii pe biata mama !... Hai,
Hai să videm pe Ana.

(Carmina îl opreşte)

SCENA 2

Carmina, Iliaş; Harnov (vine alergînd din fund)

HARNOV

Amar de noi şi vai !
Ne-a învins Tomşa !

ILIAŞ

Tata ?

CARMINA

(încremenită)

Învins ?

ILIAŞ

Ce bucurie !
El e învingătorul !...el trebuia să fie !

(Aleargă iar la fereastă)

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV

Taci, taci, nenorocite !... Fugi, peri, te fă ascuns,
Să nu te vadă Despot de furie pătruns.
Ah ! Ah ! S-au sfîrşit toate ! Domnia-i la perzare !
(în parte :)
Revino, Lăpuşnene, să stingi a mea mustrare !

CARMINA

Învinşi ?... Dar spune, Harnov, cum Tomşa ne-a învins ?

HARNOV

Ah ! Ah ! Zadarnic, Despot, cu paloşul încins,
Ieşit-au din cetate şi-a dat pe loc navală
În oamenii lui Tomşa, toţi oameni buni de pală.
Eroica-i cercare deodată s-a lovit
Şi frînt, ca de o stîncă, de peptul oţelit
Al duşmanului Tomşa !... Mulţi au perit în luptă !
Şi Despot se întoarce din cîmp cu arma ruptă.
(O bombă loveşte în zidurile palatului)
A ! tunurile-acuma chiar în palat lovesc...
Ai noştri fug !... Tomşănii turbat îi urmăresc.

ILIAŞ

Iaca tătuca !... Vine ! *(Deschide fereastra şi strigă :)*
Tătucă !
(Un tun. Fereasta se sparge.)

ILIAŞ

(căzînd ameţit)
A !

CARMINA

(spăriată, aleargă la Iliaş)
Rănit !
Mort poate !

Scanned with OKEN Scanner

HARNOV

(plecîndu-se spre Iliaş)

Ba nu...

CARMINA

(frîngîndu-şi mînele)

Doamne !

HARNOV

E numai ameţit.

S-a spăriat copilul.

(Îl rădică pe braţe)

CARMINA

E rece ca de gheaţă...

Hai să cercăm de-a-l face a reveni la viaţă...

(Iese grabnic în stînga.)

SCENA 3

Despot, Laski (vin prin fund)

DESPOT

Învins !... Învins de Tomşa !... O ! tristă umilinţă !

LASKI

Despot, curaj !...

DESPOT

O, Laski, lipsit de biruinţă,

Speranţa-mi de pe urmă în tine-i.

LASKI

Nu te las,

Dar dintr-ai mei tovarăşi puţini au mai rămas !...

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

O știu !... Și Rozel însuși, în Țara Elincească.
Perit-au făr-a-ncepe răscoala creștinească !
Și sfînta cruciadă în care am sperat
Rămas-au amînată pe-un timp îndelungat !

(Se primblă tulburat)

O ! dac-ar fi cu mine Moțoc, Moțoc dușmanul !
De-ar vinde el pe Tomșa, precum pe Lăpușneanul...
Atunci... Dar cum să-nduplec pe crîncenul Moțoc
Cînd am respins pe Ana ș-am stins al ei noroc ?
Atît de mare-i ura ce mi-a jurat el mie,
Că numai dacă Ana ar fi a mea soție,
S-ar stinge acea ură de moarte... Însă, vai !
E prea tîrziu !

LASKI

N-ai grijă de mine cît mă ai !

DESPOT

N-am grijă, căci ne leagă pe amîndoi destinul,
De-oi perde eu Suceava, tu, Laski, perzi Hotinul...

LASKI

A ! merg să mor sub ziduri sau să înving !

(Iese răpide)

DESPOT

Mergi, mergi
Dar mult mă tem, sărmane, la moarte că alergi !

SCENA 4

DESPOT

Învins !... de cer și oameni lasat în părăsire !...
Și Lăpușneanul vine asupră-mi cu oștire.

Scanned with OKEN Scanner

Şi toţi vecinii, Sigmund, Mircea [1], asupră-mi vin,
Şi ţara-i în răscoală, şi-s singur !... Crunt destin !
Ce groaznic întuneric urmat-au după soare !
Ce vifor aprig după o zi încîntătoare !
O ! deşteptare aspră din cel mai splendid vis !...
Cînd mi-am deschis eu ochii, vai, cerul s-a închis !
Ş-acum nu văd în juru-mi decît deşertăciune,
Sub mantia regală văd numai goliciune !...
* Sînt trist ca clătinarea de arbori desfrunziţi
* Cînd suflă vîntul iernii pe codrii înnegriţi
* Şi-mi par că-s o ruină pe care buhna ţipă,
* Şi timpul odihneşte bătrîna lui aripă...
Destin, destin năpraznic, în pumnul tău deschis
Mi-ai arătat coroana dincolo de-un abis.
Eu, orb, dorind lumina, eu, mic, rîvnind mărimea,
Făr-a vedea abisul, văzui numai nălţimea.
Ca vulturul vroit-am zenitul să pătrund,
Dar m-au atras adîncul şi-acum iată-mă-n fund [2]...

(După o pauză)

* Ce stranie cădere !.... Şi însă lumea vie
* Nicicum nu se urneşte din vechea-i temelie.
* Nu !... oarba nepăsare rămîne muţă cînd
* Pe Despot de pe tronu-i îl vede azi căzînd...

---

[1] Sigmund, Mircea şi mai înainte Lăpuşneanu sînt simple nume simbolice, deoarece datele piesei contravin datelor istoriei, detaliu lipsit de importanţă pentru valoarea literară a conflictului.

* De observat antitezele din ultimele patru versuri. Antiteza, figură de stil foarte cultivată de romantici (prin excelenţă de V. Hugo care a avut o influenţă considerabilă asupra lui V. Alecsandri), constă în alăturarea a două expresii (cuvinte) cu sensuri contrarii, care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia şi mai mult opoziţia dintre ele.

Scanned with OKEN Scanner

Dezbracă-te, o ! Despot, de pompele lumeşti,
Căci cerul ţine frîul voinţei omeneşti.
Şi nu-i nimic al nostru decît mormîntul rece,
Şi el ca noi devine un putregai ce trece !
Ce-am fost cînd, dintre oameni ieşind, am rupt eu rîndul ?
Culegător de umbră cu mîna şi cu gîndul !
Ce sînt ?... o părăsire, un vreasc făr'de rasad !
Ce-oi fi ?... un pumn de ţărnă pe-o scîndură de brad !
Deci pentru ce răbdare cînd cupa-i deşertată ?
Ce-mi face-un rest de viaţă cînd viaţa-i condamnată?
Mişelul rabdă... omul viteaz nu-i răbdător.
Cu braţul lui de sineşi el e liberator.

(Priveşte spada lui cu gînd de sinucidere)

Dar ce zic ?... Nalţă spada, Despòt !... Un om ca tine
A nu peri în luptă este-a peri-n ruşine ?
Decît în cartea ţării să las o neagră pată,
Mai bine cu-al meu sînge s-o văd azi inundată.
Despot am fost în culme !... Căzut, tot Despot sînt !
Viteazul nu s-ascunde de moarte în mormînt !... [3]

(Stă adîncit pe gînduri)

SCENA 5

Despot; Ana (se arată în fund, în negru şi acoperită pe obraz cu un văl)

---

[3] Despot oscilează între filozofia resemnării, care-l bîntuise şi în închisoare, cînd se întîlnise cu Ciubăr, şi atitudinea de erou, care trebuie să lupte pînă în ultima clipă. Aceasta din urmă pare să-l domine.

Scanned with OKEN Scanner

ANA
(uimită)

Măria-ta !

DESPOT
(tresărind)

Ce este ?

ANA

Poporu-n agonie,
Rugîndu-mă cu lacrimi, mi-a dat trista solie
Pentru Suceava-n doliu a cere mila ta.

DESPOT
(în parte)

Ce glas aud ?

ANA

Orașul întreg, măria-ta,
Espiră la durerea morței... Trei luni de luptă,
De foamete grozavă; de spaimă nentreruptă
Adus-au poporimea la ultimul ei ceas ;
Redusă-n jumătate, ea zace fără glas.
Pe uliți, pe sub ziduri, o palidă grămadă
Ce-n țărna sîngerată s-a prefăcut plamadă.
Bisericile-s pline de morți și de copii,
Femeile-s vadane, și casele pustii.
O ! Doamne, fie-ți milă !... Suceava în ruină
Cade-n genunchi, ca mine, se roagă și se-nchină.
(Îngenunchează)

DESPOT
(în parte :)

Acest glas mă pătrunde... O, dar'... e glasul ei !...
E Ana ! *(Ridicîndu-i vălul :)* Tu ești, Ană ?... te văd
cu ochii mei !

Scanned with OKEN Scanner

ANA

(confuză)

Măria-ta...

DESPOT

(în parte, fericit)

Speranța în cale-mi iar răsare !

(Anii :)

Ești tu, copilă scumpă, ființă de-adorare ?

ANA

(în parte)

O ! Doamne !

DESPOT

Tu ?... Ah ! cerul tot e îndurător.
Căci îmi trimite-un înger iubit și iubitor
Ca să lumine umbra în care eu dispar
Cînd soarta mă azvîrle deșertului amar...

ANA

(se depărtează, uimită, de Despot)

DESPOT

O, nu fugi de mine, copilă, dulce Ană !
Eclipsul se întinde pe fruntea-mi suverană,
Dar tu-mi rămîi... acuma desfid destinul rău...
Lovească-mă !... nu-mi pasă de am sufletul tău !

ANA

O, Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte.
Suceava, te gîndește, e plină de morminte.
Solia mea e sacră, și eu acuma sînt,
În astă-oră solemnă, străină de pămînt.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Străină fii de lume, de cer și de lumină,
Dar tu în veci de mine nu poți a fi străină.

(Ana ridică ochii la cer)

O ! nu invoca cerul... Nu, Ană !... te iubesc !
Cum te-a răpit el mie, și eu lui te răpesc.

(O strînge la pept cu ezaltare)

Ai fost a mea mireasă, vei fi a mea soție !

ANA

Ah ! te conjur pe lege, pe tot ce-i sacru mie,
Taci, taci, cerul ne-aude ! taci !... simt la glasul tău
Că uit ș-a mea ființă și chiar de Dumnezeu !

DESPOT

Dar' !... uită tot pe lume în ora deșteptărei ;
Cînd sînt eu la peire, fii îngerul salvărei.
Tu, singura speranță a mea pe-acest pămînt.
Tu, raza ce dizmiardă o peatră de mormînt. [4]

(Ana se luptă cu simțirile sale)

ANA

O ! Despot, sînt răpită de farmecul simțirei...
Ai milă... nu ne duce în volvura peirei,
Căci nu mai văd lumina în cerul meu lucind,
Și mintea mea în umbră se perde rătăcind...
În munți, la monastire, ascunsă-ntr-o chilie,
Vroind să scap, sărmană, de-a dorului urgie,

[4] Viclean, trufaș, tiran, Despot apare acum în postură de fricos și de laș, trăsături ce fac să pălească aureola de erou care ar fi dorit să-l încununeze. Fără nici o demnitate, încearcă ceva mai departe, s-o mai convingă pe Ana de „sentimentele" sale, spre a redobîndi ajutorul înșelatului Moțoc.

Scanned with OKEN Scanner

Mi-am înălţat gîndirea la cer, la Dumnezeu...
Şi Dumnezeu şi îngeri aveau tot chipul tău !

DESPOT

(dizmierdător)

O ! scumpa mea !

ANA

Şi moartă în floarea tinereţii,
Afară din cuprinsul ş-al inimei, ş-al vieţii
Am vrut să fug de mine, ş-aice am fugit,
Sperînd să aflu moartea acelor ce-au murit.
Dar n-a vrut cerul aspru îndurător să-mi fie,
N-a vrut moartea de mine !

DESPOT

Nu ! te-a lăsat ea mie
Ca să-mi renvii prestigiul cu-al tău ceresc amor,
Făcînd pe-al tău părinte să-mi vie-ntr-ajutor.

ANA

Ei ?

DESPOT

El ! căci ţine firul cumplitei mele soarte:
Tu, fiica lui, poţi astăzi a-mi da viaţă sau moarte !

ANA

(veselă)

Eu ?

DESPOT

Tu !

ANA

Ah ! tot voi face cu dor neobosit
Chiar de ţi-ar fi norocul cu viaţa mea plătit.

Scanned with OKEN Scanner

În tabăra lui Toinșa mă duc, alerg, îndată,
Cu lacrimele mele să-nduplec pe-al meu tată.

(Carmina se arată pe pragul ușii din stînga)

DESPOT

(strîngînd-o la sîn)

O ! scumpa mea soție !

ANA

(fericită)

O ! Despot, scumpul meu !

DESPOT

A ! cine de-acum poate să ne despartă ?

SCENA 6

Despot, Ana; Carmina

CARMINA

(înaintînd și despărțindu-i)

Eu !

DESPOT

Carmina !

CARMINA

Eu ! Carmina !

DESPOT

Tu ?

CARMINA

Mă cunoști !... privește,
Eu sînt, și de ai suflet, privindu-mă roșește !

Scanned with OKEN Scanner

Dar ce zic ?... eşti în stare tu ca să mai roşeşti ?
Cinismul şi minciuna în tine le-nsoţeşti.

ANA

(lui Despot :)

Astă femeie... cine-i ?

CARMINA

Cine-s ?... Sînt, ca şi tine,
O victimă-nşelată de el făr' de ruşine.

ANA

Adevărat e, Despot ?... taci ?... este-adevărat ?

CARMINA

Tăcerea lui grăieşte.

ANA

(după o mică luptă cu sine)

Rămîi dar neiertat !

(Se îndreaptă spre fund. Cu durere, în parte)

Ah... cum mă pedepseşte cerul, nenorocită !
Ş-am meritat pedeapsa la care-s osîndită !

DESPOT

Nu... Ană... Stăi !

(Face doi paşi spre Ana)

ANA

(în fund, oprindu-l c-un gest)

Departe...

(Iese)

DESPOT

(abătut)

Şi tu mă părăseşti ?

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 7

Despot, Carmina

CARMINA

Infame !,... tu, infame !... om infernal ce eşti !
Nimic nu-i sacru ţie !... A tale jurăminte
Ascund ipocrizia sub magice cuvinte.
O ! crudă mişelie !... Trei ani eu te aştept
Cu dorul, cu speranţa, cu nerăbdarea-n pept...
Şi însă eu de tine eram dată uitărei !...
Ce-am fost dar pentru tine... o pradă-a desfrînării ?

DESPOT

Ascultă-mă, Carmină...

CARMINA

O ! taci, nu mai cerca
Prin falsă protestare din nou a te spurca.
Om făr' de conştiinţă, om fără de mustrare,
În mintea-mi dezrobită ai stins orice crezare.
Tu m-ai trădat pe mine ?... pe mine m-ai trădat ?...
O ! Dumnezeu, ştii bine cît eu l-am adorat.
Cum sub a lui picioare am pus cu fericire
Onorul meu ca treaptă la scara-i de mărire.
Şi el !... O !... cine-ar crede ? !... *(Plîngînd :)* Cum poate-n lume-a fi
Pedeapsă pentru inimi ce vreu a se jertfi ? !

DESPOT

(luîndu-i mîna)

Carmina mea...

CARMINA

Departe, om fără de simţire !
Contactul tău insuflă dezgust şi oţărîre.

Scanned with OKEN Scanner

Eşti om ?... O, nu, în peptu-ţi nimic nu-i omenesc !
Eşti Domn ?... Nu, în purtare-ţi nimic nu e domnesc ![3]
Porţi streanţa infamiei ca purpură regală,
Servească-ţi ea la moarte de faşă mormîntală.
Şi de mai este-n ceruri dreptate, Dumnezeu,
Ajungă-te şi ura şi tot blestemul meu !

SCENA 8

Carmina, Despot; Laski (venind răpide prin fund)

LASKI

Despot, întreg poporul vrea porţile să strice.
Vrea să capituleze... Ce văd ?... Carmină-aice ?

CARMINA

(decisă)

Aice !

LASKI

Cum ?... de unde ?...

CARMINA

Castelu-am părăsit
Şi lîngă-al meu complice de crime am venit.

LASKI

Complice tu de crime !... Ce spui ?... Care ţi-e vina ?

CARMINA

Ştii tu cine e Despot ?... Ştii tu cine-i Carmina ?
Doi trădători !

---

[3] Versuri construite pe două admirabile antiteze.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Carmina...

CARMINA

Acest om l-ai crezut
Prietin ?... Pentru dînsul mari jertfe ai făcut,
I-ai dat şi al tău sînge, şi bunuri, şi domnie ?
El, drept recunoştinţă, a vrut ş-a ta soţie.

LASKI

El ?... Iadul mă cuprinde !... *(Lui Despot :)* Tu, tu ?

CARMINA

Ascultă tot :
Sînt adulteră, Laski !... victima lui Despot !
Jertfind onor şi lege, în oarba-mi fericire,
Te-am înferat pe frunte cu-a mea prostituire.

LASKI

O, trădători, vreţi moarte ?

CARMINA

Dar' !... pentru-acest pacat,
Eu cu al meu complice o moarte-am meritat.
Ucide-ne-mpreună, ca pentru vecinicie,
Să fim doi spectri gemeni, uniţi prin infamie.
Şi-n iadul ce ne-aşteaptă deschis, să-l însoţesc,
Căci, cît e de culpabil... ah ! tot, tot îl iubesc !

LASKI

(turbat, scoate hangerul şi ameninţă pe Carmina, care, înfiorîndu-se, se apropie de Despot)
A !... mori, infamă !...

DESPOT

(scoţînd spada)
Laski !...

Scanned with OKEN Scanner

LASKI

(înjunghiind pe Carmina)

Cu tine crima-ţi peară !

CARMINA

(căzînd moartă)

Ah !... Despot !... [6]

DESPOT

Om de sînge !... turbată, cruntă fiară !
A scris a ta osîndă pumnarul tău vrăjmaş...

(Ridică spada asupra lui Laski)

LASKI

Ucide !...

DESPOT

(stăpînindu-se)

Te-aş ucide de-aş fi un ucigaş !
Ca tine !... De-al meu paloş te apără cu spada.

LASKI

Eu să combat cu tine ? Nu !... te las a fi prada
Lui Tomşa care vine a fi răzbunător
Şi mie, şi Carminei, infame trădător !
Rămîi cu a ta crimă !... Eu părăsesc cetatea.
Curînd te vor ajunge pacatul şi dreptatea !

(Iese)

---

[6] Despot reprezintă una din cele mai reuşite figuri ale seducătorului, ale lui Don Juan, din literatura română. Un seducător cinic, ale cărui victime sînt Ana şi Carmina, care l-au iubiseră cu adevărat.

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Ucigător sălbatic de gingaşe femei,
În veci să porţi stigmatul ce-nfează pe mişei !

SCENA 9

Despot (privind cu durere pe Carmina moartă în mijlocul scenii)

Ea, moartă !... uşa morţii eu, Despot, am deschis-o !
A înjunghiat-o Laski, dar, vai ! eu am ucis-o !
Eu !... căci în a mea poftă de zbor ambiţios
Primind fără iubire, amoru-i generos,
Am profanat, o, barbar, robit de o idee,
Altarul cel mai sacru — un suflet de femeie.

(Îngenunchează lîngă Carmina şi-i ridică capul pe genunchiul lui)

O, nobilă victimă, amorul tău cereşc,
Acea scînteie vie din ochi dumnezeiesc,
Rîvnit-au pentru mine măriri, pompe deşarte...
Ei bine, măcar moartă de tron să ai tu parte.

(O ie în braţe şi o aşează pe tron)

Aici îţi era locul !... Pe tron să vieţuieşti,
Pe tron să mori... Carmina !... cît de măreaţă eşti,
Sub palida, duioasa şi sacra maiestate
A morţii, pe-acest scaun de naltă vanitate !
Purtînd pe a ta frunte cel mai suprem odor —
Corona de martiră a cruntului amor !

(Se pune în genunchi la picioarele tronului)

O, dacă eu în ceruri mai pot găsi iertare,
Gîndeşte tu la mine de sus cu îndurare
Şi lasă ca să cadă la glasul meu uimit
O jalnică privire pe-un biet nenorocit !

(zgomote de popor afară)

Scanned with OKEN Scanner

Ce larmă se aude ?... Poporul strigă-afară...
(Merge de ascultă în fund).

SCENA 10

Despot; Limbă-Dulce, Jumătate, poporul (palid, strenţăros, desperat)

LIMBĂ-DULCE
(afară)

Hai sus, la Vodă...

DESPOT

Gloata se suie-acum pe scară...
Să fie vreo răscoală ?
(Vine de acopere pe Carmina cu cortinele tronului)

JUMĂTATE
(afară)

Hai sus !... ne-am săturat
De-atîte lupte oarbe, de-atît sînge vărsat !

POPORUL
(năvălind în sală)

Hai, hai !

DESPOT

Ce vreţi ? Ce este ?

LIMBĂ-DULCE

Măria-ta ! poporul
De nouăzeci de zile îl secură omorul,
Încît a noastră grijă nu e cum să trăim.
Nu. Dumnezeu o ştie, dar e cum să murim !
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzînd cum per de foame nevesti, copii, copile,

Scanned with OKEN Scanner

Şi ne-au ajuns cuţitul... Nu vrem a mai răbda !...
Poporul vrea lui Tomşa cetatea a preda.

DESPOT

Lui Tomşa, al meu dușman, să închinaţi cetatea,
Români ! unde vă este credinţa şi dreptatea ?

LIMBĂ-DULCE

Credinţa ne-am plătit-o cu trei luni de dureri !
Dreptatea noi o cerem !... tu n-ai dreptul s-o ceri
Cînd ţara-i chiar prin tine adusă la peire.

DESPOT

Sumeţe !...

LIMBĂ-DULCE

Sumeţia-mi e rod de suferire.
Destul amar !... destulă batjocoră pe noi !...
Hai să deschidem poarta, români !

POPORUL

Hai !

DESPOT

Staţi !... O, voi,
Copii-acelor oameni giganţi de altădată,
Ce înfruntau sub Ştefan răstriştea-nviforată,
Ei toţi în locul vostru sub zid s-ar îngropa
Şi poarta cu-a lor trupuri luptînd ar astupa...
Şi voi ?... gîndiţi ce-ar zice eroii din vechime
Găsindu-se azi faţă cu-a voastră micşorime ? !...
Dar ce-mi perd eu cuvîntul ?... Strămoşii erau zmei,
Români de viţă bună, şi voi, nişte mişei !...
Vă plîngeţi voi de lupte ?

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ-DULCE

Ba nu... de sărăcie.

DESPOT

(aruncînd o pungă cu galbini poporului)

Na... puneţi polială l-a voastră mişelie.

LIMBĂ-DULCE

Români !... nu vă atingeţi de banii cu păcat,
Ce poartă a lui Despot chip mîndru-ncoronat !
E aur de icoane, e aur de potire.
Topit chiar de Satana cu a lui Despot ştire !
E foc ce arde mîna !... Despot, sîntem ţărani,
Nu vindem ţara noastră, nici cugetul, pe bani !
Ca să-ţi culeagă darul ş-a ta pomană seacă,
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă !

(Respinge punga cu piciorul)

Opinca îţi azvîrle pomana înapoi.
Nici noi sîntem de tine, nici tu nu eşti de noi ! [7]

(Către popor)

Hai !

DESPOT

(amărît, în parte)

Cîtă umilire mi-a rezervat azi soarta !...
S-a sfîrşit tot !... *(Tare :)* Vă duceţi, sărmani... — deschideţi poarta !

(Poporul se răpede să iasă. Despot rămîne în stînga, abătut).

---

[7] La demagogia şi josnicia lui Despot, poporul răspunde cu cinstea, cu demnitatea şi dragostea lui de ţară, virtuţi pe care le întruchipează el în cea mai înaltă măsură.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA 11

Cei dinainte; Moţoc, Spancioc, Stroici, boieri şi ostaşi (vin prin fund)

MOŢOC

Poarta-i deschisă, Despot !... Cetatea s-a predat,
Şi Tomşa te ajunge ; el intră în palat.
Cutremură-te... moartea s-apropie de tine !

DESPOT

Nu eu, boieri, dar Tomşa cutremură-se-n sine,
Căci ţin în a mea gheară copilu-i drăgălaş.
Un pas... şi el rămîne lipsit de copilaş !
(Iese în stînga, pe cînd Tomşa intră prin fund).

SCENA 12

Cei dinainte; Tomşa, căpitani, seimeni, Ciubăr Vodă

TOMŞA

(arătînd pe Despot)

Pe dînsul !... înainte !... duşmanu-i la strîmtoare.

SPANCIOC

Stăi, Tomşo !... un pas numai şi copilaşu-ţi moare !

TOMŞA

Copilul meu ?

SPANCIOC

Dar' !... Despot, învins, desperător,
E-n-stare să-l ucidă cu braţ răzbunător.

Scanned with OKEN Scanner

TOMȘA

(după o scurtă luptă cu sine)

O ! rumpe-mi-se peptul în spasmele durerii,
Mai bine rău părinte decît rău fiu al țării !

(Către oșteni)

Nainte !

(Ușile din stînga se deschid. Despot apare)

SCENA 13

Toți; Despot și mai pe urmă Ana și Iliaș (Despot se arată maiestos, cu hlamidă pe umeri și cu corona pe cap)

CIUBĂR VODĂ

(arătînd pe Despot)

Iată-l !... iată cumplitul fariseu !
Tu, antihrist ! tu, Despot, cuprins de duhul rău,
În țărna ce te-așteaptă cobori din înălțime !...

TOMȘA

Ce mi-ai făcut copilul, calău plin de cruzime !

(Despot se întoarce spre ușă și face-un semn. Iliaș intră și vrea să alerge la tată-său).

DESPOT

(apucînd pe Iliaș de mînă)

Viteze Tomșa, iată copilul tău iubit !
Am respectat zălogul, odor neprețuit,
Și l-am păstrat în viață cu dragoste, cu bine,
Cum merită odrasla unui viteaz ca tine.

(lui Iliaș)

Mergi, Iliaș.

Scanned with OKEN Scanner

ILIAŞ

(aruncîndu-se în braţele lui Tomşa)

Tătucă !

DESPOT

(lui Tomşa)

Sărută-l fericit
Şi fie-ţi gîndul aspru de dînsul îmblînzit !

(înaintînd)

Eu, Despot, Domn Moldovii prin însăşi voia ţării
Ş-ajuns prin mine însumi la culmile puterii,
Azi sînt căzut din tronul lui Ştefan celui Sfînt
Şi vin şi-n faţa lumei declar acum că sînt
De-a mea fatalitate învins contra dreptăţei...
Deci spada mea ciuntită o-nchin fatalităţei !

(Aruncă spada lui jos)

TOMŞA

Despot ! păşind spre tronul de tine uzurpat,
Pe un păcat de moarte picioru-ţi a călcat.
Şi purpura domnească, picînd pe-a ta privire,
I-a fost, nenorocite, o pînză de orbire.

CIUBĂR

Blăstem !

POPORUL

Blăstem lui Despot !

TOMŞA

Auzi ?... om nenţelept !
Această ţară bună te-a primit la pept.
Tu, Despot, ai vîndut-o lui Ferdinand germanul,
Lui Sigismund polonul, lui Soliman sultanul,

Scanned with OKEN Scanner

La toţi duşmanii care ţi-au fost de ajutor
Să te priveşti în faţă c-un vis amăgitor.

MOŢOC

Ai rîs de toate : ţară, oştime...

CIUBĂR

Lege...

TOMŞA

Ei bine;
Fiţi voi judecătorii !... Spunèţi : ce se cuvine
Lui Despot ereticul, de ţară vînzător ?

MOŢOC

Pedeapsa ce-aşteaptă pe orice trădător :
Moartea !

CIUBĂR

Dar', moartea !

POPORUL

Moartea !

DESPOT

(privind în faţa tuturor cu mărire)

Boieri, şi tu, oştime !
Mormîntul, ca şi tronul e sacră înălţime.
Şi cînd vorbeşte omul pe peatră de mormînt,
E drept să se-asculte solemnul său cuvînt...
Rîvnit-am tronul ţării, dar rîvna mea regală
A fost însufleţită de-o ţintă colosală.
Visînd neatîrnarea, vroit-am prin români
Să dau loviri de moarte osmanilor păgîni.

Scanned with OKEN Scanner

Am vrut cu-al nostru paloş, frîngînd soarta-ncruntată,
Să scol creştinătatea pe-al ei mormînt culcată...
De-mi ajuta norocul s-ating visu-mi din zbor,
Aş fi numit de lume erou, liberator ;
Dar nu m-a dus destinul şi timpul la izbîndă.
Şi iată-mă, eu, Despot, căzut azi la osîndă !
Aşa lumea-i deprinsă pe om a-l transporta :
Învingător, pe-Olimp ![8] învins, pe Golgota ![9]...

(Mică pauză. Toţi îl ascultă cu bunăvoinţă)

Vreţi moartea mea ?... Sînt gata ! Ucideţi ! căci n-am teamă
De-a mele fapte-n viaţă să dau în ceruri seamă,
Dar tronul mai sus este de braţul omenesc,
Şi singurul său jude e judele ceresc !
Dar mirul e o rouă cerească, sănctitoare
Pe fruntea ce-au atins-o, în veci neperitoare !
Nici soarele nu poate să o prefacă-n nor,
Nici omul să o şteargă cu braţu-i muritor !
Vreţi moartea mea ?... Ucideţi !... Dar eu, tristă victimă,
Istoria Moldovii vreu s-o scutesc de-o crimă,
Să nu poarte stigmatul în ziua renvierii
Că a plătit cu moarte pe Despot, Domn al ţării.

(Scoţîndu-şi corona de pe cap şi aruncînd-o)

Mi-arunc din cap corona ! Din mînă sceptru-mi scot...
Nu mai sînt Domn !... acuma ucideţi pe Despot !

(Toţi rămîn încremeniţi)

---

[9] Olimpul, în mitologia greacă, locaşul zeilor ; noţiunea a devenit simbolul gloriei şi al nemuririi, după cum Golgota, dealul pe care a fost răstignit Hristos, potrivit mitologiei creştine, a devenit simbolul chinurilor şi al supremei jertfe.

Scanned with OKEN Scanner

ILIAŞ
(cu lacrimi)

Iertare, tată !

BOIERII

Tomşa, iertare !

POPORUL

Îndurare !

TOMŞA

O cereţi ? Fie !... Despot, de moarte ai iertare.
Dar tu la monastire pe viaţă-i fi închis.
(Ciubăr, dînd semne de o exaltare fanatică, se înaintează şi strigă :)

CIUBĂR

Iertare ?... Cui ?... Lui Despot ?... Iertare ?... Cine-a zis ?
În veci nu iartă cerul pe-acel care-l desfide.
(Se răpede furios şi înjunghie pe Despot)
Ai vrut să ucizi legea ?... Mori ! Legea te ucide ! [10]

---

[10] În realitate, Despot nu a fost ucis de legendarul Ciubăr, aici un fel de mînă a dreptăţii implacabile, ci de Tomşa, aşa cum scriu toţi cronicarii, în frunte cu Grigore Ureche : „Dispot îmbrăcat domneşte au ieşit afară den cetate, mai sus de Suceava, la Areni, unde era ţara adunată şi să închină Tomşei. Însă Tomşa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducîndu-i aminte de multe lucruri fără de lege ce făciia, că nu numai ţara pustiieşte şi bisericile dezbrăca, ce şi de lége îşi rîdea. Cu acéstea cuvinte mustrîndu-l Tomşa, l-au lovit cu buzduganul şi dacă toată oastea s-au lăsat la dînsul, cum acoperindu-l mulţimea, cu multe rane i-au pătruns trupul". *(Letopiseţul Ţării Moldovei).*

Scanned with OKEN Scanner

DESPOT

Ah ! mor !...

TOTI

(cu reprobare)

O !

TOMȘA

(lui Ciubăr)

Crunt fanatic ! Turbat ucigător !
Peri !... Nu e sfînta cruce unealtă de omor !

(Ciubăr se retrage aiurit, cu ochii ţintiţi la trupul lui Despot. Seimenii îl arestează. În fund răsună deodată un ţipăt dureros)

ANA

Despot !

(Vine, alergînd desperată, şi îngenunchează lîngă Despot) :

Mort !... Despot, moartea mă va uni cu tine,
O, Doamne... fie-ţi milă... de dînsul... şi de mine !

(Cade leşinată pe peptul lui Despot)

MOŢOC

(uimit)

Copila mea !

TOMȘA

(oprindu-l)

Moţoace, aşa vrea Dumnezeu,
Acel ce-şi vinde ţara îşi perde neamul său !

(cortina cade)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

„...știu atîta că voi păstra cu mîndrie plăcuta aducere aminte că am avut onorul de a pune în scenă pe Despot al tău, acel adevărat eveniment literar, care va rămîne în literatura noastră, un adevărat moment demn de literaturile cele mai bogate ale Europei."

ION GHICA
(Scrisoare din 4 dec. 1879)

„...citirea acestei legende istorice, — osebit de farmecul ce reiese din mulțimea imaginilor poetice și din nobleța limbei întrebuințată de autor, — revelă într-însa un studiu psihologic adîncit al caracterelor ce-și desfășoară acțiunea în cursul dramei, și prezintă totdeodată un număr însemnat de scene de o înaltă valoare dramatică.

Urmărit cu scrupuloasă și dibace îngrijire este, de-a lungul dramei, caracterul multiplu și nestatornic al acelui intrigant străin, care le concepe — nu fără mărire, și execută, nu fără semeție, planul de a se urca pe tronul Moldovei, și carele, ajuns la culmea dorințelor, îmbătat de ale sale rău-

pezi succese, înstrăinează de la sine toate inimele simple sau mîrşave care-l ajutase la suiş, şi, în sfîrşit, părăsit într-o clipă de toţi, nu uită, nici în ultimul moment, de a se învălui în făţarnica mantie de mărinimie cu care odinioară adîmenise şi amăgise pe cei mai mulţi.

Împrejurul lui, poetul, cu mare talent şi varietate ne-a făcut să vedem viermuind şi încolăcindu-se toate aplecările lacome, slugarnice şi zavistioase ale boierilor români de odinioară ; şi apoi, — la oarecare momente de nobilă încordare a simţămîntului naţional, — el ne-a arătat cum din ţărînă ştie să se ridice verde în inimile tuturor românilor, instinctul de apărare al pămîntului strămoşesc... [...]

... în rezumat, legenda istorică a lui Despot-Vodă merită fără îndoială toate laudele ce se pot acorda unei opere de înaltă poezie, căreia însuşi drept-preţuitorul ei autor i-a dat denumirea cea mai potrivită pentru o comparaţiune în care studiul caracterelor istorice, cercetarea intimă a inimei omeneşti, şi apoi încă avîntul liric al vorbirii sînt întrunite în cea mai măiastră armonie.

Ca acţiune înteţită a dramei, negreşit că în alte literaturi vom găsi opere mai atrăgătoare, dar în limba noastră, trebuie să recunoaştem, că încă sub acest raport Despot-Vodă nu-şi are încă asemănare."

(A.I. Odobescu, *Scrieri literare şi istorice*, vol. II, Bucureşti, Edit. Librăriei Socec, 1887, pp. 533—534 şi 536—537).

„Poemul dramatic al lui Alecsandri face să răsară înaintea ochilor sufletului nostru o epocă de decadenţă deja, dar în care se iveau încă ca nişte copaci

Scanned with OKEN Scanner

străvechi acele frumoase și nobile nume, cu-a căror încetare românii au încetat de a fi mari.

Despre drama însăși puține avem de spus. E, fără nici o contestare, drama cea mai bună ce s-a scris în limba noastră, plină de acțiune, ici de puternice, colo de gingașe simțiri, dar pe deasupra tuturor calităților acestora, versul și limba privighetorii de la Mircești răpește auzul și simțirile. Chiar dacă n-ar exista figuri dramatice atît de genial desemnate ca aceea a lui Ciubăr-Vodă, cu atît de energice conture ca aceea a lui Tomșa, ar fi de ajuns ca farmecul neînvins și pururea învingător al limbei lui Alecsandri să răpească pe auditori. Și dacă caracterul lui Despot chiar e mai mult o figură de roman decît de dramă, el totuși prin complicațiile la care dă loc, face să răsară toate caracterele celelalte ale dramei.

Pe lîngă energia rară a pasajelor dramatice, înălțimea și dulceața pasajelor lirice ale dramei fac din acestea niște adevărate pietre scumpe ale literaturii române. În aceste pasaje s-aud glasurile luncii de la Mircești, și se pare c-auzi

Pe ale îngerilor arfe lunecînd mărgăritare.",

(M. EMINESCU, *Despot-Vodă*, dramă în 5 acte de Vasile Alecsandri, în vol. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, Ediție critică de Aurelia Rusu, Introducere de Aurel Martin, Editura Minerva, 1974, p. 254.)

„Ultimele lucrări dramatice ale poetului aduc un progres de adîncime neașteptat. Pe lîngă maturitatea tehnică, apare facultatea creației de oameni. Desigur că *Despot-Vodă* se nutrește din teatrul lui

Scanned with OKEN Scanner

Victor Hugo, cu toate acestea drama lui Alecsandri e originală și dacă e vorba despre o înrudire ea e din partea, mai degrabă, a piesei lui Hasdeu *Răzvan și Vidra* pe care Alecsandri o numea în deriziune „dramul" deși aceea deschide seria dramelor istorice române. Marele pathos poetic, beția lirică și retorică din teatrul lui Hugo lipsesc lui Alecsandri, înlocuite prin dizertații poetice de ton minor, cu prea multă frunză de cuvinte și prea puține mari imagini. În schimb, viziunea lumii e mai pozitivă. Se conturează de la început conflictul fundamental și tradițional din teatrul istoric românesc, care este nu între indivizi, ci între ambiția voevodului pe de o parte și rezistența tradiției și a corpurilor constituite pe de alta. Vechiului cor din tragedia elină îi ia locul aici țărănimea, factor de împotrivire și totdeodată spectator impasibil al agitației eroului în spiritul unei absolute religii a deșertăciunii. [...] Exponenții tradiției sînt în *Despot-Vodă* Jumătate și Limbă Dulce, comentatori cu bun umor ai evenimentelor, care însă nu judecă faptele eroic, ci numai din punct de vedere politic. [...] Instinctul artistic al dramaturgului a știut să lase eroului libertatea de a se proiecta. Despot e un aventurier ambițios, pornit de jos, dar inteligent, cult, mare seducător de oameni și nu prin satanism romantic, ci prin valoarea și generozitatea planurilor sale. [...] Astfel *Despot-Vodă* devine tragedia nu prea adîncă însă bine studiată, a omului de acțiune din afară în luptă cu un factor puternic și impenetrabil, cu obiceiul țării".

(G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, F.R.P.L.A., București, 1941, p. 281—282).

Scanned with OKEN Scanner

„Versul în *Despot-Vodă* (1879) atestă maturitatea tehnică a poetului; este de o neatinsă mlădiere, adaptîndu-se cu plasticitate tuturor intenţiilor autorului. Dintre replici, reproşurile Carminei şi mărturisirile ei, precum şi reacţiunea lui Despot, după ce Laski a sancţionat soţia adulteră (actul V, scenele VI—VIII), sînt singurele de un melodramatism supărător, cu toată concizia lor. Sfîrşitul lui Despot, care se despoaie de atributele domneşti, ca să nu fie călcat principiul inviolabilităţii suveranului, prin uciderea lui, e de o autentică grandoare".

(ŞERBÁN CIOCULESCU, *Istoria literaturii române*, în colaborare cu Vladimir Streinu şi Tudor Vianu, Ed. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944).

0

„Evocare amplă a unui episod din trecutul istoric al poporului nostru, piesa este romantică prin gustul antitezelor şi al loviturilor de teatru, prin situaţiile extreme şi pitorescul personajelor. Ea însă depăşeşte pe alocurea romantismul, printr-o ancorare trainică în realitatea concretă istorică. Piesa aduce şi o severă critică a boierimii, cu intrigile şi lipsa ei de grijă faţă de popor, o critică aluzivă la adresa unor stări de lucruri contemporane. Alecsandri înfierează lăcomia, tirania, trufia lui Despot, adăugînd chiar, ca un adevărat memento că „e lesne a aluneca pe povîrnişul ce duce de la tron la tiranie". O izbîndă a lui Alecsandri o constituie figura lui Despot. Dotat cu o mare ambiţie şi remarcabile aptitudini, dar fără a fi monumentalizat, prezentat, dimpotrivă, în trăsăturile lui contradictorii şi în dramatica zbatere dintre înăl-

Scanned with OKEN Scanner

ţare şi cădere, personajul capătă o consistenţă neobişnuită în teatrul de pînă acum al scriitorului. Despot nu este aventurierul de rînd, nici Don Juanul care manevrează între sfioasa Ană şi focoasa Carmină, ci omul înzestrat, pe care îl doboară împrejurările ostile. În final, eroului i se conferă o anumită măreţie. Poporul, pe care scriitorul îl consideră singurul temei sănătos al ţării, este şi aici privit cu simpatie. El apare în scenă, impunîndu-şi voinţa şi precipitînd astfel deznodămîntul, ca personaj colectiv, dar îşi manifestă prezenţa şi în întruchiparea individualizată a celor doi grăniceri, Jumătate şi Limbă Dulce, de neuitat prin bunul lor simţ, umorul şi înţelepciunea sfătoasă".

(G.C. NICOLESCU, *Istoria literaturii române*, vol. II, *De la Şcoala Ardeleană la Junimea*, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968).

„Autentica dragoste de patrie şi de popor care animă piesa lui Alecsandri, atmosfera fidelă a epocii respective, realizarea personajelor principale, armonia ansamblului, limbajul colorat de factură populară — totuşi cu unele neologisme nemotivate — versul sprinten sînt calităţi care situează drama *Despot-Vodă* în fruntea creaţiilor dramatice ale lui Alecsandri, impunînd-o totodată în rîndul celor mai valoroase piese de evocare istorică ale literaturii din trecut".

(CONST. CIOPRAGA, Prefaţă la *Despot-Vodă*, Editura Tineretului, Bucureşti [1966]).

Scanned with OKEN Scanner

„«Legenda istorică» în cinci acte în versuri *Despot Vodă*, reprezentată în București la 8 octombrie 1879 și publicată întîia oară în volum în 1880, rămasă în afara culegerii de *Opere complete*, venea după alte două încercări anterioare: drama în proză *Despot Vodă* (1868) de D. Bolintineanu și poema dramatică *Despot Vodă* (1877) de N. Scurtescu. Intenția lui Alecsandri, emul de astă dată al lui Victor Hugo, a fost de a crea un erou romantic, din stirpea lui Ruy Blas, dotat cu aceleași însușiri și însuflețit de înalte idealuri, incapabil totuși de a se realiza, fie din cauza lipsei de pondere, fie din cauza adversităților prea mari din jurul său... În ciuda concepției sale, bunul simț l-a împiedicat pe Alecsandri să trateze figura Eraclidului ca pe un erou predestinat la cădere prin intervenția imprevizibilă a unui destin irațional. Din dramă rezultă că Despot nu cade în chip fatal, ci fiindcă n-a știut să se sprijine în acțiunile lui pe popor, la suferințele căruia a rămas surd, preocupat în mod exclusiv de glorie personală. În felul acesta piesa nu este numai o evocare a unui erou epic complex, cu acțiuni spectaculoase, ci și o încercare interesantă de reconstituire a realității sociale din Moldova veacului al XVI-lea."

(AL. PIRU, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Ed. Minerva, București, 1978).

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Ediţii antume

Despot Vodă. Legendă istorică în versuri. 5 acturi şi 2 tablouri. 1558—1561 (Reprezentată la Bucureşti, 8 octombrie 1879). Precedată de un schimb de scrisori între autor şi A. Cantacuzino şi Ion Ghica, Bucureşti, Socec, 1880.

Opere complete. Teatru. Bucureşti, Editura Institutului de arte grafice „Minerva", „Biblioteca Scriitorilor Români", 1903—1908, 5 volume, vol. I cuprinde *Despot Vodă, Fîntîna Blanduziei, Ovidiu. Ediţii postume.*

Despot-Vodă, Ediţie îngrijită şi note de G. Pienescu. Prefaţă de C. Ciopraga, Bucureşti, Editura tineretului, [1962] (Biblioteca şcolarului). Ediţia a II-a revăzută 1966.

Teatru, Ediţie critică de G. Pienescu. Prefaţă şi Tabel cronologic de Al. Piru, vol. II, Drame, Bucureşti, Minerva, 1973 (Biblioteca pentru toţi).

Drame. Ediţie îngrijită de G. Pienescu. Repere istorico-literare alcătuite de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti, Minerva, 1975 (seria „Patrimoniu").

Referinţe critice

Istorii literare, Dicţionare

* * * G. Călinescu, *Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru literatură şi artă, 1941, p. 281—282.

* * * Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne,* Editura didactică şi pedagogică, 1971, p. 96—98.

Scanned with OKEN Scanner

* * *, *Dicționarul literaturii române, de la origini pînă la 1900*, Editura Academiei R. S. România, București, 1979, p. 20.

George Ivașcu, Istoria literaturii române, Editura științifică, București, 1969, p. 480.

* * *, *Istoria literaturii române*, II, De la Școala ardeleană la Junimea, București, 1968, Editura Academiei R. S. România, p. 479—480 (capitolul semnat de G. C. Nicolescu).

Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, I, Editura Minerva, București, 1971.

Alte lucrări consultate

Virgil Brădățeanu, *Drama istorică națională* (Perioada clasică), București, Editura pentru literatură, 1966.

G. Călinescu, *Vasile Alecsandri*, (București), Editura tineretului, 1965, p. 102—106.

Charles Drouhet, *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, Editura Universul, București, 1924.

Emil Ghițulescu, *Vasile Alecsandri*, Editura Albatros, București, 1979, p. 134—139.

N. Iorga, *Pagini de tinerețe*, I, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 161—165.

V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească* (1816—1918). Privire istorică asupra unui secol de literatură teatrală, București, Minerva, 1973.

G. C. Nicolescu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura pentru literatură, București, 1962, p. 483—488.

Al. I. Odobescu, *Vasile Alecsandri, Legende nouă* — *Ostașii noștri* — Despot Vodă în *Scrieri literare și istorice ale lui...*, vol. II, București, Editura Librăriei Socec etc Comp., 1887, p. 517—544.

Al. Piru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Editura Minerva, București, 1978, p. 157—160.

Ion Zamfirescu, *Probleme de viață, teorie și istorie teatrală*, București, Editura Eminescu, 1974, p. 90—94 ; 95—96.

Scanned with OKEN Scanner

/0
CUPRINS
10010901

TABEL CRONOLOGIC V
PREFAȚĂ XIII

DESPOT VODĂ de V. Alecsandri . . . 2

Aprecieri critice 209
Bibliografie selectivă 216

Lector : MARCELA PĂDUREAN
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 24.IX.1981. Apărut 1981.
Comanda nr. 1322. Coli de tipar 8.

Tiparul executat sub comanda nr. 10 289
la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-o amplă analiză a textului ales,
note de subsol,
cu indicarea pasajelor interesante
pentru dezvoltarea conflictului,
caracterizări ale personajelor etc.,
tabele sinoptice, o bibliografie
și un capitol de referințe critice.

Lei 5

Scanned with OKEN Scanner